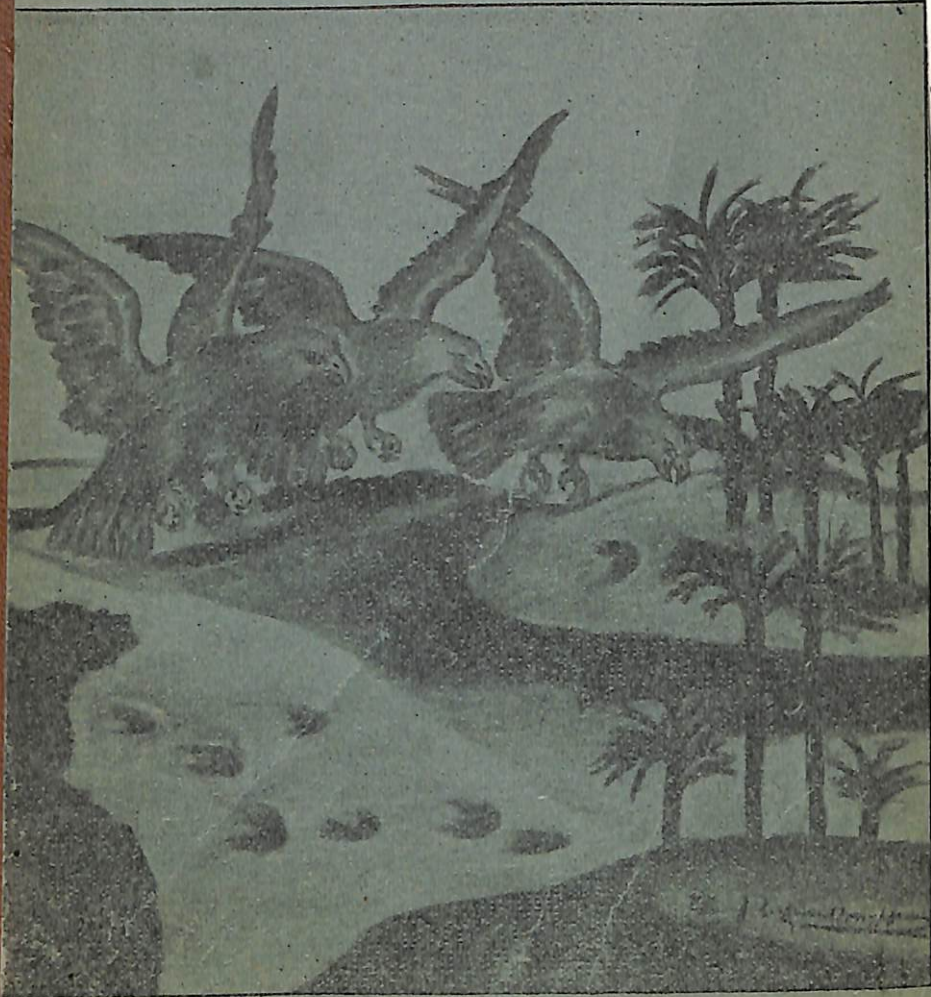

ԵՐԵՒԻ ՔԱՂԵՐ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

Տ Ր Ա Մ Ա

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ
ՎԵՑ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Գրեց՝ Յ. Ն. ՎԱՍԿԵՐՏՅԵԱՆ

891.99

Վ-26

ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՆԻ ԱՆՈՒՄՆԻ ՄԻՋ

Տ Ր Ա Մ Ա

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

ՎԵՑ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ,

Գրեց՝ Յ. Ն. ՎԱՍԿԵՐՏՅԱՆ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՀԱՅԵՐ

ԱՐԱՄ
ԾԻԱԾԱՆ
ԱԲԳԱՐ
ԱԳԱՊԻ
ՃՈՒՀԱՐ
ԵՐՈՒԱՆԻ
ԱԶՆԻԻ
ՅՈՒՍԵԿ ԱՂԲԱՐ
ՇԷՑԽ ՃՈՒՃԻ

Խաղաղության վանական մը
Անոր կինը
Մանչ գաւաղը, 20 տարեկան
Դուստրը, 15 տարեկան
Խաղաղության կին մը
Անոր գաւաղը, 22 տարեկան
Անոր դուստրը, 18 տարեկան
Խաղաղության կայր մը
Սուրբաղի գիւղացի մը

ԹՈՒՐԳԵՐ

ՍԱԼԻ ՊԷՑ
ՆԻԱԶԻ
ՕՍՄԱՆ
ԱՐԱՊ
ԵՐՈՒՍՈՒՖ
ՀԻՒՍԷՆ
ՄՈՒՀԱՄԷՏ
ՊԷՔԻՐ
ՀԱՖՍ

Զինուորական մը
Տասնապետ մը
Զինուոր մը
Զինուոր մը
Զինուոր մը
Զինուոր մը
Զինուոր մը
Թուրք ոստիկան մը
Մունետիկ մը

ԱՐԱՐՆԵՐ

ԱՀՄԷՏ
ՄԻՒԼԷՅՄԱՆ
ՍԱՀԻՏ
ՌԱՄՕ
ՀԱՃԻ ԵՐՈՒՍՈՒՖ
ՀԱՄՏԻ
ՇԻՒԳՐԻ
ՖԱԹԻՄԱ

Արար շէյխ մը
Անոր 25 տարեկան գաւաղը
Օգնականը
Մառան
Գիւղացի մը
Գիւղացի մը
Գիւղացի մը
Շիւքրի կինը

Պատրիարք. 1925

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԱՐԱՄ ԵՒ ԾԻԱԾԱՆ

Տեսարանը կը ներկայացնէ հասարակ տուն մը, գետինը փռուած գորգ մը, սեղան մը՝ սեմեակին մէջտեղը. արեւելեան ու հիւսիսային կողմը կախուած իրենց նկարները, իսկ արեւմտեան կողմը կախուած է Զօր. Անդրանիկի, Սերոբ Փաշայի եւ Բանի մը հերոսներու նկարները: Արամ նստած սեղանին ետք կը ծխէ, իսկ Ծիածան նստած իր աջ կողմը գուլպայ կը հիւսէ:

Ծիածան.— Քա՛, ինչո՞ւ ես նստեր, տեղէդ չես շարժիր, հիմա կէսօր կ'ըլլայ, խանութ չերթա՞ս, գործիդ չի նայի՞ս. մինչեւ իրիկուն նստած կը ծխես, չեմ գիտեր ի՞նչ կը հասկնաս այդ ծխելէն:

Արամ.— Ինչո՞ւ այդքան կը մտածես. դու գործիդ նայէ:

Ծիածան.— Ես գործս ըրած եմ արդէն. ելիր գնա՛ նամակատունը նայէ լրագիր կամ նամակ կա՞յ: Արդարը հինգ վայրկեանը անգամ մը կուզայ կը հարցնէ. «մայր եկա՞ւ»:

Արամ.— Ձեմ գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ արդան: Միշտ անոր մասին կը խօսիս, դուն կը խորհիս թէ խելացի մէկը պիտի ըլլայ. ո՛չ, կարծես չարութեան մէջ ծնած է, ամէն կողմէ դանդաղ...: Խանութը մտնողը կ'ըսէ. «Քիչ մը կըթէ այդ տղադ, ապա թէ ոչ օր մը փորձանքի կը հանդիպիս»:

Ծիածան.— Ինչո՞ւ, ի՞նչ կ'ընէ որ...:

Արամ.— (Զեռքերը բանալով) Այ ի՞նչ պիտի ընէր, դպրոցէն ելլելուն պէս տաճիկներու մէքթէպին փողոցը կը վազէ ու տաճիկ տղայոց հետ կը կուռի: (Գլուխը տարժելով) Շատ հոռու չէ, օր մը մեզ փորձանքի մէջ պիտի ձգէ: Այն օրն ալ ես չեմ գիտեր ի՞նչ օր պիտի ըլլայ:

Ծիածան.— (Տրամելով) Անչուշտ տաճիկ տղաքը վնաս մը հասցուցած են. ես իմ զաւկիս վրայ վստահ եմ. եթէ մէկը չվնասէ, ինք ուրիշին չի դպչեր:

Արամ.— (Ցած ձայնով) Ուրիշներուն չի՞ դպիր, այն ալ Արդարը...:

Ծիածան.— Հասա ի՞նչ ընենք որ խելօքնայ: Քանի որ պատանեկան բնութիւնը վրան է, թողունք իր կամքին, կրնայ ըլլալ օր մը խելքի կուզայ:

Արամ.— (Ցած ձայնով) Այո՛, թողունք, թողունք որ մեզ ողջ ողջ գերեզման տանէ: Ինքն իրեն կուսակցական կ'ըլլայ, ուրիշներու ալ կը քարոզէ...: «Կուսակցութեան ոյժ տուէք. Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը պիտի կուռի իր կորովի Ֆէտայիններով». թող երթայ տեսնենք, թող ինքն ալ կուռի՝ տեսնենք...: Ուսուցիչ կը կանչեն չերթար:

Ծիածան.— Ինչո՞ւ համար կը հակառակիս կուսակցական ըլլալուն, պէտք է որ ըլլայ: Այդ բաներուն ես հակառակ չեմ, պէտք է որ ըլլայ...: (Ժամացոյցը նայելով) Ելիր գնա՛ խանութ, ես ամէն ինչ կը կարգադրեմ:

Արամ.— (Ոտքի կանգնելով եւ Ծիածանի ձեռքէն բռնելով) Մի նեղուիր հոգեակ'ս, ինչ կ'ուզէ թող ընէ, ես բան չեմ րսեր...: Ահա ես կերթամ: (Դուրս կ'ելլէ):

Ծիածան.— Ա՛խ, չեմ գիտեր ի՞նչ պիտի ըլլայ, եթէ դրկեմ ուրիշ երկիր, ինքզինք աւելի պիտի տանջէ, դպրոցէն դուրս պիտի մնայ, օՖՖ, չեմ գիտեր, չեմ: (Դառնալով դէպի պատուհանը) Ազապի՛, Ազապի՛, այս անգամը ո՞ւր է գացեր. աղջիկ Ազապի՛...:

Ազապի.— (Դուրսէն պատասխանելով) Ի՞նչ կայ մայրիկ...:

Ծիածան.— Շո՛ւտ, տուն եկուր, պէտք ունիմ քեզի: (Կնիկսի աքոռները կարգի դնել) ՕՖՖ մայրիկ, այս ո՛րչափ աշխատանք է. խեղճը կերակուր ալ չի կերաւ... Ա՛խ, կարծես խելք չէ մնացեր գլուխս:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ԾԻԱԾԱՆ, ԱԳԱՊԻ

Ագապի.— (Վագելով շունչը կտրած) Հրամէ, մայրիկ, ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ:

Ծիածան.— (Դառնալով Ագապիի) Աղջիկ, քանի՞ քանի անգամ եղաւ որ կը կանչեմ, ձայն ալ չես հաներ. կեցիր դու, անշուշտ հայրդ տուն կը վերադառնայ, այն ժամանակ ես գիտեմ ընելիքս:

Ագապի.— (Գլուխը ուսին վրայ կախելով տըրտում կը նայի մօրը) Մայր, ներողութիւն, հեռու տեղ մը չէի գացած, պարտէզին դրան առջեւ էի, կը խօսէի քանի մը ընկերներու հետ:

Ծիածան.— (Ձեռքերը մէջքին տանելով եւ գլուխը շարժելով) Ձի լսեցի՞ր:

Ագապի.— (Ժպտելով) Հաւատա, մայրիկ:

Ծիածան.— Լաւ, ուրեմն դնա, աւելը ա՛ռ, լաւ մը մաքրէ, թէ ոչ ծեծել կուտամ հայրիկիդ:

Ագապի.— Շատ լաւ մայրիկ: (Աւելը առնելով անկիւնէն կ'սկսի ալել): Ձեմ գիտեր, դասե՞րս պատրաստեմ թէ տան մաքրութեան նայիմ:

Ծիածան.— (Ագապիի մօտեցալով ձեռքը կը տանէ գլուխին ու կը շոյէ) Վնաս չունի զաւակս, գետինը աւել, նորէն դասերդ կը պատրաստես. այդ խօսքերը միայն ծոյլերը կ'ըսեն. ես ննջարանը կարդի դնեմ ու քիչ մը կերակուր պատրաստեմ: Առաւօտուն հայրդ առանց նախաճաշի խանութ գնաց:

Ագապի.— (Կանգ առնելով) Ձեմ գիտեր թէ ո՞ր դուրծը տեսնեմ, չեմ գիտեր թէ վաղը ի՞նչ պատասխան պիտի տամ վարժուհիին, դասերուս վրայ վայրկեան մը անգամ չեմ նայած: (Կ'սկսի արագ արագ ալել: Խօսակցութեան ձայներ լսելով դուրսէն, երկու քայլ կ'առնէ դէպի պատուհանը եւ ականջ կը դնէ):

— Արամ էֆէնտիի տղան Արզարը եւ իր ընկերները դացած են թուրք դպրոցականներու հետ կռուելու»:

— Ինչո՞ւ համար:

— Որովհետեւ երէկ երեկոյ ժամը տասնեկուքին թուրք տղաք եկած էին մեր դպրոցի հին պատին տակ եւ քանի մը տղայ ծեծած էին:

— Ուրեմն ի՞նչ, մենք ալ երթա՞նք:

— Ահա Երուանդը եկաւ, տեսնենք ինչ լուր բերած է:

— Բարեւ տղաք:

(Բոլորը միասին) Բարեւ, Երուանդ, ի՞նչ լուր կայ:

Երուանդ.— Ի՞նչ ըսեմ ձեզի, եթէ հոն ըլլայիք պիտի տեսնէիք թէ ի՞նչ կար:

— Ո՞վ ծեծ կերաւ:

Երուանդ.— Թուրքերը: Արզարը սարսափ մը ձգեց, ամէն մէկը մէյմէկ ծակ մտաւ: Այդքան խուժանին մէջ ընկած բռնացքով քթերնուն բերաններուն կուտար:

— Է՛հ, վերջը ի՞նչ եղաւ:

— Վերջն ալ, տուն վերադարձած ժամանակնիս տեսնեմ որ քար կը նետեն մեզի ու կը հայհոյեն: Արզարը քար մը առաւ ու նետեց Մուսթաֆա գօնալի տղուն Պէքիրի ճակատին թանդ զարկաւ: Քոստոս հաւու պէս գետին ինկաւ, բայց քիչ մնացեր էր որ բոլորս ալ բռնուէինք, հազիւ ազատեցանք:

— Կեցցէ՛ ծօ, ես անոր նետած քարին դուրսկան: Հիմա քալէ մեր տունը միասին ճաշենք:

Երուանդ.— Ոչ, հիմա չեմ կրնար, դուք զացէք, ես ելնեմ Արզարը տեսնեմ, յետոյ կուգամ:

Ագապի.— (Կը շարունակէ ալել) Ամէն ինչ լսեցի. մայրիկին պիտի պատմեմ:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԵՐՈՒԱՆԴ

Երուանդ.— (Դուրը բանալով ներս կը մտնէ) Բարեւ, Ագապի:

Ագապի.— (Դառնալով Երուանդին) Բարեւ Պրն. Երուանդ.— (Աթոռ կը հրամցնէ Երուանդի)։

Երուանդ.— Ո՛հ, ո՛հ, շնորհակալ եմ. ո՞ւր է մայրիկդ։

Ագապի.— Խոհանոցը կերակուր կը պատրաստէ։ Նստեցէք որ կանչեմ։

Երուանդ.— (Զեռքը վեր առնելով) Ո՛հ, պէտք չկայ, Արզարը դպրոցէն չէ՞ եկած։

Ագապի.— (Յօնքին տակէն նայելով) Ոչ, տակաւին չէ եկած, իր ընկերները երկու ժամ է եկած են։

Երուանդ.— Անշուշտ տեղ մը զբաղուած է։

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆԲ ԵՒ ԾԻԱԾԱՆ

Ծիածան.— (Ժպտում ներս կը մտնէ առջեւը գոգնոց մը կապած) Բարի ես եկեր Երուանդ, (ձեռքը քոքունելով) ո՞ւր ես չես երեւիր, մեր տունը ոտք չես կոխեր, կ'երեւի երգում ըրած ես։

Երուանդ.— Երգում ինչո՞ւ պիտի ընեմ։

Ծիածան.— Տարին հազիւ մէկ երկու անգամ մեզի կուգաս։

Երուանդ.— (Աթոռին վրայ նստելով) Ի՞նչ ընենք, դասերով զբաղուած եմ, երեկոները խանութ կ'երթամ, հօրս կ'օգնեմ։

Ծիածան.— (Աթոռի մը վրայ նստելով) Այո՛, բաւական դժուար է, բայց ո՞ւր է Արզարը, տակաւին չե՞կա՞ւ։

Երուանդ.— Կարծեմ ուշ պիտի գայ Արզարը. այս երեկոյ իր կարգը հացկերոյթի պատրաստութիւն կը տեսնէ յառաջիկայ Կիրակիի համար, մանաւանդ որ ինք ճառասուսուսութիւն պիտի ընէ այդ օրը։

Ծիածան.— Որո՞ւ համար։

Երուանդ.— (Շուարած) Շխտակը չեմ գիտեր։ (Ոտքի ելլելով)։

Ծիածան.— Ո՞ւր ելար, այդքան շուտ...

Երուանդ.— Երթամ, մայրս ինձ կ'սպասէ։

Ծիածան.— Մի աճապարեր, սպասէ հիմա Արզարը կուգայ, միասին կը ճաշէք։

Երուանդ.— Ոչ, շատ շնորհակալ եմ, մնաք բարի։ (Դուրս կ'ելլէ)։

Ծիածան.— Երթաս բարով, բարեւ ըրէ մայրիկիդ։ (Իր շուրջը նայելի վերջ՝ Ագապիին) Շա՛տ ապրիս զաւակս, (գրկելով կը համբուրէ) այսպէս խելօք եղիր։ (Դուրս կ'ելլէ)։

Ագապի.— (Ինքնիքն) Երթամ մայրիկիս ըսեմ թէ Արզարը նորէն կուած է։ Ա՛խ, ես ինչո՞ւ առաջ չըսի։ (Երկու քայլ առնելով կանգ կ'առնէ) Ոչ, պիտի չըսեմ, մեղք է, եթէ ըսելու ըլլամ, մայրիկս զինք պիտի պատժէ, իսկ եթէ ինքը առիթ ունենայ զիս կը ծեծէ։ Ամենէն լաւը այն է որ բան մ'ալ չյայտնեմ։

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԱՔԳԱՐ

Արզար.— (Կողով մը ձեռքին սուլելով ներս կը մըտնէ) Մայրիկը տո՞ւնն է Ագապի։

Ագապի.— (Բարկանալով ձեռքի գիրքերը վար կը նետէ) Հոս ախո՞ւն է, որ սուլելով ներս կը մտնես։

Արզար.— (Մօտենալով Ագապիի) Քեզի ի՞նչ, դո՞ւն ալ կ'ուզես մարդու վրայ խանութ ըլլալ։

Ագապի.— (Երեսը դէպի խոհանոցը դարձնելով) Կեցիր որ մայրիկս կանչեմ։ (Երկու քայլ առնելով դէպի խոհանոցը)։

Արզար.— Աղջի, եկո՛ւր բան մի ըսեր մայրիկին, քեզի կեռաս ու խնձոր եմ բերեր։ (Ագապիի ձեռքէն բռնե-

լով) Հիմա այստեղ նստիր որ միասին ուտենք: (կողովը քանակով կ'սկսին ուտել):

Ագապի.— Այս ի՞նչ անուշ է, հաւատա որ շատ կը սիրեմ:

Արգար.— (Ագապիի ձեռքէն քոնելով) Տէ՛, վար դէր, անուշ անուշ ըսելով բոլորն ալ մի կ'լլեր, թող որ քիչ մ'ալ ես ուտեմ (կողովը կ'առնէ իր առջեւը), քիչ մ'ալ, քիչ մ'ալ առնեմ՝ կը բաւէ:

Ագապի.— (Երկարելով) Քիչ մըն ալ առնեմ կը բաւէ. քիչ մ'ալ...

Արգար.— Ոչ, կերածդ կը բաւէ, այս ալ ես ուտեմ:

Ագապի.— (Ոտքի կանգնելով) Կեցիր որ մայրիկին ըսեմ թէ Արգարը կուտեր է եւ Մուսթաֆա գօնաւորի տըղուն ճակատը պատուեր է:

Արգար.— (Մտածելով կը բարկանայ) Գնա՛ ըսէ, մայրիկէ՞ն պիտի վախնամ:

Ագապի.— Քիչ մը կեռաս տուր որ չըսեմ:

Արգար.— (Բարկանալով ոտքի կ'ելլէ) Սատկիս պիտի չտամ, ինչ որ կ'ուզես այն ըրէ, կ'ուզես մայրիկին ըսէ, կ'ուզես հայրիկին:

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԾԻԱԾԱՆ

Ծիածան.— (Ներս մտնելով) Արգար, զաւակս, ի՞նչ եղար, հայրիկը ո՞ւր մնաց չլերադարձաւ տակաւին:

Արգար.— Յաճախորդ շատ ունենալուն համար քիչ մը պիտի ուշանայ. կ'աճապարե՞ս, այսօր ալ թող չի ճաշէ:

Ծիածան.— Ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիս, դո՛ւն ալ չափահաս տղայ ես:

Արգար.— (Ծիածանի ուսէն քոնելով) Մայր, մի՛ նեղուիր, ես քեզ հետ կատակ կ'ընեմ:

Ագապի.— (Մօտենալով Արգարի ցած ձայնով կ'ըսէ) Ըսե՛մ հիմա, ըսե՛մ:

Ծիածան.— (Ինքնիրեն) Քիչ մը սա դուլպան հիւսեմ լրացնեմ: (Գուլպան առնելով կ'սկսի հիւսել):

Ագապի.— (Մեղմ ձայնով) Մայրիկ, մայրիկ, (դառնալով Արգարի) հիմա ըսե՛մ:

Արգար.— (Բարկութեամբ Ագապիի կը նայի) Ձայնդ կտրէ աղջիկ: (Կը փալէ դէպի պատուհանը) Քեզ կը կանչեն դուրսէն:

Ագապի.— Զի՞ս:

Արգար.— Քեզ, հասա ո՞ւր:

Ագապի.— Կանչողն ո՞ւր է:

Արգար.— Ի՞նչ գիտեմ, քանի մը աղջիկներ, ընկերուհիներդ: (Սոյն միջոցին Ագապի կը պատրաստուի դուրս ելլելու):

Ծիածան.— (Դառնալով Ագապիի) Նորէն ո՞ւր կերթաս:

Արգար.— (Դառնալով Ծիածանի) Մայրիկ, թող տուր որ երթայ, իր ընկերուհիները կ'սպասեն պարտէզին առջեւ: (Քալելով Ծիածանի ֆով կը նստի) Մայր տա՛կաւին լրագիր եկած չէ՞:

Ծիածան.— Ոչ, զաւակս, հայրդ անշուշտ նամակատուն կը հանդիպի: (Վայրկեան մը մտածելով) Ա՛հ, միտքս ինչաւ, կը խորհիմ թէ պիտի ըլլայ, (ոտքի ելլելով կը փալէ պատուհանին կողմը և ձեռք կ'երկարէ գրգռոցին եւ ֆանի մը քերթեր հանելով կուտայ Արգարի) Ա՛ն:

Արգար.— (Ժպտելով լրագիրները կ'առնէ ու կ'սկսի վրան նայիլ) Մայր, լրագիրները անցեալ տարուան են, անդամ մը նայէ սա թուականներուն, 1914:

Ծիածան.— Օ՛ֆֆ, ի՞նչ գիտեմ, եթէ կ'ուզես կարդալ՝ կարդա՛, իսկ եթէ չես ուզեր՝ մէկ կողմ դի՛ր:

ՏԵՍԻԼ Է.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՊԵՔԻՐ

Պէֆիր.— (Դուռը գարնելով ներս կը մտնէ) Ագշա-
մը խէյր:

Ծիածան.— (Ապշած ոտքի կ'ելլէ) Ի՞նչ կայ...:

Պէֆիր.— Ես հոս եկած եմ Օսմանի տէօվլէքի լիա-
դօրութեամբ ձերբակալելու ձեր որդիին:

Արգար.— (Գլուխը կախած իր կուրծքին վրայ կը
մտածէ):

Ծիածան.— (Մեղմ ձայնով) Ինչո՞ւ համար:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱԳԱՊԻ

Ագապի.— (Ներս մտնելով ապշած կանգ կ'առնէ):

Պէֆիր.— Կը ձերբակալեմ, որովհետեւ այսօր պատ-
ռած է զլուխ մը որ շատ գէշ վիճակի մէջ կը գտնուի:
(Գրպանէն փականքը հանելով կը գոցէ Արգարի ձեռքերը):

Ագապի.— (Բարկանալով գրքերը կը նետէ ոստիկա-
նին) Դուրս ելի՛ր, ես թոյլ չեմ տար որ իմ եղբայրս այս
տունէն հեռացնես, (վազելով Արգարը կը գրկէ) դուրս
ելի՛ր քեզի կ'ըսեմ, դո՛ւրս...:

Պէֆիր.— (Բարկանալով) Ձայնդ կտրէ անպիտան
աղջիկ, դուն ո՞վ եղար որ ինծի դէմ խօսիս եւ զիս ան-
պատուես:

Ծիածան.— (Դառնալով Ագապիի) Ձայնդ կտրէ Ա-
գապի:

Պէֆիր.— (Դառնալով Ծիածանի) Տիկին, իմ ձեռքէս
բան մը չի դար, ես ինձ եղած հրամանը կը գործադրեմ:
(Դառնալով Արգարի) Դալէ որ երթանք:

Արգար.— Ես չմտնուի մը չեմ, տարէք ուր որ կ'ու-
զէք:

Ագապի.— (Ոստիկանին կուրծքին գարնելով) Ձեմ
թողուր որ տանիս եղբայրս, չեմ թողուր...:

Պէֆիր.— (Ագապիի ձեռքէն բռնելով կը հրէ մէկ
կողմ) Հեռացի՛ր աղջիկ:

Ագապի.— (վազելով նորէն Արգարը կը բռնէ) Ձեմ
թողուր, (կը քաշէ, կուլայ) չեմ թողուր:

Ծիածան.— (Կ'սկսի լալ) Սպասեցէք, խնդրեմ, մի-
չեւ որ հայրը տուն վերադառնայ:

Պէֆիր.— Ո՛չ, տիկին, չեմ կրնար սպասել, պարտա-
ւոր եմ շուտ կատարել հրամանը: (Դուրս կ'ելլէ Արգարի
հետ):

Ծիածան.— (Աչքերը գոցելով կ'իյնայ մահճակալին
վրայ) Մայրի՛կ...:

Ագապի.— (Լալով կը վազէ Ծիածանի քեռն կը բռն-
նէ) Մայր, ի՞նչ եղար, մայրի՛կ, մայրի՛կ...:

Ծիածան.— (Ձեռքերը Ագապիի քեռերուն տանելով)
Մի քաշեր զիս, զաւակս, միայն գաւաթ մը ջուր տուր:

Ագապի.— Շատ լաւ, մայրիկ, միայն թէ հանգիստ
եղի՛ր: (Դուրս վազելով գաւաթ մը ջուր կը բերէ Ծիա-
ծանի) Ա՛ռ մայրիկ:

Ծիածան.— (Դողդոջ ձեռքով գաւաթը կ'առնէ) Ագա-
պի, զաւակս, դնա հայրիկիդ լուր տուր, ըսէ որ Արգարը
տարին:

Ագապի.— Շատ լաւ, մայրիկ, (ոտքի ելլելով դէպի
դուռը կը յառաջանայ, յետոյ Ծիածանի դառնալով)
մայրիկ, ձեռնար պահին եւ Երուսաղէմ հոս կուգան:
(Դուրս կ'ելլէ):

Ծիածան.— (Ոտքի կանգնելով կը յառաջանայ Յի-
սուսի նկարին առջեւ ու ծունկ չոքելով ձեռքերը վեր կը
բարձրացնէ) Ո՛վ ողորմած եւ զթախէր Աստուած, այս
ի՛նչ փորձանք եկաւ խեղճ զաւակիս գլխուն, ի՛նչքան չար-
չարանք պիտի կրէ, դո՛ւն ազատէ Յիսուս փրկիչ: (Ոտքի
ելլելով կուգայ կը նստի մահճակալին վրայ) Ա՛խ, երանի

թէ զրկած ըլլայինք Եւրոպա: (Դէպի դուռը դառնալով)
Ագապի!... Ագապի:

Ագապի.— (Այդ միջոցին Ագապի իր գլուխը ներս
մտցնելով դուռէն) Հրամէ, մայրիկ:

Ծիածան.— Ի՞նչ գիտես որ ճուհար պաճին եւ Եր-
ուանդը հոս կուգան:

Ագապի.— Որովհետեւ, ուղղակի մեր փողոցէն կու-
գան դէպի մեր տունը:

Ծիածան.— (Տրտում) Ա՛խ, դուն ինչո՞ւ անոնց դա-
լուն կ'սպասես, վաղէ հայրիկիդ լուր տուր անմիջապէս:

Ագապի.— (Ձայն մը լսելով կանգ կ'առնէ ու մտիկ
կ'ընէ) Շատ լաւ, մայրիկ, սպասէ բոլորէ մը:

ՏԵՍԻԼ Թ.

ՆՈՅՆՔ, ԵՐՈՒԱՆԴ, ՃՈՒՀԱՐ ԵՒ ԱԶՆԻԻ

(Երուանդ, ձուհար եւ Ագնիւ ներս կը մտնեն ու կը
բարեւեն):

Ագապի.— (Աթոռ ցոյց տալով) Հրամեցէք:

ձուհար.— (Ժպտում) Ինչո՞ւ տրտում ես, ի՞նչ է
պատահեր:

Ծիածան.— Տիկ. ճուհար մի հարցներ, (կ'սկսի ար-
տասուել):

ձուհար.— Երուանդ, ի՞նչ պատահած է:

Ծիածան.— (Թաշկինակը աչքին տանելով) Արգարս,
Արգարս տարին, տարին, բանտ տարին:

Երուանդ.— (Ձարմացած) Բանտ տարի՞ն, ինչո՞ւ:

Ծիածան.— Ա՛խ, ի՞նչ գիտեմ, թուրքերուն հետ է
կռուել, ի՞նչ գիտեմ, Պէքիը գոմսօլին տղուն զլուխն է
պատուեր:

Երուանդ.— (Ծիածանի ձեռքէն բռնելով) Մի նեղ-
ուիր, ես հիմա կ'երթամ Արամ էֆէնտիին քով: (Վազե-
լով դուրս կ'ելլէ):

ձուհար.— (Երուանդին ետեւէն նայելով) Անպայ-

ման մեր տղան ալ գործ մը ունեցած է հետերնին, ուրիշ
ժամանակ տեղէն չէր շարժեր:

Ագնիւ.— (Դառնալով ձուհարին) Մայրիկ, դուն
այդպէս ես միշտ, առանց բանի մը տեղեկանալու կ'ըսես
«անպատճառ բան մը ունի», բան մըն ալ չունի խեղճ
տղան:

ձուհար.— (Բարկանալով) Դուն տեղդ նստիր:

Ագնիւ.— (Դառնալով Ագապիի) Ագապի, կ'ուզե՞ս
քիչ մը պտտինք պարտէզին մէջ:

Ագապի.— Ամենայն սիրով, ինչո՞ւ չէ: (Ագապի եւ
Ագնիւ կը մեկնին):

ձուհար.— Այսպէս է, հանգիստ չեն կենար, միշտ
կը կռուին: Անցեալ օր Տէր Մարկոսենց տունէն վերա-
դարձած ժամանակս՝ տեսայ որ Չարչապիկ թաղի կող-
մէն տղաքը կը վազեն թուրքերուն դպրոցին կողմը իրա-
ւու քար նետելով: Յանկարծ միտքս ինկաւ մեր Երուան-
դը. ըսի ինքնիրենս. «Չըլլայ թէ Երուանդն ալ մէջերնին
ըլլայ»: Քայլերս արագացնելով հասայ տուն, ի՞նչ տես-
նեմ, գլուխը կոտրած եւ պոռկած...: Կը քնանար, երբ
ոտքիս ձայնն առաւ արթնցաւ: «Ծօ՛ այս ի՞նչ է վրադ
զլուխդ» ըսի իրեն: Ծամծմելով ըսաւ. «Դպրոցէն վերա-
դարձիս՝ ոտքիս քար մը դպաւ ինկայ ու այս վիճակին
հասայ»: Երբ ես կուհեցի որ սուտ էր եւ երբ աւելը պիտի
վերցնէի՝ անմիջապէս դուրս թռաւ:

Ծիածան.— Ա՛խ, ես ալ չեմ գիտեր, երանի թէ Ամե-
րիկա զրկէինք:

ՏԵՍԻԼ Ժ.

ՆՈՅՆՔ, ԱՐԱՄ, ԱՐԳԱՐ ԵՒ ԵՐՈՒԱՆԴ

(Երեքը միասին ներս կը մտնեն):

Արգար.— (Ձեռքերը բանալով մօրը կը փաթթուի)
Մայր իմ, մայր իմ...:

Ծիածան.— (Փաթթուելով Արգարի) Չաւաղս, ա-

նուէ զաւակս, (աչֆերը երկինք ուղղելով) փա՛ռք քեզ,
Տէր:

Արամ.— (Դառնալով Արգաթի) Հիմա տեղդ նստէ,
թէ ոչ ես կը զրկեմ բանտ:

Ծիածան.— (Դառնալով Արամի) Կը բաւէ՛, ալ մի՛
խօսիր եղածին վրայ... Ո՞վ լուր բերաւ քեզի:

Արամ.— Խանութ գոցած՝ տուն կը վերադառնայի,
երբ մէկը ետեւէս «Պրն. Արամ, Պրն. Արամ» կանչեց.
դարձայ եւ տեսայ որ կոյր Հոսիկի տղան է: Հարցուցի
թէ ի՞նչ է եղեր, ըսաւ որ «Արգաթը բանտ են տարեր ծե-
ծելով»: Երբ լսեցի՝ անմիջապէս վազեցի ոստիկանա-
տունը եւ կաշառք տալով դուրս հանեցի կամացուկ մը,
բայց չեմ գիտեր թէ այդ ուսուցիչները, կղերները, թա-
ղականները ինչո՞ւ բանտը կը մնան:

Արգաթ.— (Զարմացած հորը կը դառնայ) Ո՞ւր էին
որ ես չտեսայ:

Արամ.— Անոնք աջ կողմին վրայ էին, դուն չէիր
կրնար տեսնել:

Ճուտար.— Արդեօք ինչո՞ւ համար:

Երուանդ.— (Թերթերը գրպանէն հանելով կ'սկսի
կարդալ իր մտփին մէջ) Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Գերման կայս-
րը Աւստրիոյ եւ Թուրքիոյ հետ դաշնադրութիւն կնքեր է
Ֆրանսայի վրայ յարձակելու. զրահաւորներ ընկղմեր
են. մինչեւ հիմա Ամերիկայէն և Եւրոպայէն եկած նա-
մակները եւ լրագիրները ետ կը զրկուին:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՅՈՒՍԻԿ

Յուսիկ.— (Հեւալով ներս կը մտնէ եւ մինտարի մը
վրայ կը նստի) Օ՞ՓՓ, չունչս կտրեցաւ, քիչ մը ջուր
տուէք...:

Արամ.— (Մօտենալով Հուսիկի) Ի՞նչ է եղեր:

Յուսիկ.— (Կոյր աչֆերը վեր ու վար դարձնելով)

Ի՞նչ պիտի ըլլայ, բան մնաց որ չըլլար: Քաղաքին վար-
ժապետները՝ Թլկատինցին, կղերականները եւ բոլոր
գիտնականները եւ երիտասարդութիւնը բանտ նետած են,
օրական հարիւր անձեր քաղաքէն դուրս կը տարուին ու
կ'սպաննուին: Հիմա ալ սկսեր են պղտիկներն ու ծերերը
հաւաքել:

Արամ.— (Զարմացած) Ո՞վ ըսաւ քեզի, ո՞ւր է տե-
ղեկութիւն առիր:

Յուսիկ.— Եղբայրս Զարչանճաղէն ճիշտ հիմա վե-
րադարձաւ առանց մէկէն տեսնուելու. երեք տեղէ վերա-
ւորուած է:

Արամ.— Եղբայրդ ուրիշ ի՞նչ տեղեկութիւն կուտայ:

Յուսիկ.— Ուրիշ. ՍԵՖԱՍՏԱՅԻ ՄՈՒՐԱՏԸ կուռե-
լով իր խմբովը անցած է Կովկաս, իսկ ԶԱՐՇԱՆՃԱԳՅԻ
ԱԽԵՏՈՆ ալ բանտարկուած է արեան մէջ թաթխուած
ծանր շղթայի տակ: Ամիս մը բանտ մնալէ վերջ շղթա-
ները կտրելով բանտէն փախած է, բայց դժբախտաբար
նորէն ձերբակալուած է հարիւր յիսուն ոստիկաններէ.
ճիշտ այսօր պիտի գնդակահարեն: Իսկ ՀՆՁԱԿԵԱՆ ՄՈՒ-
ՐԱՏԸ ալ կուռելով մինչեւ Տէրսիմ հասած է եւ վերա-
ւորուած մեռած է:

Արգաթ.— (Ապշած) Մեռա՞ծ է, Աւետոն ալ այսօր
պիտի սպաննե՞ն:

Յուսիկ.— (Աչֆերը դէպի Արգաթի դարձնելով) Այո,
զաւակս, այո, եթէ կարող էք, դուք ճամբայ մը, ճար
մը գտէք, թէ ոչ դուք ալ կը ձերբակալուիք այսօր կամ
վաղը:

Արգաթ.— (Դառնալով Արամի) Հայր, այսպէս է
կուսակցական կեանքը, անոնք մեռան ու տակաւին կը
մեռնին քաջի պէս, իսկ դուն եւ քեզի-պէսները, որոնք
միշտ հրաժարած են ոյժ տալու կուսակցութեանց, լալով
ոչխարի պէս գլուխնին պիտի ծոեն բռնակալին սուրին
առջեւ: Ես քեզի երեք տարի է կը խօսիմ, բայց դուն իմ

խօսքիս չեկար, չի համոզուեցար: Ուստի հիմա համոզուելիք թէ առանց կուսակցութեան ազգ չի կրնար ըլլալ. պէտք է դոյութիւն ունենայ կուսակցութիւն մը որ ազատութիւն ձեռք բերէ:

Արամ.— (Զեռքերը գլուխին տանելով) Այո, զաւակս, իրաւունք ունիս ամէն ինչ խօսելու:

Արգար.— Հիմա հասկցա՞ր հայր, բայց կը ցաւիմ որ ասկից յետոյ զղջալը պարագութիւն է: (Դառնալով Երուանդի) Դուն վազէ Հնչակեան ակումբը Երուանդ, տեղեկութիւն մը բեր, իսկ ես ալ Դաշակցականներունը կ'երթամ, տեսնեմ թէ ի՞նչ կ'ընէ ընկեր ԿԱՐՕՆ: (Երկուքը միասին երկու քայլ առնելով դրան առջեւ կանգ կ'առնեն):

Յուսիկ.— (Ոտքի ելլելով) Համբերէ Արգար, համբերէ:

Արգար եւ Երուանդ.— (Դառնալով Հուսիկի) Համբերել... բայց ինչո՞ւ, այլեւս ի՞նչ բանի համար համբերել:

Յուսիկ.— Պարապ տեղն է, ընկեր Կարօն առաջին անգամ ձերբակալուած է, կարմիր շէնքին մէջ է, ուր թռչունն անգամ չի կրնար մտնել:

Արգար.— Ուրեմն պարապ տեղն է որ կ'երթամ: (Աքռոյի մը վրայ կը նստի):

Երուանդ.— (Մօրը դառնալով) Մայր, ելի՛ր որ երթանք:

Արգար.— (Երուանդի դառնալով) Զգուշացի՛ր, Երուանդ, մէկին չհանդիպիս, այնպէս մը քալէ որ մէկը չի տեսնէ քեզ: (Զեռքը գրպանը տանելով ատրճանակ մը կը հանէ) Առ քեզի պաշտպան մը, եղածը պիտի ըլլայ արդէն:

Երուանդ.— (Ատրճանակը առնելով գրպանը կը դնէ) Շնորհակալ եմ:

Ծիածան.— (Դառնալով ձուկարի ու Երուանդի) Սպասեցէք որ լապտեր բերեմ:

Արգար.— (Ծիածանի դառնալով) Ոչ, մայր, պէտք չկայ, լապտերով երթալը վտանգաւոր է, թող առանց լապտերի երթան որ մէկը չտեսնէ:

(Այդ խօսակցութեան միջոցին մունետիկը կը կանչէ)

—«Հէյ, հայեր, պատրաստուեցէ՛ք դալիք շաբթուան համար որ Տիգրանակերտ փոխադրուիք՝ Օսմանլի կառավարութեան կողմէ. առէ՛ք բոլոր ճամբու ծախքերնիդ ու պատրաստ եղէ՛ք...»:

Արգար.— Երուանդ, չի մոռնաս պատուէրս, գգուշացիր որ մունետիկը քեզ չի տեսնէ, արդէն արագելի պէս ազոտոս բերանը բացած է:

Երուանդ.— Շատ լաւ: (ձուկար, Հուսիկ դուրս կ'ելլեն):

Արամ.— (Յօրանջելով կ'սկսի աչքերը փակել) ՕՓՓ:

Արգար.— (Մօտենալով Արամի քեւէն կը բռնէ) Հայր, զնա պառկէ որ հանգստանաս, (դառնալով Ծիածանի) Մայր, դուն ալ զնա:

Ծիածան.— Այո, երթանք, զաւակս: (ձրագը առնելով կը վառէ եւ երկուքը միասին ննջարան կ'երթան):

Արգար.— (Քարիւղի լապտերը վառելով կը նստի նստարանի մը վրայ եւ քերք կը կարդայ) ՕՓՓ, մայրիկ (յօրանջելով կ'սկսի քնանալ):

ՏԵՍԻԼ ԺԲ.

ԱԳԱՊԻ ԵՒ ԱԲԳԱՐ

Ագապի.— (Դուռը գաբնելով) Դուռը բացէ՛ք:

Արգար.— (Արքնալով վեր կը ցատկէ եւ անմիջապէս վագելով պատէն կախուած գէմքը կ'առնէ եւ դուռը կը բանայ) Այո ի՞նչ է, ո՞ւր էիք այսքան ժամանակ:

Ագապի.— (Գլուխը կուրծքին վրայ կախելով) Զուհար ապլանց դացած էի:

Արգար.— Ճամբան մէկը չի հանդիպեցա՞ւ:

Ագապի.— Ո՛չ, ոչ մէկը:

Արգար.— Ճուհար ապլայի՞ն ալ չի հանդիպեցար:

Ագապի.— Ո՛չ, ոչ մէկուն:

Արգար.— Հապա ո՞ր փողոցէն եկար:

Ագապի.— Եկեղեցւոյ փողոցէն:

Արգար.— Ուրեմն, չո՛ւտ դնա պառկէ:

Ագապի.— Հապա դո՞ւն:

Արգար.— Դուն դնա պառկէ, ես քիչ մը պարտէզ

իջնեմ:

Ագապի.— Գիշեր բարի: (Կ'երթայ դէպի ննջարան):

Արգար.— Լոյս բարի: (Գլանիկ մը ծխելով դուրս կ'ելլէ):

(Վարագոյր)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՆԻԱԶԻ, ՕՍՄԱՆ ԵՒ ՊԱՀԱԿՆԵՐ

(Խարքերդի գորանոցին սենեակներէն մէկուն մէջ քուղք կը խաղան Օսման եւ Նիազի: Դրան քով երկու պահակ կանգնած են սուրններով. սենեակին անկիւնը կախուած են գէնքեր ու սուրքեր):

Նիազի.— (Օսմանի դառնալով) Օսման, ել պատուհանէն նայէ թէ Սալի պէյ պէ՞ր Կուզա՞յ...

Օսման.— Օ՛հ, տակաւին շատ ժամանակ կայ Սալի պէյի դալուն, հէլէ քիչ մըն ալ խաղանք:

Նիազի.— (Ժպտելով) Դուն գիտես, հա՛, եթէ յանկարծ խաղին մէջ վրայ գայ, այն ժամանակ պատիժ պիտի կրես, «թէ մպէլ իշու պէս»:

Օսման.— Իրաւ, ելլեմ նայիմ: (Ոտքի ելլելով կը յառաջանայ դէպի պատուհանը ու վար կը նայի) Այո,

չո՛ւտ, աճապարանքով քարդերը հաւաքէ որ չի տեսնէ, չո՛ւտ, չո՛ւտ: (Երկուքը միասին կ'սկսին հաւաքել):

Նիազի.— Դուն ձայն մի հաներ, գողտուկ մը դուրս ելիր որ չտեսնէ:

Օսման.— Շատ լաւ: (Դուրս կ'ելլէ):

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆԻԱԶԻ ԵՒ ՍԱԼԻ ՊԵՅ

Սալի Պէյ.— (Ներս մտնելով սուրը մէջքին ձեռները շարժելով) Ալէքիմ սէլամ:

Նիազի.— (Բարեւի կենալով) Սէլամ ալէքիմ, պէյ էֆէնտի:

Սալի Պէյ.— (Զորս կողմը նայելով) Այս ի՞նչ աղտոտութիւն է ներսն ու դուրսը, ինչո՞ւ չէք մաքրեր: (Դառնալով պահակին) Դուն ալ դուրս ելիր քանի մը բոսիկ համար: (Պահակը դուրս կ'ելլէ): Պէտք է քիչ մը մաքուր ըլլայ, որ եկող գացողները մեր վրայ չննդան, եւրում, որ չըսեն թէ այս ի՞նչ տեսակ աղտոտ զինուորներ են:

Նիազի.— Էֆէնտիմ, չենք կրնար օգնել, եկող գացողները շատ են:

Նիազի Պէյ.— (Նստելով նստարանի մը վրայ) Ինչ որ է, հոգ մի ըներ, այս խանին մէջ արիւն պիտի հոսի, (ակոսները կը սեղմէ):

Նիազի.— (Ականջ դնելով դէպի դուրսը) Ներողութիւն պէյ, ձայն մը կուզայ դուրսէն, թերեւս կռիւ տեղի կ'ունենայ: (Վազելով դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ.— (Ոտքի ելլելով կ'սկսի ման գալ) Վա՛յ, խորամանկ մարդ, տեսած էի, բայց այսքան ալ խորամանկ չէի տեսած եւ չեմ խորհիր որ պիտի տեսնեմ ալ: Այս մարդը աւելի յարմար կը տեսնեմ, իմ գործիս լիովին յարմար է, բաւական ճարպիկ ու քաջ կ'երեւի: Կան-

չեմ տեսնեմ թէ ի՞նչ պատասխան պիտի տայ: (Մօտենալով դրան):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԱՐԱՊ

Արապ. — Հրամեցէք, պէյ էֆէնտի:

Սալի Պէյ. — Նիազիրն ըսէ որ հոս գայ եւ անմիջապէս, դուն ալ միասին:

Արապ. — Շատ լաւ, էֆէնտի: (Բարեւ տալով դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ. — (Գլանիկ մը հանելով կ'սկսի ծխել ու ման գալ, կը նստի ու կը կանգնի, ապա նորէն ման կուգայ) Հը՛, ես դիտեմ որ այս կեանքներուն քով շատ դժուար է զարգեցնել կան: Արդէն Բարձր. Դուռն հրաման եկած է որ բոլոր հայերը զաղթեցնեն: Արդէն երկտասարդութիւն չթողուցինք, բոլորն ալ կոտորեցինք եւ մաս մըն ալ այսօր վաղը կը լմնցնենք: Քաղաքէն հանելով քանի մը ժամ հեռաւորութեան վրայ կ'սկսինք լաւ մը խուզարկել, անկէ յետոյ ուղղակի անապատ, ինչպէս որ Բարձր. Դրան հրամանը կ'ըսէ, որպէս զի անդամ մըն ալ չապստամբին մեղի դէմ, ըսելով «Մենք ազատութիւն կ'ուզենք, Հայաստանը մերն է, ձեզի չի պատկանիր»: (Քահ քահ խնդալով) Այս ամէնը ձերը պիտի ըլլայ, ողորմելի հայեր: (Բարկանալով ինքնիրեն) Անոնց արիւնը պիտի քամեմ այս ձեռքերովս՝ խաղողի ողկոյղի նման (ձեռքերը սեղմելով) եւ իմ կուրծքս օսմանեան նշաններով պիտի փայլի արեւի նման, ու պիտի ունենամ աւելի լաւ ու բարձր պաշտօններ մեր թաղաւորէն: (Քալելով դէպի դուռը) Բայց այս անիծեալ զինուորը ի՞նչ եղաւ այսքան ատեն: (Կը կանչէ) Նիազիր՝... Նիազիր՝...:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆ, ՆԻԱԶԻ ԵՒ ԱՐԱՊ

Նիազի եւ Արապ. — (Ներս մտնելով բարեւի կը կենան) Հրամէ, պէյ:

Սալի Պէյ. — Բարեւ ձեզ, օսմանեան քաջեր, դրաւեցէք մէկ մէկ աթոռ ու նստեցէք, քանի մը վայրկեան կ'ուզեմ խօսիլ ձեզի հետ:

(Նիազի եւ Արապ կը նստին):

Սալի Պէյ. — (Գրպանէն հեռագիր մը հանելով) Անցեալ ամիս մեր Բարձր. Դուռն թալէաթ եւ ինվէր փաշայի կողմէ այս «հեռագիրը» եկած էր մեր Մամուլէթ էլ Ազիզի կուսակալին, որ ինծի յանձնեց՝ այս գործը շուտով մը կատարելու: Ինչպէս որ անցեալ ամիս հեռագիր եկած էր, որ հայ երկտասարդութիւնը բանա նետուի ու գնդակահարուի: Այդ հեռագրին համեմատ չարժեքով մեր լաւադոյնը ըրինք: Իսկ այս հեռագրին ալ իմաստը այս է.

Յարգելի Կուսակալ

Մամուրէթ էլ Ազիզ

Արդէն անցեալ նամակիս մէջ յիշեցուցած էի թէ ինչ պէտք է ընել տեղւոյն երկտասարդութիւնը: Կարգը եկած է կիներու եւ պատիկներու: Անապատ ափսոսեցէք այն բոլոր հայերը որ դեռ կ'ապրին երկրիս մէջ: Կը յուսամ որ սոյն առաջարկիս դէմ չէք երթար ու լիովին պիտի արժեցնէք դուք ձեզ...:

Յարգանքով

ՃԵՄԱԼ ՓԱՇԱ

Արապ. — Շատ լաւ կ'ըլլայ, հրամանին առջեւ խոնարհինք ու սկսինք գործի. ի՞նչպէս կ'ընանք մեր Բարձր. Դրան չի հնազանդել:

Սալի Պէյ. — Արդէն ես ասկից ամիս մը առաջ մուսուլմանները մը վարձեցի ու ամէն ինչ որ պէտք էր ըսել տուի

անոր. իսկ հիմա կ'ուզէի որ երթայիր մոռնետիկ մը եւս բերէիր հոս:

Արապ.— (Ոտքի ելլելով) Ամենայն սիրով, պէյ:

Սալի Պէյ.— Շո'ւտ ուրեմն, հուշանաս:

Արապ.— Շատ լաւ, պէյ: (Դուրս կ'ելլէ):

Նիազի.— Բայց ես երբեք չեմ խորհիր որ հայերը իրենց երկրէն պիտի դաղթեն, այդ բանին մէջ չենք կրնար յաջողիլ:

Սալի Պէյ.— Կրնանք, կրնանք, լաւն ալ կրնանք: (Գլուխը օրօքելով) Բայց սա Զարշանճագի եւ Տէրսիմի քիւրտերէն կը վախնամ, որ մեր վրայ յարձակին, իրաւ որ անոնք մեր կրօնքին քիչ թէ շատ կը յարմարին, բայց հայերու կրօնքին աւելի կը հաւատան, որովհետեւ անոնց նախնիքը հայեր եղած են: Սա բարեբախտութիւնը կայ մեզի համար, որ մոռցած են իրենց ազգութիւնն ու կրօնքը:

Նիազի.— Ուրեմն մեզի պէտք է բանակ մը որ այդ քիւրտերը մեր վրայ չի յարձակին: Կը յիշէք, ասկից մօտաւորապէս քսան տարի առաջ հայերու կոտորած տեղի ունեցաւ. ճիշտ այդ ժամանակ շատ մը հայեր ազատեցան քիւրտերու ձեռքով: Եթէ մենք հիմա ալ չկարողանանք այդ վայրենիները զսպել, նոյնը պիտի ընեն հիմա, ինչ որ առաջ ըրին:

Սալի Պէյ.— Ես բան մը լսեցի անցեալ օրերուն:

Նիազի.— Եւ ի՞նչ (հետաքրքրուելով):

Սալի Պէյ.— Լսեցի որ խալիմ Մօսկոփ եւ Հայ քոմիթի-թաճիկներ իրզրուծի եւ Երզնկանի վրայ պիտի յարձակին, եւ կը խորհիմ թէ մինչեւ հիմա յարձակած են ու թերեւս քանի մը շարաթ վերջ հոս կը հասնին: Ես շատ կը վախնամ թէ ո՞ւր պիտի փախչինք. այդ հայ քոմիթի-թաճիկները այնպէս կը կոռուին որ... կրակի եւ թնդանօթի առջեւ կը վազեն «վրէժ վրէժ» գոռալով:

Նիազի.— (Զարմանալով) Իրա՞ւ կ'ըսես:

Սալի Պէյ.— Հապա սո՞ւտ:

Նիազի.— Ուրեմն շատ գէշ պիտի ըլլայ մեր վիճակը եթէ չհեռանանք ուրիշ ապահով տեղ մը: (Մտածելով) Ես սա բանը որոշեցի:

Սալի Պէյ.— Ի՞նչ որոշեցիր:

Նիազի.— Եթէ Հայերը անապատ աքսորենք, այն ժամանակ մենք ալ կ'երթանք դէպի Մէքքէ եւ Սէտի-նէ, որ մեր սրբատեղին է: Այսօր ամբողջ մահմետական հաւատացեալները կ'երթան այն սուրբ քաղաքը «հաքի» կ'ըլլան: Մենք ալ կ'երթանք: Արդէն դաղթող հայերու դրամը մերը պիտի ըլլայ:

Սալի Պէյ.— Եթէ յարձակին մեր վրայ, օսմանլի զինուորներով կը դիմադրենք քաջաբար, եւ յաղթանակը տանելէ վերջ կ'երթանք Մէքքէ եւ Սէտի-նէ:

Նիազի.— Քանի որ դիտես թէ այդպէս լաւ է՝ ինչո՞ւ կը մտածես:

Սալի Պէյ.— Կը վախնամ, կը վախնամ որ չի յաջողինք, այդ անիծուած հայ քոմիթի-թաճիկներուն հետ կոռուելու համար պէտք է տարիներով մարդուիլ: Եթէ ձեռքերնին իյնա՞նք, հաւատա որ կտոր կտոր կ'ընեն մեզ եւ ամենէն մեծ կտորը ականջնիս կը թողուն:

Նիազի.— Էֆէնտի, ես չէի դիտեր որ այդքան վախ-կոտ պիտի ըլլաք, շատ կը ցաւիմ որ զինուորականի պաշտօն կը կրէք, փոխանակ դուք զիս քաջալերելու, աւելի կը վախցնէք:

Սալի Պէյ.— (Ժպտելով) Կեցցէ՛, Նիազի, ես ուզեցի քեզ փորձել, կը նկատեմ որ կտրիճի նման սիրտ ունիս, ու ինծի ալ սիրտ կոռտաս. ուրեմն, երբեք մի խորհիր թէ օսմանլի բանակը քու կողքիդ պիտի չկոռուի ամէն մի բողբոջ, եւ քանի որ ժամանակ կայ, զինուորներէն մէկուն ըսէ թող երթայ Արամ էֆէնտին հոս կանչէ, որ անոր հարստութիւնը առնենք եւ մէկ զնդակով վար ձգենք:

Նիազի.— Շատ լաւ պէյ: (Ոտքի ելլելով կը յառաջանայ դէպի դուռը) Օսմա՛ն, Օսմա՛ն, հոս եկուր, շո՛ւտ:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՕՍՄԱՆ

Օսման.— (Ներս մտնելով կը բարեւէ) Հրամեցէք պէյ, էֆէնտի:

Սալի Պէյ.— (Բարեւը առնելով) Գնա շուկան եւ Արամ էֆէնտին հոս բեր, ըսէ թէ կառավարչին հրամանով՝ քաղաքին ղինուորական հրամանատար Սալի պէյը քեզ կ'ուզէ տեսնել: Հետեւ քանի մը ղինուոր տար:

Օսման.— Գլխուս վրայ, պէյ: (Դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ.— (Դառնալով Նիազիի) Հիմա լաւ չըրի՞:

Նիազի.— Ի հարկէ, պէտք է այդպէս ընել անոնց, բայց ես իր տղուն շատ հակառակ եմ, եթէ հիմա պատեհութիւն ձեռքս անցնի, կտոր կտոր պիտի ընեմ, (ձեռքերը սեղմելով):

Սալի Պէյ.— (Քահ քահ խնդալով) Ինչո՞ւ:

Նիազի.— Այդ տղան իրենց դպրոցէն ելլելուն պէս կը վազէ մեր մէքթէպի փողոցը ու կ'սկսի տղայոց հետ կռուիլ, քիթ բերան չի թողուր, եւ հայհոյելով կը դուռայ ալսպէս. «Ձեր հոգին պիտի մարեցնեմ, թուրք լաւոտներ»: Երբ այդ խօսքերը կը լսէի, սիրտս կ'սկսէր կրակուիլ, բայց բան մ'ալ չէի կրնար ըսել:

Սալի Պէյ.— (Զարմացած) Ի՞նչպէս բան մը չէիր կրնար ըսել, միթէ կը վախնա՞ս, թէ ոչ ծնողքը հաբուստ է...:

Նիազի.— Շիտակը, թէ հարստութեան համար է եւ թէ վախնալուս, որովհետեւ եթէ բան մը ըսէի, անմիջապէս վրաս պիտի յարձակէր:

Սալի Պէյ.— Զարմանալի՞ բան, ուրեմն այդ կեաւուրը ձերբակալեցէք հօրը հետ միասին: Ի՞նչպէս եղեր է որ մինչեւ հիմա ազատ ձգեր էք:

Նիազի.— Եթէ ձեռք անցնի, այն ժամանակ ես ընելիքս դիտեմ. բայց զայն բռնել բաւական դժուար է: Տասընեւութ տարեկան հասակին մէջ «քօմիթէճի» ԴԱՇՆԱԿ-ՅԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ կը պատկանի:

Սալի Պէյ.— Ուրեմն, հայրը բռնեցէք որ նշան մը առնենք անկէ, յետոյ այդ նշանը տունը կը տանէք ու կ'ըսէք. «Արամ էֆէնտին քեզ կ'ուզէ»: Երբ հոս բերէք ամբողջ ընտանիքով, այն ժամանակ ուղածնիս կ'ընենք:

Նիազի.— Կ'ըլլայ, բայց պէտք է որ առաջին անգամ լրջօրէն իր՝ հետ խօսինք ու յետոյ անձատուր ընելով՝ դրպանէն բան մը առնենք: Եթէ իր ընտանիքի անդամները նշանը տեսնեն՝ անմիջապէս կուգան:

Սալի Պէյ.— Կ'ըլլայ: (Ժամացոյցին նայելով) Բայց ինչո՞ւ ուղացաւ այս ղինուորը:

Նիազի.— (Մեղմ ձայնով) Նայէ դէպի դուռը, ահա-լասիկ կուգան:

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՆՈՅՆՔ, ԱՐԱՄ ԵՒ ՕՍՄԱՆ

Օսման եւ Արամ.— (Ներս մտնելով կը բարեւեն) Ահա-լասիկ... պէյ էֆէնտի, հայերուն մէկ մասը ճիշտ այս վայրկեանիս հոս կը հասնի: (Անկիւն մը կանգնելով):

Սալի Պէյ.— Շատ լաւ: (Աքռը հրամցնելով Արամի) Հրամեցէք Արամ էֆէնտի, հանգիստ ըրէք ձեր տանը պէս:

Արամ.— Սալի պէյ, ինչո՞ւ համար զիս ուղած էք:

Սալի Պէյ.— (Բարկուքեամբ) Քե՛զ, ուղեցինք որ քեզի պէս վատ սիրտ ունեցող մարդիկը հեռացնենք այս աշխարհէն:

Արամ.— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք պէյ, ի՞նչ վատութիւն:

Սալի Պէյ.— (Բարկանալով) Լռէ՛, չար դաղան, տակաւին լեզու ունիս պլպլալու, գիտցած եղիր որ Օսմանեան ղինուորականի մը առջեւ կը դառուիս:

Արամ.— Միթէ Օսմանեան զինուորականի մը այլ տեսակ խօսակցութիւն կը վայելէ՞:

Նիազի.— (Ատրնաւակը հանելով կը մօտեցայ Արամի ու ծանր նայուածք մը ձգելով վրան) Ձայնդ կտրէ, խառթ կեալու: Հիմա հանէ դրպանիդ ժամացոյցը, ապա թէ ոչ ճիշտ այս վայրկեանիս կեանքդ վտանգի տակ է:

Արամ.— (Դառնալով Սալի պէյի) Ամօթ քեզի պէս զինուորականի մը, որ անօթի դաղանի պէս սորված ես մարդ յօշոտել: (Դրպանէն ժամացոյցը հանելով կուտայ Նիազիի) Առէ՛ք, անօթիներ:

Սալի Պէյ.— (Բթին տակէն խնդալով ման կուգայ սենեակին մէջ) Հապա ի՞նչպէս կ'ուզէիր որ Օսմանցի զինուորական մը վարուէր հայու մը հետ: (Դառնալով Օսմանի) Օսման, դնա այս մարդուն ընտանիքն ալ հոս բեր, եթէ չուզեն դալ՝ ցոյց կուտաս այս ժամացոյցը (կ'երկարէ Օսմանի) որ հաւատան ու դան:

Օսման.— (Բարեւ բռնելով) Շատ լաւ, պէյ:

Սալի Պէյ.— (Դառնալով Արամի) Ըսէ տեսնեմ, Արամ է՞քէնտի, (քահ քահ խնդալով) ո՞ւր պահած ես դըրամներդ, կամ որո՞ւ պիտի յանձնես մահէդ առաջ:

Արամ.— Մի՛ երազեր, մուրացկան, չխորհիս թէ դուն պիտի վայելես իմ ճակատիս քրտինքով վատակած դրամներս: Դրամին համար չէ որ այսքան վատ կը վերաբերիմ քեզի հետ, այլ ձեր կառավարութեան վատութիւնն է որ կը տեսնեմ ու կը լսեմ. ձեր վատ կառավարութեան քաղաքավարութիւնն է որ զիս խաբելով բերաս սպանդանոց, որպէս զի կողոպտէք զիս եւ դաւակնեցուս անմեղ արիւնը մտնէք:

Սալի Պէյ.— Լեզուդ քեզ քաշէ, ես քեզի ըսի թէ մէկ մը նայէ թէ որո՞ւ դէմ կանգնած ես. այս տեղ խանութ է եւ ոչ ալ վաճառատուն, այլ կառավարչատուն:

Արամ.— Գիտեմ որ կառավարչատուն է, բայց դուք սպանդանոցի վերածեցիք զայն:

Սալի Պէյ.— (Բարկանալով) Տակաւին կը շարունակե՞ս: (Նիազիի դառնալով) Նիազի, շուտ տարէք զայն զնտանը, վաղը առաւօտ ժամը տասին կ'ուղարկէք վալի փաշային քով, որ կախաղան հանէ:

Նիազի.— Գլխուս վրայ պէյ: (Դառնալով դէպի դուռը) Հիւսէն, Հիւսէն, Մուհամէտ, ներս եկէք, շո՛ւտ:

ՏԵՍԻԼ Է.

ՆՈՅՆՔ, ՀԻԻՍԷՆ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄԷՏ

Հիւսէն եւ Մուհամէտ. (Բարեւելով կը կենան) Հրամէ, պէյ է՞քէնտի:

Սալի Պէյ.— (Դրպանէն քուլք մը հանելով կ'սկսի գրել) Տարէք այս մարդը զնտան, այս թուղթն ալ կուտաք վալի փաշային, զղուշացէք որ չի փախչի:

Մուհամէտ.— (Թուղքը առնելով) Միթէ մեր ձեռքէն ալ մարդ կ'ազատի՞: (Արամի քեւէն բռնելով դուրս կ'ելլեն երեքը միասին):

Սալի Պէյ.— Տեսա՞ր ինչպէս կը սարսափեցնեմ, շունչէս անգամ կը վախնան: Բայց սա անիծեալ Օսմանը ուշացաւ նորէն, ժամէն աւելի եղաւ եւ դեռ չի վերադարձաւ: Անշուշտ բան մը պատահած է:

Նիազի.— Ի՞նչ բան պիտի պատահի: (Խնդալով) Ո՛վ ինչ պիտի ինչե՛ր կ'ընէ հիմա հայ կիներու եւ աղջիկներու հետ:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՆՈՅՆՔ, ԾԻԱԾԱՆ, ԱԳԱՊԻ ԵՒ ՕՍՄԱՆ

Օսման.— (Ծիածանի եւ Ագապիի հետ ներս մտնելով) Պէյ, քաղաքին ժողովուրդը չիթած է, (շունչ առնելով ու տալով) հազիւ կարողացայ մայր ու աղջիկ բերել:

Սալի Պէյ.— (Ոտքի ելլելով) Ո՞ւր է տղան:

Օսման. — (Դողալով) Պէյ էֆէնտի, երբ մեզ տեսաւ որ դէպի իրենց տունը կ'երթանք, անմիջապէս փախաւ եւ զէնքը առնելով վազեց փողոցն ի վեր: Փախչած միջոցին գօնաօջ Մուսթաֆան ու հինգ հասո ոստիկան սպաննեց եւ անոնց մէկին ձին հեծնելով հեռացաւ քաղաքէն՝ կրակելով մեր վրայ: Մեր զինուորներէն մէկ քանին վազեցին որ բռնեն, բայց զփրախտաբար չկրցան կեամբուրի տղան բռնել, կարծես ձին օղին մէջէն կը թրուցնէր:

Սալի Պէյ. — (Բարկանալով) Կորսուէ՛, ինձ պատմուէ՛ թի՞ւն կը պատմես: Ամօթ ձեզի որ տասնեւինը տարեկան պատանի մը չկրցաք բռնել, հարեմ ու զէհիր ըլլայ Օսմանի հացը: Դուրս ելիր քանի բարկութիւնս չէ սաստկացեր, ապա թէ ոչ կտոր կտոր կ'ընեմ ոտքիս տակ:

Օսման. — (Դողալով) Կ'երթամ, պէյ էֆէնտի, մի՛ բարկանար: (Դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ. — (Դառնալով Ծիածանի ու Ագապիի) Դուք ալ սա անկիւնը նստեցէք:

Ծիածան. — Ներողութիւն էֆէնտի, (մօտենալով) մեզ ի՞նչ բանի համար հոս բերել տուիք, ո՞ր է Արամ էֆէնտին:

Սալի Պէյ. — Քիչ առաջ հոս էր, կառավարութիւնը ուղեց զայն տեսնել, պիտի վերադառնայ քանի մը օրէն:

Ծիածան. — (Զարմացած) Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք պէյ էֆէնտի, քանի մը օրէն... չէ՞ որ իր ժամացոյցը զրկած էիք... հոս պէտք է ըլլայ:

Ագապի. — (Լալով) Ես քեզմէ կը պահանջեմ հայրս, քեզմէ կը պահանջեմ, դաւաճան, անմեղ արիւնս մտնելէ վերջ կ'ուզես հօրս արիւնն ալ մտնել: (Մօտենալով Սալի Պէյի) Դաւաճան, քեզմէ կը պահանջեմ հայրս:

Սալի Պէյ. — Այս ի՞նչ համարձակութիւն է հայ աղջրկան մը մօտ, որ կ'ուզէ վրաս յարձակիլ: (Դառնալով Նիազիի) Զսպէ այս կեամբուր:

Նիազի. — Հէ՛յ, տեղը նստիր: (Ագապիի թեւէն բռնելով կը հրէ մէկ կողմ):

ՏԵՍԻԼ Թ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՕՍՄԱՆ

Օսման. — (Բարեւելով) Պէյ էֆէնտի, քաղաքիս հայերը լեցուած են խանին մէջ, ուր ալ տեղ չկայ:

Սալի Պէյ. — Իմ երթալէս վերջ մէկ մասը հոս բերէք, քանի որ տեղ չկայ:

Օսման. — Շատ լաւ, պէյ: (Բարեւ տալով դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ. — Քեզ տեսնեմ Նիազի, (Նիազիի ուսին գարնելով) ես հիմա քաղաք կը մեկնիմ, եթէ ինծի պէտք ունենաք, զօրք մը զրկեցէք ետեւէս, ես անմիջապէս կուգամ: Արդէն ես ճամբան քեզ հետ կը տեսնուիմ առանձին, այսինքն՝ անապատի ճամբուն վրայ քեզ հետ կ'ըլլամ: Ե՛հ, մնաք բարով:

Նիազի. — (Սալի Պէյի ձեռքը թոքուելով) Երթաք բարի, արդէն ես ամէն ինչ կարգադրած եմ, դուն հոգ մի ընեք այդ մասին:

Սալի Պէյ. — Աֆէրիմ, Նիազի քեզ տեսնեմ: (Երկու քայլ դէպի դուռը կ'երթայ):

ՏԵՍԻԼ Ժ.

ՆՈՅՆՔ, ԱՐԱՊ ԵՒ ՀԱՅԶ

Արապ. — (Հափգի հետ մերս մտնելով) Ահաւասիկ մունետիկ մը բերի, պէյ:

Սալի Պէյ. — (Դռնէն ետ փառուելով) Շատ լաւ: (Դառնալով մունետիկին) Նստիր տեսնեմ, քեզի լաւ լուր մը պիտի տամ որ ամբողջ քաղաքի բնակչութեան ահանջը լեցնես:

Հափգ. — (Հագած ցնցոտիներ, գլուխը աղտոտ փէս մը դրած, ձեռքը առած ծուռ գաւազան մը կը նստի մէկ

կողմ) Աստուած ձայնդ լսէ, պէյ, ըսէք տեսնեմ լուրն ի՞նչն է:

Սալի Պէյ.— Այս առաւօտէն մինչեւ իրիկուն, թաղերը, շուկաները, հրապարակները պտտելով պիտի պտտաս այսպէս. «Այս շաբաթ քաղաքին մէջ մնացած վերջին թափորը ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Հալէպ, թող իրենց ունեցածներով պատրաստուին, որպէս գի ճամբաները թշուառութեան չենթարկուին:

Հափգ.— (Ձեռքով խոնարհելով) Գլխուս վրայ, պէյ էֆէնտի, կը խորհիմ թէ պիտի գոհացնես զիս:

Սալի Պէյ.— (Նստելով) Հապա ի՞նչպէս, ճերմակ մէնիտներ պիտի համբեմ այդ աղտոտ ձեռքերուդ մէջ:

Հափգ.— (Շուարած) Մէնիտներ՛ր, պէյ էֆէնտի, եթէ հայերը իրենց տունէն ելլեն, անոնց մալն ու միւլքը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

Սալի Պէյ.— (Բարկանալով) Պէ շաշիքն, քու ի՞նչ գործն է թէ հայերուն մալն ու միւլքը ինչ կ'ըլլայ, ես քեզի դրամ կուտամ որ դործ մը կատարես. անոնց մասին խօսիլը քեզ չէ մնացած. դեռ հայերու հացէն չե՞ս կըշտացեր, ի՞նչ:

Հափգ.— Երթամ ուրեմն, էֆէնտի, (մօտենալով դրամ) մի՛ նեղուիր պէյ, մի՛ նեղուիր:

Սալի Պէյ.— Եթէ լաւ մը հասկցնես, այն ժամանակ քեզի լաւ ու կոկիկ տուն մը պիտի նուիրեմ կահ կարասիով միասին, հայտէ նայիմ:

Հափգ.— Ուղածիդ պէս, պէյ էֆէնտի, պիտի պտտամ ինչպէս որ անցեալ շաբաթ պտտացի:

Սալի Պէյ.— Շատ լաւ, հիմա գնա շարունակէ դործդ:

Հափգ.— Գլխուս վրայ, պէյ: (խոնարհելով դուրս կ'ելլէ):

Սալի Պէյ.— (Գառնալով Նիազիի) Ես ալ երթամ իմ գործիս, յետոյ կը մեկնիմ կառավարչին տունը: (Կը մեկնի):

(Վարագոյր)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՃՈՒՀԱՐ, ԱԶՆԻԻ, ԵՐՈՒԱՆԻ, ՅՈՒՍԻԿ ԱՂԲԱՐ,
ԾԻԱԾԱՆ, ԱԳԱՊԻ, ՆԻԱԶԻ, ՕՍՄԱՆ, ԱՐԱՊ,
ԵՒԻՍՈՒՖ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄԷՏ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ անպատ մը ուր հայ գաղթականները կը տարուին ոստիկանութեան հսկողութեան տակ):

Օսման.— (Հայ գաղթականները հրելով ու նեղելով) Հայտէ՛, քալեցէ՛ք, շո՛ւտ:

Նիազի.— Քալեցէ՛ք, շուտ, թէ ոչ հոգինդ կ'առնեմ, հա՛: (Ճուհարին կը զարնէ հրացանի կոթով):

Ճուհար.— Ինձմէ ի՞նչ կ'ուզէք, եղբայր, (աղաղակելով) Եթէ պիտի սպաննէք՝ սպաննեցէք որ աղատիմ այս տանջանքներէն, ի սէր Աստուծոյ թող ըլլայ, մի՛ նեղէք մեզ:

Նիազի.— Ի՞նչ, ի՞նչ, անգամ մըն ալ ըսէ, չհասկըցայ:

Ճուհար.— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, խիղճ չունիք որ կըրկնեմ:

Օսման.— (Ճուհարին դառնալով) Մի՛թէ մենք անգութ ենք, անգամ մըն ալ մեզ անգութ չի կոչես, թէ ոչ ակոռներդ բերանդ կը լեցնեմ հա՛, աղջիկդ ալ արաքնելուն կը յանձնեմ: Մենք կեալուռներ չենք որ անգութ ըլլանք, մենք հալս կրօնքը կը դաւանինք:

Ճուհար.— Իմ աղջիկս:

Օսման.— Այո՛, քու աղջիկդ:

Ճուհար.— Քեզ մատաղ կ'ընեմ անոր մագերուն:

Օսման.— (Հրացանին կոթով հատ մը զարնելով Ճուհարի) Էտէփսիգ կի՛ն, չե՞ս գիտեր թէ դիմացինդ ով է:

Ճուհար.— (Մէկ կողմի վրայ իյնալով) Այո՛, գիտեմ թէ ով է, ոճրագործ Սուլթան Ռաշիտի զօրքը:

Օսման.— Վա՛յ, դուն ոճրագործ կոչես իմ սուլթաննա: (Մտրակով կ'սկսի ծեծել) Հանգստացիր, որ անգամ մըն ալ խելքդ չկորսնցնես:

Ճուհար.— (Լալով ծունկի կուգայ) Գաղա՛ն, Աստուծո՛ւմէ դտնես: (Կ'իյնայ գետին):

Նիազի.— (Խնդալով) Մեր Աստուծո՛ւն ալ բերանը կ'առնէ, սէնի կիտի կեավուռ աղջիկ, եթէ դուք Աստուծո՛ւն եննայիք՝ հիմա շատոնց փրկուած էիք, իսկ եթէ այն Հրեային վրայ յոյս էք դրեր, պէլանիդ դտած էք: (Կը խնդայ):

Օսման.— (Դառնալով Նիազիի) Եկուր այս կիներ կորսնցնենք ու աղջիկն ալ արաքներուն ծախենք:

Նիազի.— Պէ, խարտաշ, քիչ մը համբերէ, տակաւին շատ ժամանակ կայ: (Դառնալով Արապի) Արապ, այս կեավուռները տար դիմացի հորին քով որ մենք քիչ մը ճաչենք, դուն ալ անմիջապէս վերադարձիր:

Արապ.— Շատ լաւ, տաճնապետ: (Դառնալով դէպի գաղթականները) Հայտէ՛, ոտքի ելէք, որ ջրհորին քով երթաք հանգստանալու, յետոյ Տիգրանակերտ պիտի ճամբորդէք: Շո՛ւտ, շո՛ւտ, հայտէ՛ տեսնեմ: (Գաղթականներուն հետ դուրս կ'ելլէ):

Նիազի.— (Դառնալով զինուորներուն) Հացերն ու կերակուրները տեղաւորեցէք որ լաւ մը ուտենք, քանի մը ամիսէ ի վեր է որ հայկական համեղ կերակուր չենք կերած:

Օսման.— (Ծրարները բանալով հացերը եւ կերակուրները կը շարե գետնի վրայ) Այո, ես ալ քեզի պէս երկար ժամանակ է որ չեմ կերած: (Բոլորը միաձայն կը նստին կերակուրին շուրջ):

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐԱՊ

Արապ.— (Զենքը ձեռքին կուգայ եւ Օսմանի քով կը

նստի) Լաւ մը կարգադրեցի եւ երկու արար պահապան դրի որ չփախչին:

Նիազի.— (Կ'սկսի ճաշել) Սկսեցէք ուրեմն:

Մուհամէտ.— (Կ'սկսի ճաշել) Ա՛հ հը՛, (ձեռքը վզին տանելով) Օսման, Օսման, հէլէ նայիր, այնպէս ոջիլ մը բռնեցի, որ կարծես Օսման փաշայի լեռն է արծեր:

— (Բոլորը միասին կը խնդան):

Արապ.— (Նեղանալով) Պէ, դուն ալ... սիրտս տակն ու վրայ ըրիր, կերակուրին վրայ այդպիսի անկրթութիւն կ'ըլլայ մի, եթէ կ'ուզես ոջիլներ մաքրել՝ գլխաւ մօտակայ գիւղը եւ թոնիրի մը վրայ նստիր ու լաւ մը քթփտիր, բայց զգուշացիր որ մէջը չիչնաս:

Մուհամէտ.— (Զարմացած) Թոնիրն ի՞նչ է որ...:

Արապ.— Վա՛յ, հայկա՛ն, վա՛յ, տակաւին թոնիրին ինչ ըլլալը չե՞ս գիտեր, հապա (խնդալով) ձեր գիւղը օճախի վրայ կ'եփեն հացը թէ ոչ թոնիրի մէջ:

Մուհամէտ.— Օճախի վրայ չեն եփեր, ես ո՛ւր կ'եփեն:

Արապ.— Տակաւին դուն աշխարհէն պէխապար ես, բան չես տեսած կեանքիդ օրերուն մէջ:

Մուհամէտ.— Հէյ, Արապ, դուն շատը անցար, հա՛. գիտե՞ս հէյ եւրում, քեզի պէսները ծոցէս կը հանեմ, հերիք է որ ունչբարի գաւաղ եմ, քեզի պէս փողոցէ փողոց չեմ մուրացեր: Հապա ո՞վ գիտէ հայու մը առջեւ քանի՞ գաւաթ արցունք ես թափեր որ մատ մը հաց կամ քանի մը փարա տայ:

Արապ.— (Բարկանալով) Ուրեմն, զիս մուրացկա՞ն կ'անուանես: (Հրացանին կոթով կը զարնէ Մուհամէտի):

Մուհամէտ.— Որո՞ւ կը զարնես, խողի գաւաղ: (Արապի կոնակին կը հարուածէ):

Արապ.— (Պռալով մէկ գլուխ քիչ մը) Լա՛յ, մամէ՛ գլօ՛, մեռայ, փէղամպեր Մուհամէտը հոգիդ առնէ, զո՞րք՝ ձգէ, վայ մեռայ, մամէ՛ գլօ՛, մեռայ:

(Բոլորը միասին կ'սկսին խնդալ):

Արապ.— (Դառնալով բոլորին) **Ձեզի ալ քէփ պէտք է, անանկ չէ՞, որ ակաւորիդ բացեր էք անշնորհքի պէս. եթէ ձեզ երեքին հախտէն չի գամ, իմ անունն Արապ թող չի կանչեն:**

Մուհամէտ.— (Կ'սկսի քահ քահ խնդալ) **Վա՛յ ուղորմելի...**

Արապ.— (Յարձակելով Մուհամէտի վրայ) **Դուն նորէ՞ն վրաս կը խնդաս:**

Նիազի.— (Միջամտելով կը բաժնէ) **Թի՛ւ երեսնուդ, ամօթ ձեզ, որ մէկզմէկու ընկեր էք եւ անվայել ընթացք ցոյց կուտաք:**

Մուհամէտ.— **Եղբայր, ես իրեն բան մը ըրի՞, ինք իմ վրայ յարձակեցաւ:**

Օսման.— **Կը բաւէ:** (Դառնալով Արապի ու Մուհամէտի) **Ամօթ է մեզի պէս միւսլիման զինուորներուն, հախ օրէնքի հետեւող զինուոր մը ալդպէս բաներ ընելու չէ: Հիմա մէկը մեզ դիտելու ըլլայ՝ պիտի չըսէ՞ «Սուլթան Ռաշիտի զինուորները իրարու միտ կուտեն»: Հիմա խնդիրը գոցեցէք որ քէփերնուս նայինք:**

Արապ.— **Փէղամպէր Մուհամէտը մեր թաղաւորին ամբարը հացով լեցնէ որ մեր քաջերը կուշտ ուտեն:**

Բոլորը միասին.— **Ամէ՛ն:**

Մուհամէտ.— (Վրան քփփելով կ'սկսի ոջիլ կոտրել ու կը դառնայ Օսմանի) **Օսման, քանի՞ հատ կոտրեցիր:**

Օսման.— (Նայնպէս) **Այս ֆօքօլամա ոջիլներու հիւսապը կա՞յ. եթէ համրելու ըլլամ հաշիւը պիտի մոռնամ ու պարապ տեղը խելքս վրայ պիտի տամ, աւելի լաւ է որ չհամրեմ:**

Մուհամէտ.— **Շիտակ ես բարեկամ: (Ոջիլները չաք բաք կոտրելով) Մէյ մը սա անիծեալներէն ազատէինք ու կուշտ հաց մը ուտէինք, անկից վերջ ի՞նչ կ'ուզէ թող ըլլայ:**

Նիազի.— (Մէջ մտնելով) **Գալիք միւսմ մեր ամսա-**

կանին օրն է, եթէ առնենք՝ կ'երթանք երկու ղուրուշի հաց կ'առնենք, քառասուն փարայի ալ սոխ եւ մարգարէտնի մը վրայ ջուրին եզերքը նստելով լաւ մը կը կըշտացնենք ստամոքսին: Յետոյ վրանիս ալ լաւ մը կը մաքրենք ոջիլներէն, անկից վերջ ի՞նչ կ'ուզէ թող ըլլայ: Օսման. Պէ՛, հէրիֆ, չե՞ս դիտեր անկից անդին ինչ կ'ըլլայ:

Նիազի.— (Զարմացած) **Ի՞նչ կ'ըլլայ:**

Օսման.— **Եթէ մէկը հանդիպի ճամբան, կը խուզարկենք եւ ունեցածը կ'առնենք: Հայերուն վրայ ալ լաւ մը կը նայինք, այն ժամանակ դրամնիս կը շատնայ, մեր քէյֆին վրայ քէյֆ չըլլար:**

Նիազի.— (Արապի դառնալով) **Արապ, դնա դաղթա-կանները բեր որ ճամբայ ելլենք:**

Արապ.— **Շատ լաւ: (Դուրս կ'ելլէ եւ կը վերադառնայ հայերուն հետ) Քալեցէք շուտով...**

Նիազի.— (Բոլոր զինուորներուն հետ ոսփի ելլելով կը մօտենան հայերուն) **Այդ երեք աղջիկները պէտք է մեզի յանձնէք, թէ ոչ... (Մօտենալով Երուսաղէի, Ագնիի եւ Ագապիի):**

Ճուհար.— **Այդ երեքին բոլորը կը պտտցնեմ քեզի պէս դազանները:**

Նիազի.— **Ահա՛, (դառնալով Հուսիկ աղբօր) դուն ալ հոս ես եղեր խօսա իխտիար, ի՞նչպէս եղած է որ քեզ թողուցած են, կ'երեւի թէ մեզի համար թողուցած են, որ մենք կարգադրենք մէկ քանի հատը:**

Յուսիկ.— (Զնոքը գաւազան մը, աչքերը վեր ուղղած) **Ի՞նչ ընեմ, Աստուած զիս այս կողմը բերաւ:**

Նիազի.— **Հիմա քեզ լաւ տեղ մը կը ղրկենք, հոգ մի ընեք: (Քահ քահ խնդալով դուրս կը մայի) Ահաւասիկ արաքները կուզան, զնդակները օդին մէջ արձակեցէք որ չսպաննուին, որովհետեւ անոնք մեր հախ կրօնքէն են:**

Բոլորը միասին.— **Շատ լաւ, շատ լաւ:**

Երուանդ.— (Հագած աղջկայ զգեստ, գրպանէն անոթընտանակ մը հանելով կը յանձնէ ձուհարի եւ մէկ մըն ալ Ծիածանի եւ մեղմօրէն կը դառնայ մօրը) Մայր, ես եւ Յուսիկ աղբարը պիտի փախչինք եթէ պատեհութիւն գտնենք, ուշ կամ կանուխ զոհ պիտի երթանք, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ պատեհութենէն օգտուինք. օր մը իրար կը տեսնենք, մայր:

ձուհար.— Շատ լաւ, զաւակս, Աստուած բարի ճանապարհ տայ: (Կ'սկսի լալ մեղմ ու ցած ձայնով):

Յուսիկ.— (Գրպանէն ատրճանակ մը հանելով կուտայ Ագապիի) Ագապի, այս ալ դուն ա'ն:

Ագապի.— (Յուսիկի ձեռքը համբուրելով) Շնորհակալ եմ, Յուսիկ աղբար:

Երուանդ.— (Դառնալով Ծիածանի) Տիկ. Ծիածան, պիտի փախչինք հիմա, քանի որ պատեհութիւն ունինք:

Ծիածան.— Շատ լաւ, Երուանդ, Տէր Յիսուս Քրիստոս հետեւնիդ ըլլայ:

Նիագի.— (Դառնալով Ծիածանի) Այդ ի՞նչ է կը փափանք:

Ծիածան.— Բան չկայ, պէյ էֆէնտի:

Նիագի.— (Դառնալով զինուորներուն) Ետ քաշուեցէք որ չի գիտնան թէ զինուոր կայ հոս, ահաւասիկ կուգան Արաբները:

Զինուորները բոլորը միասին կուգան:

Երուանդ.— Քայէ որ երթանք: (Դառնալով Յուսիկ աղբօր ու անոր քեւէն բռնելով կ'սկսին սողալ փոքրի վրայ. երկուքը միասին կը փախչին):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՍԻԻԼԵՄԱՆ

Սիւլէյման.— (Իր ընկերներով կը յարձակի Հայ գաղթականներուն վրայ. Ագնիին ձեռքէն բռնելով) Սուս կեցի՛ր, հիմա քեզ կ'սպաննեն:

Ագնի.— (Վախնալով կը պոռայ) Մայրիկ, մայրիկ, դիտէ՛ք տանին, մայրիկ:

ձուհար.— Թողէ՛ք այդ անմեղ աղջիկը, պէյ էֆէնտի: Սիւլէյման.— (Ատրճանակը հանելով կը կրակէ ձուհարին վրայ) Կեանքդ կ'իյն:

ձուհար.— Վա՛յ, մայրիկ, (կ'իյնայ գետին):

Սիւլէյման.— (Դառնալով իր օգնականներուն) Քաշեցէ՛ք, ես իմ ուղածս առի, չո՛ւտ, չո՛ւտ: (Անապարանքով օգնականներով կը վազեն դէպի անապատ):

Նիագի.— (Ծիածանին մօտ գալով) Է՛հ, ի՞նչ կ'ըսես, կ'ուզե՞ս որ քու աղջիկդ ալ Արաբներուն յանձնենք. լաւ է որ մեզի յանձնես:

Ծիածան.— Իմ աղջիկս քու Սուլթանդ չի կարող տանիլ եւ ոչ ալ դուն:

Եուսուֆ.— (Մօտենալով Ագապիի) Ինչո՞ւ մեր տասնապետին չես հնազանդիր:

Ագապի.— (Ատրճանակը հանելով) Քեզի՛ ալ, քու տասնապետիդ ալ, չի մօտենաս ինձ, ապա թէ ոչ թոչուններու կեր կ'ընես: (Կը կրակէ Եուսուֆի վրայ):

Եուսուֆ.— Վա՛յ, մամէ, վա՛յ: (Կ'իյնայ գետին ու կը մեռնի):

Նիագի.— (Կրակելով Ծիածանի վրայ) Առ սա զնդակը, քանի որ չես տար: (Հատ մըն ալ Ագապիի վրայ կրակելով) Առ այս ալ քեզի:

Ագապի.— Մեռայ, մայրիկ... կռուիր մայր, ու իմ վրէժս լուծէ: (Կ'իյնայ գետին):

Ծիածան.— (ձուհարին եւ Ագապիին դիակները մէկըմէկու փոխելով դիմադրելով կը մտնի) Ո՛վ Աստուած իմ, դուն իմ վրայ զթա, ազատէ՛ դիտ այս արիւնալից անապատէն: (Դառնալով զինուորներուն) Եկէ՛ք, վայրենի ազգի սերունդներ, եկէ՛ք: (Կ'սկսի կրակել քուրք զինուորներուն վրայ) Ղուրպան ըլլամ քեզ, ո՛վ երկնային թագաւոր: (Կը կրակէ):

Մուհամէտ.— Վա՛յ լմէ, վա՛յ, մեռա՛յ: (Կ'իյնայ գետին ու կը մեռնի):

Նիագի.— (Արապ եւ Օսման գէնքերը դէպի հայերուն ուղղելով) Անձնատուր եղէք ո՛վ հայ կիներ:

Ծիածան.— (Նկատելով որ ատրճանակին փամփուշտները հատած են, ոտքի կ'ելլէ) Եկէք կապեցէք: (Ձեռքերը դէպի զինուորները կ'երկարէ):

Նիագի.— Հիմա քու դասդ պիտի աւանդես: (Դառնալով Օսմանի) Ասոնց ձեռքերը կապեցէք:

Օսման.— (Կը կապէ Ծիածանի ձեռքերը) Եկուր տեսնեմ, կեւալուռի կիներ:

Ծիածան.— Իմ զաւակներս զոհ երթալէն վերջ, ուր կ'ուղէք հոն տարէք զիս, Թալէաթ փաշայի քով չէ՝ կ'ուղէք անոր Թաղաւորին քով տարէք, ես վախ չունիմ անոնցմէ:

Նիագի.— (Բարկանալով կը պոռայ) Կիտի խայիմ ախմաֆ, հոգիէդ չե՞ս վախնար, հա՛, հիմա քեզի կը ցուցնեմ: (Գլուխը կը շարժէ):

Ծիածան.— Ի՞նչ պիտի ընէք, արդէն ես ծերուկ եմ, ասկից վերջ չապրիմ ալ կ'ըլլայ, այսպիսի վայրենի ազդի մը մէջ:

Նիագի.— (Զէնքին կոքով հատ մը գարնելով Ծիածանի կոնակին) Զայնդ կտրէ, տակաւին լեզուդ կը պըլպըլա՞յ:

Արապ.— (Զորս կողմը նայելով Նիագիի կը դառնայ) Նիագի,՛ այս կողմը ձիաւոր կուգայ, կ'երեւի թէ Սալի Պէյն է. ճիշտ անոր կը նմանի:

Նիագի եւ Օսման.— (Արապի ցուցուցած կողմը նայելով) Այո, անիկա է, անիկա...:

Օսման.— Հիմա մեզի համար շատ օգտակար պիտի ըլլայ, զիտե՞ս այդ...:

Նիագի.— Ի հարկէ կ'ըլլայ:

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՍԱԼԻ ՊԵՅ

Սալի Պէյ.— (Բարեւելով կը գարմանայ ու չորս կողմը կը նայի) Այս ի՞նչ է, մեր զինուորներու դիակներն ալ կը տեսնեմ:

Նիագի.— (Վախկոտ նիգ մը ընելով) Այս կիներ մեր երկու զինուորները սպաննեց: Գաղթականներու մեծ մասը Արաբները տարին:

Սալի Պէյ.— (Զարմացած) Ի՞նչ կ'ըսես պէ՛...

Նիագի.— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, ոչ Փէղամպէր թողուց, ոչ ալ Թաղաւոր, փաշա, բոլորին ալ անէծք կարգաց:

Սալի Պէյ.— (Ձեռքերը սեղմելով կ'սկսի փամուխ) Անէծք կը կարգա՞յ: (Դառնալով Ծիածանի) Դուն կ'անիծե՞ս մեր Թաղաւորը, դուն միայն դնդակի մը արժանի ես:

Ծիածան.— Ես դնդակէ չեմ վախնար: Հայու հացով փորներնիդ կշտացուցիք ու հիմա ալ կ'ուղէք հայ կին մը դնդակահարել: Այդ հացին կարօտը նորէն պիտի ունենաք, ուշ կամ կանուխ:

Սալի Պէյ.— Միթէ մենք անօթիներ՞ եսք... (Կ'սկսի մտածել) Առ այս արդար մտրակը: (Կ'սկսի ծեծել):

Ծիածան.— (Գետին կ'իյնայ ձեռքերը վեր եւ կուլայ) Ո՛վ Աստուած, դուն գթա մեր վրայ, ազատէ այս անգուլթներէն, փրկէ՛, փրկէ՛ մեզ, մի՛ թողուր ասոնց ձեռքը:

Սալի Պէյ.— Հը հօ՛, Աստուած ձեզի պէս խայիմ կեւալուռներուն հետ դործ չունի:

Ծիածան.— Աստուած միայն ձեր հետ չէ, ան տիեզերքի Թաղաւորաց Թաղաւորն է:

Նիագի.— Կնիկ, հիմա դուն մեր օրէնքները ընդունած ըլլայիր, հանգիստ կ'ընէիր տանդ մէջ:

Սալի Պէյ.— Ի հարկէ, եթէ ընդունէր ո՞վ կարող էր
բան մը ըսել... (Բալետով վեր վար եւ մտածելով) Հիմա
ի՞նչ կ'ըսես, կ'ուզե՞ս մահամետական դառնալ, եթէ ըլ-
լաս, քեզ ուղղակի քաղաք կը զրկեմ:

Ծիածան.— Ո՞վ, ես մահամետական ըլլա՞մ:

Սալի Պէյ.— Այո, դուն:

Ծիածան.— Անկարելի է ինձ համար: Ես իմ կրօն-
քէս վնաս մը չեմ տեսած. ինծի համար մեռնիլը դիւրին
է քան իմ սուրբ կրօնքս ուրանալը:

Սալի Պէյ.— (Ժամացոյցին նայելով) Ահաւասիկ
քանի մը վայրկեան մնաց... շուտ...:

Ծիածան.— Եթէ կ'ուզէք ճիշտ այս վայրկեանիս ը-
րէք ինչ որ կ'ուզէք:

Սալի Պէյ.— (Հրամայելով զինուորներուն) Կանգ-
նեցուցէք այն դիմացը...:

(Զինուորները հրամանը կը կատարեն):

Սալի Պէյ.— (Դառնալով Ծիածանի) Ահաւասիկ պի-
տի երթաս. կ'ուզե՞ս միւսլիման ըլլալ թէ ոչ:

Ծիածան.— (Գլուխը շարժելով) Ոչ:

Սալի Պէյ.— (Զինուորներուն դառնալով) Պատրաստ
... վա՛յ անիծեալ կին, որչափ հաստատ է իր խօսքին
վրայ:

Օսման.— (Շուրջը նայելով եւ յետոյ դառնալով
Սալի Պէյին) Դիմացի բլուրին տակէն մեզ կը դիտեն:

Սալի Պէյ.— Ո՞վքեր են... քանի՞ հոգի...:

Նիսի.— Երկու հոգի, եթէ չեմ սխալիր:

Արապ.— Ո՞վ պիտի ըլլան... անշուշտ Արաբ հովիւ-
ներ են:

Սալի Պէյ.— Թերեւս: (Դառնալով Ծիածանի) Կ'ու-
զե՞ս ըլլալ թէ ոչ, ասիկա քու վերջին վայրկեանդ է:

Ծիածան.— Ո՛չ, չեմ ուզեր:

Սալի Պէյ.— (Զինուորներուն դառնալով) Պատրաստ
... մէկ... երկու... երեք:

(Զինուորները կը կրակեն Ծիածանի վրայ):
Ծիածան.— Ո՞վ Աստուած, (կ'իյնայ գետին) մա՛յր
իմ... Ա...բ...դ...ար, Ագ...ապի: (Կը մեռնի):
(վարագոյր)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Դ.

ՏԵՍԻՒ Ա.

ԵՐՈՒԱՆԻ ԵՒ ՅՈՒՍԻԿ ԱՂԲԱՐ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ հաւարակ անապատ մը,
որուն աջ կողմը աւազէ փարցած ժայռ մը կայ, որուն
տակ նստած են Երուանդ եւ Յուսիկ աղբար: Երուանդ
գէնքը ձեռքին կը մտածէ տրամագին. Յուսիկ աղբար
նոյնպէս):

Երուանդ.— Յուսիկ աղբար, ինչո՞ւ այդքան երկար
կը պառկես, միթէ չե՞ս ձանձրանար, եւ քիչ մը չըջա՞ն-
րէ, պառկելով այս տաք աւազին վրայ՝ աւելի ծանր հի-
ւանդութեան կը հանդիպիս:

Յուսիկ.— (Ցած ձայնով մը) Միթէ այլեւս ուժ մը-
նացա՞ծ է վրաս, Երուանդ. ի՞նչ ընեմ չի պառկիմ, ար-
դէն կը տեսնես որ երեսներս մազաղաթ են դարձեր:
Արդեօք այս տաք անապատին մէջ ալ մարդիկ կը պտտի՞ն:

Երուանդ.— Այո, ճիշտ ես, բայց այդքան մտածելու
ի՞նչ պէտք կայ, արդէն եղածը եղաւ, անցեալի ուրախու-
թիւնները երբեք ետ չեն դառնար, քիչ մըն ալ երգէ այս
խուլ անապատին մէջ, որպէս զի իմ տրամուրթիւնս փա-
րատի ու դուն ալ մոռնաս մտածումներդ:

Յուսիկ.— Ի՞նչ կը կարծես Երուանդ, դուն կը խոր-
հիս թէ առաջուան ձայնս մնացած է, որ երգեմ:

Երուանդ.— Այո, առաջուան ձայնդ չէ մնացած,
բայց որքան որ ալ տղեղ ըլլայ, դարձեալ ինձ անուշ կու-
գայ, կը խնդրեմ որ բան մը հնարես ու երգես եւ կոյր
աչքերդ յառած երկինք՝ բարձրացնես Աստուծոյ:

Յուսիկ.— Շատ լաւ, զաւակս: (ձիգ մը ընելով պատկած տեղէն կ'ելնէ կը նստի եւ կ'սկսի երգել):

Այսօր տարի պանդխտութեան մէջ կ'ապրինք.
Ունիմ ցաւեր, ունիմ վիշտեր, ունիմ վերքեր, սեւ օրեր:

Իմ գաւակներս հայրենիքէն դուրս կ'ապրին,

Անոնց սէրը օտար հողի, օտար երկրի մէջ կ'ապրի:

Զաւակները անտէր որբուկ մնացին,

Անոնց հոգը, անոնց սէրը, գիս այս տեղը այրեցին:

Դեռ հոս չհասած մեծ պատերազմ հռչակեց,

Զաւակներուս նամակ գրել մինչ յաւիտեան խա-
(փանեց:

Տասնընիցէն մինչեւ յիսուն գործ տարին,
Իրենց ձեռքով քահով բրդով՝ գերեզմաննին փորեցին:

Երիտասարդներ դէպ անդունդը գլորեցին,

Ունիմ ցաւեր, ունիմ վիշտեր, ունիմ վերքեր, սեւ
(օրեր:

Մէկ օրուան մէջ լուր մը եկաւ Պերլինէն,

Կը հաղորդէր «տեղահանել Հայը իւր Հայաստանէն»:

Մի ծառայ մեզ հրաման ըրաւ հինգ գազան,

Մեծէն փոքր տեղահանել ժողովուրդը Հայկազեան:

Նոր հարսնուկներ, կոյս աղջիկներ տարուեցան,

Ուսուցիչներ, գիտնականներ կախաղանը հանուեցան:

Հայոց արեւ արեւելքէն խաւարեց,

Ունիմ ցաւեր, ունիմ վիշտեր, ունիմ վերքեր, սեւ
(օրեր:

Երուանդ.— (Թաշկինակը աչքերուն տանելով կը սրբէ արցունքները) Այո՛, այո՛, այսօր տարի պանդխտութեան մէջ կ'ապրինք, տարուեցան բոլորը, աղջիկներ ծախուեցան, գիտնականներ կախուեցան...: (Բարկանալով երկինք կը նայի...) Բայց ո՞ւր է այն Աստուածը որ չի տեսներ, միթէ աչք չունի՞, կոյր կամ կարճատես է՞...: (Ձեռքերը վեր բարձրացուցած) Տէ՛ր, միթէ չի՞

բաւեր այսօր տառապանք ու չարչարանք, այս խուլ ու անգութ անապատին մէջ: Այսօր մօտ վեց հարիւր տարի է, որ կը չարչարես մեզ, կը զրկես ազատութենէ, միթէ մե՛նք էինք մեղաւորը որ երես դարձուցած ես ու կը հեռացնես մեզ եւ դուն երկնքի մէկ անկիւնը քաշուած կը դիտես, միթէ կա՞յ ազգ մը որ աւելի փառաւոր կերպով պաշտէ քեզ. մեր ծեր մայրերը առաւօտէ մինչեւ երեկոյ ծոռնկ եկած պաղ քարերու վրայ քեզ կը փառաբանէին, քեզ կը պաշտէին, արցունք ու արիւն կը թափէին քու սուրբ տաճարիդ առջեւ, քու որդւոյդ նկարին առջեւ մօմեր կը լուսաւորէին առաւօտ եւ երեկոյ...: Պատասխանէ՛, միթէ կ'ար ազգ մը երկրի վրայ որ հոգւով սրտով կը պաշտէ քեզ եւ զաւակդ. ո՛չ, ո՛չ, բայց դուն չես ուզեր ազատել մեզ այս կրակներէն, չես ուզեր, չես... ո՛վ Աստուած, դժա՛: (Կ'սկսի լալ բարձր ձայնով) Ողորմէ մեզի, տե՛ս քու ժողովրդը, քու սուրբ Արարատէն կը վռնտեն դէպի կռապաշտութիւն. վար նայէ՛, տե՛ս, խղճա՛, հերի՛ք համբերես:

Յուսիկ.— (Երուանդի ձեռքէն բռնելով) Կը բաւէ, զաւակս, համբերէ՛, հարկաւ օր մը կ'ազատինք:

Երուանդ.— Համբերե՛մ, համբերե՛մ... վեց դարեր է ի վեր որ կը համբերենք, բայց ի՞նչ արդիւնք. ո՞ւր է այն ազատութիւնը որ ունէինք հին դարերուն՝ Կովկասի լեռներէն մինչեւ Կիպրոս:

Յուսիկ.— (Դողալով) Կը բաւէ, հանգստացիր: (Հայրական խրատով մը) Պառկէ մինչեւ մեր արեւը ծագի այն մեր սիրուն լեռներէն:

Երուանդ.— Ինչո՞ւ մեր լեռները միտքս կը բերես, հոն հիմակ աւերակ ու մոխիր դարձած է, արիւն կը հոսի գետերէն, դիակները ուռած ու դեղնած են այն սուրբ լեռներուն ետեւ, օ՞քֆֆ... (Երկուքը միասին կը պառկին աւազին վրայ):

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐԳԱՐ

Արգար. — (Զենքը ձեռքին, սուրը մէջքին, հագած արարական զգեստ, գլուխը ծածկուած էկիլ եւ իպրիմով, ռոտերը հագած կարմիր կօշիկներ, մեղամաղձոտ երգով մը կուգայ դէպի Երուանդ եւ Յուսիկ աղբար) :

Օտար երկիր ինձ համար փուշ ու կրակ,
Բաղդա զիս հեռացուց, քողուց միմակ :

Արեւը կարմրած դարձած կրակ,
Կը հեռանայ որ քողու զիս միմակ :

Հերիք կարմրիս, դարձած ես արդէն կրակ,
Մի քիչ գովացիր՝ ես քու հետդ միմակ :

Ես արդէն վառած եմ, ու դարձած կրակ,
Կուրծփս է դարձեր պարապ չոր վանդակ :

Երուանդ. — (Յանկարծ արքնալով կը դառնայ Յուսիկի) Ահ, Յուսիկ աղբար, ել մի քնիր, (զենքը ձեռքին առնելով ծունկ կը չոփի) Հայերէն երգ մը կը լսեմ, ել մի քնիր, (Երգողին ականջ դնելով) Կը զարմանամ թէ ֆէտայիները ի՞նչ գործ ունին այս անապատին մէջ, ուր ոչ ջուր կայ եւ ոչ ուտելիք, ո՛վ Աստուած, ձայն չի հանեմ, տեսնեմ թէ ով է, (ֆարին ետեւ կը պահուի) :

Արգար. — (Երգելով կուգայ Երուանդի մօտ եւ ֆանի մը ֆայլ հեռադուրսեանք ֆարի մը վրայ կը նստի) Ա՛խ, (մտածկոտ) Աստուած, ես որքա՛ն անբախտ եմ, գոնէ չունիմ ընկեր մը, որ իրար միխթարենք : (Գլուխը ծռելով դէպի վար ձեռքը երեսներուն տանելով կ'սկսի մտածել) :

Երուանդ. — (Տեղէն ցատկելով) Ո՛վ իմ ընկեր Արգար, եկուր գիրկս, (բազուկները բանալով) ահաւասիկ ես եւ Յուսիկ աղբարը :

Արգար. — (Յանկարծ կողմը նայելով շուարած) Երա՞շ է միթէ, Տէր, ո՛հ, ընկեր իմ Երուանդ, (կը փաթ-թուին մէկգմէկու ֆակատ համբուրելով) Այս ի՞նչպէս, այս ի՞նչպէս, այս կողմերը... :

Երուանդ. — Է՛հ, չնորհիւ տիրոջ աղատեցանք, ես եւ Յուսիկ աղբարը, իսկ քոյրս ալ սա մօտի գիւղը ըլլալու է, զինքը աղատելու համար ճամբուն կ'սպասեմ :

Արգար. — Քոյրդ փախցուցե՞ր են... հապա ո՞ւր է Յուսիկ աղբարը :

Երուանդ. — (Յուրանելով) Ահաւասիկ, պառկած կը քնանայ, խեղճ ծերը այսօր երեք օր է որ չի կրնար շարժիլ տեղէն :

Արգար. — Կ'երեւի թէ հիւանդ է, (ձեռքը տանելով Յուսիկի ֆակատին ու գլուխը կամաց մը շարժելով առանց Երուանդի գիտութեան) քնացած է : Եկուր այս կողմը եւ պատմէ տեսնեմ ի՞նչ տեղեկութիւն ունիս քաղաքի եւ մեր տնեցիներու մասին : Թող մեր Յուսիկ աղբարը քնանայ, չխանդարենք իր անուշ քունը : (Երկու ֆայլ հեռանալով կը նստին եւ կ'սկսին խօսիլ) Երուանդ, այդ գիմացի գիւղը բոլորն ալ մահմետական են, իսկ Ագնիւի համար այս ցորեկ չենք կրնար երթալ, ուստի պիտի սպասենք մինչեւ որ արեւը մարը մտնէ : Հիմա պատմէ տեսնեմ ի՞նչ լուր ունիս երկրէն :

Երուանդ. — Յաւալի լուրերը մեզ համար չատ են, բայց ի՞նչպէս պէտք է պատմեմ որ չի նեղուիս :

Արգար. — (Յաճ ձայնով) Նեղուելու ի՞նչ կայ, ինչ որ եղաւ մեր աչքերուն առջեւ եղաւ :

Երուանդ. — Երբ մենք քաղաքէն ելանք, մեզ տարին խան մը, մեր խումբին մէջ տղամարդ՝ ես եւ Յուսիկ աղբարն էինք. հայրդ ալ զրկեցին քաղաք քանի մը զօրքերու հետ՝ ունեցած դրամը ու քսակը առնելէ վերջ : Այդ օր մեզ զրկեցին Տէր Զօրի անապատը. Արաբ խուժանը եկաւ ու սկսաւ կողոպտել ու սպաննել : Այդ մի-

Ջոցին՝ մայրս սպաննուեցաւ Արար շէյխի մը կողմէ, ու քոյրս հիմա անոր քով կը մնայ. ճիշտ երեք օր առաջ լուր առի որ դիմացի գիւղը կը գտնուի: Իսկ քու մայրդ ու քոյրդ սպաննուեցան Սալի Պէյի ձեռքով, մայրդ դիմադրելէ ետք անձնատուր եղաւ, մենք արդէն ջարդէն առաջ փախչած էինք եւ բլուրի մը ետեւէն կը դիտէինք: (Ձեռքը Արգարի կոնակին տանելով) Դուն ողջ եղիր, Արգար:

Արգար.— (Արցունքաւ աչքերը վեր բարձրացնելով) Տէ՛ր, միթէ այսքան ալ համբերանք կ'ըլլա՞յ, ինչո՞ւ չես ազատեր այս խեղճ ու թափառող ժողովուրդը բռնակալներու ձեռքէն: Կը բաւէ՞, կը բաւէ, այսքան երկայն համբերութիւն... դուն զիս անապատին մէջ մինակ թողուցիր, ուրեմն, տուր ինձ բաղկի ոյժ եւ զօրութիւն (ձեռքերը սեղմելով) որ վրէժս լուծեմ, քամեմ անոնց սիրտը որ դուն ալ տեսնես:

Երուանդ.— (Տրտմած) Կը բաւէ, Արգար:

Արգար.— Ի՞նչ ընեմ Երուանդ, կամ ի՞նչ կարող եմ ընել, քանի որ այս վիճակին հասած եմ:

Երուանդ.— (Մտածելով քիչ մը) Մայրիկիդ քով չլուռներէ դործուած գեղեցիկ քսակ մը կար, արդեօք տեսած էիր այդ:

Արգար.— (Ժպտելով) Հասկա ի՞նչպէս չէ, այդ քրտակը հօրս է, ինձ նուէր պիտի տար դալիք դատիկին, բայց այս դժբախտութիւնները պատահելէ վերջ ամէն բանէ զրկուեցանք: (Ձեռքերը երկարելով) Տուր տեսնեմ եթէ քովդ է:

Երուանդ.— Ոչ, քովս չէ, հայրիկդ կառավարութեան քով տանելէ առաջ, Սալի Պէյ ըստած թուրք զինուորականը ժամացոյցը ու քսակը ձեռքէն առաւ:

Արգար.— (Տրտմելով) Սալի Պէյը առա՞ւ ձեռքէն, օր մը այդ ոճրագործը պիտի անցնի այս ճանկերուս մէջ: (Մտածելով) Օ՜ՔՔ, ինչ որ է, ժամանակ չի կորսնցնենք,

եղիր որ երթանք եւ ազատինք այդ վայրենիներուն ձեռքէն:

Երուանդ.— (Ոտքի կանգնելով) Այո, երթանք, սակայն կ'ուզեմ որ այսօր փախցնենք անմիջապէս, լսածիս համաձայն, շէյխի տղուն հետ բռնի կերպով պիտի ամուսնացնեն: (Դառնալով դէպի Յուսիկ աղբօր) Յուսիկ աղբար, հերիք է քնանաս, եղիր որ երթանք:

Արգար.— (Երուանդի երեսին նայելով) Անոր քունը մինչեւ դատաստան է, Երուանդ, ան միայն հանգիստի եւ առանձին գերեզմանի մը պէտք ունի, ուրիշ ոչինչ:

Երուանդ.— (Շուարած) Ի՞նչ կը խօսիս, Արգար, միթէ մեռած է խեղճ ծերուկը: (Կը վազէ Յուսիկ աղբօր քով եւ ծուկի կուգայ):

Արգար.— Այո՛, այո: (Չոքս կոպը նայելով) Այս կողմը երեք ձիաւորներ կուգան. ահա ձիերը հոն քարի մը կապելով դէպի մեզ կուգան, կ'երեւի թէ ջուր փնտռելու ելած են խեղճերը: Ահա՛, թուրք զինուորներու կը նմանին:

Երուանդ.— (Վազելով Արգարի մօտ) Զգուշացիր, թող մեզ չի տեսնեն: Պատրաստուէ՛, ասոնք են մեր ծնողաց արիւնը քամողները, (հեռադիտակը աչքին մօտեցրնելով) ահա Սալի Պէյ եւ իր երկու զինուորները:

Արգար.— Ուրեմն մէկ կողմի վրայ քաշուիր ու դիւրբ բռնէ, որ մեզ չտեսնեն. սա քարին ետեւը կը կենանք, երբ մեզի մօտենան այն ժամանակ ընելիքնիս կ'ընենք, դուն զէնքովդ կը յարձակիս, ես ալ Սալի Պէյի դէմ կը կռուիմ առանց զէնքի: Այս բազուկովս պիտի յաղթեմ այդ դարին, եթէ Աստուած օգնէ, (երկինգ նայելով):

Երուանդ.— (Երկուքը միասին քարին տակ քաշուելով կը պառկեն) Դուրսդ վար ծռէ, որ չտեսնեն, եթէ տեսնելու ըլլան, անմիջապէս դիւրք կը բռնեն ու մեզի կը յաղթեն:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ, ՍԱԼԻ ՊԵՅ, ՆԻԱԶԻ ԵՒ ԱՐԱՊ

Սալի Պէյ.— (Երեքը միասին քարին մօտեցնալով)
Երբեք հոգ մի ընէք, մեզի պէս կտրիճներու դէմ առիւծ-
ներն անգամ չեն կարող կռուիլ:

Նիազի.— Նստեցէք քիչ մը յողնութիւննիս առնենք,
վերջը նորէն կը շարունակենք ճամբան: (Կը նստին):

Արապ.— (Մտածելով) Օ՛Փ, Օ՛ՓՓ, Փէլէ՛ք:

Նիազի.— (Դառնալով Արապի) Ինչ Օ՛Փ, Օ՛Փ կը քա-
շես, քեզի ի՞նչ է պատահեր, մեղք որ ցահիլ ես:

Արապ.— Ըսել է թէ դուք երբեք խորհելիք չունիք,
ձեր անձին վրայ կը խորհիք, հոգ կ'ընէ՞ք արդեօք թէ
ինչ եղաւ էրզրումի եւ Երզնկանի մեր ժողովուրդը, հի-
մա Ռուս եւ Հայ դօրքերը կը չարչարեն մեր եղբայրները,
ինչպէս որ մենք ըրինք հայերուն:

Նիազի.— Բիշ առաջ, Սալի Պէյը ըսաւ որ մեր զին-
ուորներուն հետ առիւծներն անգամ գլուխ չեն կրնար ել-
լել, եթէ այդպէս ըլլայ՝ բոլորն ալ կը դիմադրեն եւ մեր
Օսմանլի կառավարութիւնը օգնութիւն կը ղրկէ անմիջա-
պէս:

Սալի Պէյ.— (Մէջ մտնելով) Հոն ինչ կ'ուզէ այն թող
ըլլայ, այդ մեր գործը չէ, մենք Մէքէ Մէտինէ կ'եր-
թանք:

Նիազի.— Քեզի բան մը ըսեմ, այդ դրամները փո-
խանակ Դամասկոս ծախսելու, Մէքէ Մէտինէ Մուհա-
մէտի գերեզմանին համար կը ծախսենք ու հաճի ալ կ'ըլ-
լանք: Անկից յետոյ տուն կը դառնանք կամ Դամասկոս
կը բնակինք:

Սալի Պէյ.— (Ժպտելով) Արդէն մեր դրամը, ջուրի
նման կը հոսի, աշխարհի վրայ մեռնիլ կայ, հիշ օլմագսա
կ'երթանք մեր Փեղամպէրը կը տեսնենք:

Արապ.— (Յոգնած, ոտքի ելլելով չորս կող-

մը կը նայի) Ահաւասիկ ճամբորդ մը այս կողմը կուգայ,
կ'երեւի թէ քաղաքէն կը վերադառնայ, մէյ մը հարցնենք
արդեօք քանի՞ ժամ կը քաշէ մինչեւ քաղաք: (Բոլորը
ոտքի կ'ելլեն):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՇԻԻԲԻ

Շիւքրի.— (Ուսին առած տոպրակ մը ու ձեռքը գա-
ւագան մը, դանդաղ քայլով կը յառաջանայ ցամաքին վը-
րայ) Մէրհապա ես էֆէնտի:

Սալի Պէյ եւ բոլորը միասին.— Մէրհապա, ո՞րտե-
ղէն կուգաս հէմշէրի, նստէ քիչ մը, մեզի լուր մը տուր
քաղաքին մասին: (Բոլորը կը նստին):

Շիւքրի.— Քաղաքի մասին զաղափար մը չունիմ,
եւ միայն գիւղի գործերով զացած էի՝ մեր չէյլին կողմէ:

Սալի Պէյ.— Շատ լաւ, այս ճամբան (մատով ցուց-
նելով) ուղղակի քաղաք կը տանի՞:

Շիւքրի.— Այո, էֆէնտի, ուղղակի կառքերու ճամ-
բան կը ձգէ ձեզ, երբ այն լայն ճամբան մտնէք, ուղղա-
կի քաղաք կը մտնէք, երբեք չէք կորսուիր, ո՞ր կողմը
ուզէք այն կողմը կարող էք երթալ քանի որ միւսլիման
էք:

Սալի Պէյ.— Քանի՞ ժամէն կարող ենք հասնիլ:

Շիւքրի.— Եթէ ձիաւոր էք ութը ժամէն, եթէ հե-
տիտոն՝ տասնըվեց ժամէն, (ոտքի ելլելով) ես իմ ճամ-
բաս շարունակեմ որ չուշանամ: Է՛հ, մա սէլամի: (Կը
շարունակէ իր ցամաքին):

Նիազի.— (Դառնալով Սալի Պէյի) Պատրաստուե-
ցէք, պէյ էֆէնտի, քանի որ ժամանակը կանուխ է:

Սալի Պէյ.— Քիչ մը եւս սպասեցէք, մինչեւ որ սա
պայուսակը կապեմ: (Կ'սկսի կապել):

Արապ.— Պէյ, կը կապես, կը կապես, տակաւին չես
վերջացուցած:

Սալի Պէյ.— Ի՞նչ կ'աճապարէք: (Պայուսակը ձեռք բռնելով) Բաւեցէք: (Երկու քայլ առնելով յանկարծ կը կանգնին):

Արգար եւ Երուանդ.— (Զեմքերնին առած դիրքերէն դուրս ցատկելով կը յարձակին) Անձնատուր եղէք, ապա թէ ոչ ձեր դիակը աւազներու վրայ կ'երկարցնենք:

Արգար.— (Յարձակելով Սալի Պէյի վրայ եւ ակոսները կնոտելով անոր վիզէն կը բռնէ) Ի՛ժ, ո՞ւր պիտի ազատիս այս մատներու մէջէն, օղի թռչուններն անգամ չեն կարող ազատիլ, ինչպէս որ դուն ազգիս ու ծնողացս արիւնը ծծեցիր, ես ալ քուկդ պիտի ընեմ, ծծել պիտի տամ արիւնդ ծարաւած աւազներուն: (Ուժով կը սեղմէ վիզէն):

Սալի Պէյ.— (Ծուռնի գլուխը կ'սկսի դողալ) Աղա, կ'աղաչեմ, Արգար էֆէնտի, պաշտած Յիսուսդ, որ կը սիրես, մի՛ սպաններ զիս, կ'աղաչեմ, կ'աղաչեմ...:

Արգար.— (Բարկութեամբ, աչքերը կարմրած) Հապաքեղ չսպաննեմ ո՞վ պիտի սպաննեմ, դուն չէի՞ր որ ծնողքս մորթեցիր, դուն չէի՞ր որ մարդոց արիւնը մտար եւ վերջապէս դուն չի լսեցի՞ր այնքան երեխաներու պաշտանքը ու արդար արցունքները:

Սալի Պէյ.— (Դրպանէն քսակը հանելով) Ա՛ռ, ա՛ռ, կ'աղաչեմ մի՛ սպաններ, կ'աղաչեմ մի՛ սպաններ:

Արգար.— (Քսակը առնելով) Զսպաննե՛մ, ի՞նչպէս չսպաննեմ, (պոռալով) սատկի՛ր: (Պառկեցնելով գետին վրան կը չոփի, կը սեղմէ կոկորդէն) Բեղ չսպաննեմ, հապա ո՞վ...:

Սալի Պէյ.— Ղը...ղ...ղը: (Կը մեռնի):

Արգար.— (Շնչաւորաբար ոտքի կանգնելով կը դառնայ Երուանդի) Ատոնք ալ տար գերեզմանը փորել տուր Յուսիկ աղբոր ու իրենց համար եւ սպաննելով չուտ մը վերադարձիր:

Երուանդ.— Շատ լաւ: (Դառնալով զինուորներուն,

կը հրամայէ) Վերցուցէք այս դիակը ու քաւեցէք առջեւս:

Նիազի եւ Արապ.— (Դողալով) Գլխուս վրայ պէյ էֆէնտի, միայն թէ մի սպաննէք մեզ, այս պայուսակին դրամը ձեզի թող ըլլայ, միայն թէ ձեզի խնայեցէք ու թողուցէք որ երթանք, կ'աղաչենք:

Երուանդ.— Վար ձգեցէք այդ ծրարը ու վերցուցէք այս դիակը, չո՛ւտ...:

Նիազի եւ Արապ.— (Դողալով) Շատ լաւ պէյ էֆէնտի, շատ լաւ: (Դիակը վերցնելով Երուանդի հետ դուրս կ'ելլեն):

Արգար.— Վրէժս լուծեցի, կը բաղձամ որ Աստուած կեանքիս յաջողութիւն տայ, որ օր մըն ալ Հայաստանիս վրէժը լուծեմ, հոգ չէ թէ մեռնիմ, մեռնիմ մարդու պէս, մեռնիմ Ազգիս Ազատութեան համար: (Կ'սկսի մտածել ու լալ) Այս ի՞նչ կռիւի մէջ մնացած ենք, նոյն իսկ Աստուած մեզ հետ կ'ուզէ կռուիլ: (Թեւերը բանալով աչքերը դէպի երկինք) Ո՞վ ամենակարող, ինչո՞ւ երեսները դարձուցեր ես մեղմէ, միթէ միայն մեռնե՞ք էինք մեղաւորը այնքան ազգերու մէջ... Դարձուր քու լուսաւոր երեսդ, լուսաւորէ մեզ, ազատէ մեզ այս բռնակալ ազգէն: Ո՞ւր ես, եթէ չես ուզեր որ քեզ պաշտենք, կը պաշտենք միայն այս գէնքը (առնելով գլխի), որ կը փրկէ մեզ մէն վտանգէ, կը վճռէ մահը կամ ազատութիւնը...:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆ ԵՒ ԵՐՈՒԱՆԴ

Երուանդ.— (Արգարի մօտենալով) Այնպէս մը սպաննեցի որ նոյն իսկ հաւու ձայն անգամ չի կրցին հանել:

Արգար.— Յուսիկ աղբարն ալ թաղեցի՞ր:

Երուանդ.— (Յած ձայնով) Այո, թաղեցի:

Արգար.— Ինչո՞ւ ուշացար...:

Երուանդ.— Է՛հ, հազիւ կարող էի գործը գլուխ հանել:

Արգար.— Շատ լաւ, ուրեմն. հիմա ես սա մօտակայ գիւղը կ'երթամ տեսնելու թէ պիտի կարողանա՞նք օգուտ մը քաղել եւ փախցնել խեղճ աղջիկը:

Երուանդ.— Ի՞նչպէս պիտի երթաս որ վտանգի չի հանդիպիս, կամ հայ ըլլալդ չմատնես:

Արգար.— Պայուսակիս մէջ ձեռք մը զինուորական հագուստ կայ, կը հազնիմ ու կ'երթամ ուղղակի չէյիին տունը, որպէս զինուորական:

Երուանդ.— Շատ լաւ պիտի ըլլայ, եթէ երբեք իր տեղովը յարմարցնես:

Արգար.— Ես կը յարմարցնեմ, միայն թէ դուն դաւիք Ուրբաթ հոն գիւղը պէտք է գլխ գտնես, որ ինծի օգնես:

Երուանդ.— Շատ լաւ, յաջողութիւն եւ բարի ճանապարհ:

Արգար.— (Երուանդը համբուրելով) Մնաս իբրով, Երուանդ իմ: (Կը մեկնի):

Երուանդ.— (Կ'սկսի խորհիլ, մտածկոտ) Կարծես Աստուծոյ հրեշտակն է. բայց ո՞րչափ սրամիտ ու խելացի, որ ծպտուելով պիտի երթայ չէյիին տունը: (Զէնքը ուսին առնելով ոտքի կը կանգնի, քանի մը արարներ դէմը կ'ելլեն յանկարծ):

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՆՈՅՆ, ԱՀՄԷՏ, ՍԱՀԻՏ ԵՒ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐ

Ահմէտ.— (Բարեւելով Երուանդին) Մէրհասպա եա Բակալ:

Երուանդ.— Մէրհասպա:

Ահմէտ.— Ո՞րտեղացի էք, ո՞ւր կ'երթաք եւ ի՞նչ ազգէ էք:

Երուանդ.— (Հրամայական եղանակով մը) Հասպա դուք ո՞րտեղացի էք, ո՞ւր կ'երթաք եւ ի՞նչ ազգէ էք:

Ահմէտ.— (Ժպտելով) Ինչո՞ւ այդքան նեղացար, տարական, իմ հացը ումիս չի պատասխանելով դուն ինծի կը հարցնես, կ'երեւի թէ իմ անունը եւ իմ ո՞վ ըլլալը ձեզի անծանօթ են:

Երուանդ.— Զիս երբեք չի հետաքրքրեր ձեր ով ըլլալը, ինչպէս իմ ով ըլլալը չի հետաքրքրեր ձեզ:

Ահմէտ.— Շատ լաւ, բարեկամ, ես սա դիմացի գիւղին չէյիին եմ, իմ կրօնքս ալ մահմետական է, իսկ ասոնք օգնականներս են, ձեր ինչ ազգէ ըլլալը պիտի բարեհաճի՞ք մեզի յայտնել:

Երուանդ.— Այո, (Ժպտելով) ինչո՞ւ չէ, ի՞նչ կայ որ չյայտնեմ, ես ազգութիւնով հայ եմ, արմանէ, իսկ կրօնքով քրիստոնեայ, կը խորհիմ ատիկա յայտնի է ձեզ եւ բոլոր մահմետականներուն:

Ահմէտ.— (Զարմացած եւ կատղած) Դուք քրիստոնեայ էք, հասպա ո՞ւր կ'երթաք:

Երուանդ.— Այո, քրիստոնեայ եմ, ես վաճառական եմ, Դամասկոսէն ապրանք փոխադրած եմ Համա եւ Համուզ:

Ահմէտ.— (Գլուխը շարժելով) Վաճառական ես... Այո, ես ալ գիտեմ որ վաճառական ես, բայց սա մօտակայ փոսին մէջ թաղուած դիակները ի՞նչ են:

Երուանդ.— (Պաղարիւնութեամբ) Ես ի՞նչ գիտեմ ինչ դիակներ են...:

Ահմէտ.— (Բարկացած) Ո՞վ կրնայ ըրած ըլլալ, եթէ ոչ քեզի պէս խային խնդիրները... կ'ուզէք մահմետականութիւնը ոչնչացնել:

Երուանդ.— Քաւիցի, այդպէս ծրագիր միայն մահմետականները ունին քրիստոնէութեան դէմ:

Ահմէտ.— Լեզուդ քաշէ, շատ առաջ դացիր, միթէ իմ անունս չե՞ս լսած, բոլոր երկրացիները իմ անունէս կը դողան, մանաւանդ քեզի պէս քրիստոնեայ սուրիա-ցիները:

Երուանդ.— Հայե՞րը, անոնք ամէն մարդու առջեւ ազատ կը խօսին, մեր լեռներու արծաթահոս ջուրերը, ըսել կ'ուզեմ թէ այն մեր գեղեցիկ Հայաստանը միշտ ազատ խօսեր է ուրիշներու հետ:

Ահմէտ.— (Ատրճանակը հանելով Երուանդի կ'ուղղէ) Ե՞րբ Հայաստանի տէր եղաք, անձնատուր եղիր, թէ ոչ դիակդ աւագներու մէջ անթաղ կը մնայ...:

Սահիտ.— (Զէնքի կոթով գարնելով Երուանդի կողմէն) Չի չարժիս, թէ ոչ կ'սպաննեմ:

Երուանդ.— (Կուրծքը դուրս ցցած) Քու զէնքէ՞դ պիտի վախնամ, թէ ոչ քու տիրոջմէ՞դ:

Ահմէտ.— Ձայնդ կտրէ, կիտի խայիւն խնդիր, քեզ պէտք է կախաղան հանել որպէս զի այսքան մարդոց ա-րիւնը չի մտնես մէջ մըն ալ, քեզի պէս քրիստոնեաները մէկ մահմետականի ճկոյթին դուրպան կ'ընեն:

Երուանդ.— Այո, չէյիս, անձնատուր եմ, ես ալ կ'ըն-դունիմ, վա՛յ որ դուք գիւղի մը չէյիսն էք, միայն կը խնդրէի որ զիս կապելէ առաջ ինծի քիչ մը ծխախոտ տայիք:

Ահմէտ.— (Գրպանէն ծխախոտի տուփը հանելով կ'երկարէ Երուանդի) Առ տեսնեմ: (Դառնալով իր օգնա-կաններուն) Դուք քիչ մը ետ քաշուեցէք:

Սահիտ.— (Իր ընկերներով ետ կը քաշուի քանի մը քայլ) Շատ լաւ, տէր իմ:

Ահմէտ.— (Հպարտանալով) Հապա ի՞նչ կը կար-ծէիր զիս, քիչ առաջ քեզի պարզեցի իմ ով ըլլաս, բայց դուն ինծի չխոնարհեցար:

Երուանդ.— Շատ լաւ, բայց սա ծխախոտը ի՞նչ տե-

սակ բաներ ունի իր մէջ, այս տեսակ ծխախոտ չէի տե-սած տակաւին, այս սեւ մանրուքները ի՞նչ են...:

Ահմէտ.— (Մօտենալով Երուանդի կը նայի ծխախո-տին վրայ) Տեսնեմ ի՞նչ է որ սեւ է...:

Երուանդ.— (Մօտեցնելով աչքին առջեւ) Լաւ նա-յիր: (Ահմէտի ծուած ժամանակ ծխախոտը կը փչէ աչքին ու գէնքը առնելով կը փախչի դէպի անապատ):

Ահմէտ.— (Աչքերը գոցելով) Օ՛Փ, աչքերս: (Կ'իյ-նայ գետին):

Սահիտ.— (Երուանդի փախած միջոցին կ'սկսի կրա-կել ետեւէն) Վա՛յ, անպիտան խնդիր, նոյն իսկ գնդակ չի կպիր որ սիրտս պաղի: (Զէնքը վար գարնելով կը մօ-տենայ Ահմէտին):

Ահմէտ.— Աչքերս կուրացան, քիչ մը ջուր, Սա-հիտ, Սահիտ...:

Սահիտ.— (Ծունկի գալով Ահմէտի բով) Հոգ չէ, չէյիս, հոգ չէ: (Տիկէն քիչ մը ջուր հանելով Ահմէտի աչ-քերը կը լուայ) Վնաս մը չէ տուած, Ալլահը պահած է, հիմա կը հանգստանաս: (Ոտքի կանգնելով գուլիսը կը քերէ ու չորս կողմը կը դիտէ) Ահա Սիւլէյմանն իր օդ-նականներով հոս կուգայ հիմա, այս վայրկեանիս հոս կ'ըլլան:

Ահմէտ.— Իրաւի՞. օ՛Փ աչքերս, օ՛Փ, դարմանալի ժողովուրդ, մէկ կողմէն կը ջարդես, միւս կողմէն կը ծլին ցորենի նման, բայց ես պիտի աշխատիմ բռնել այդ խնդիրը ու չէյիս ճոճիի աղջիկն ալ միասին, երկու քրիս-տոնեայի աղջիկներ մէկգմէկու քով բերելով պիտի ա-մուսնացնեմ Սիւլէյմանին հետ: (Զեռքերը աչքին տանե-լով) Օ՛Փ, աչքս, Սահիտ, աչքերս...:

Սահիտ.— Հիմա հանդիստ կ'ըլլաս տէր, հիմա...:

Ահմէտ.— Օ՛Փ, երապի տալիսիւաք, աչքերս, օ՛Փ, օ՛Փ ը՛հ, ը՛հ...:

ՏԵՍԻՆ Է.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ ԻՐ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Սիւլէյման.— (Իր օգնականներով կը մօտենայ հօրը եւ գարմացած ծունկի գալով) Այս ի՞նչ է պատահեց որ
հայր:

Անիէտ.— (Գլուխը վերցնելով) Ա՛խ, զաւակս, ալ ի՞նչ պատահի, ի՞նչ ըսեմ քեզի, կեաւուռ մը զիս այս վիճակին հասցուց :

Սիւլէյման.— (Ոտքի կանգնելով եւ դառնալով Սահիտի) *Կեալո՛ւռ մը... ո՞ր է այդ կեալուոր...:*

Սահիտ. — Փախաւ զէպի այն կողմը: (Մատով ցուց-
նելով):

Ահմէտ .— (Կը դիտէ) Օ՛ֆ, օ՛ֆ, եարապի...:

ՍԻԼՎԵՅԱՆ.— (Դառնալով իր օգնականներուն) Պատ-
րաստուեցէ՛ք որ այդ մարդը գտնէ՛ք անմիջապէս : (Սուրբ
փաշեով) Հայր, դուն Սահիտին հետ տուն դնա, ես ալ
այն չարագործը կը բռնեմ ու քեզի կը բերեմ անմիջապէս :

Ահիւրտ.— Ոչ, ես եւ Սահիտը հոս կը մնանք, դուք կը բռնէք ու հոս կը բերէք: Յետոյ բոլորս միասին տուն կը վերադառնանք:

Միսկէյման. — Լաւ, դուն գիտես հայր, ես չեմ կըր-
նար բան մը ըսել քու առաջարկիդ, միայն կ'ողգէի որ դուն
երթայիր ու հանդստանայիր քիչ մը :

Ահմէտ.— (Բարկանալով ոտքի կ'ելլէ) Իմ հանգըստութիւնս քեզի ի՞նչ... Էս ինչ որ կը հրամայեմ զոռնայն կատարէ:

ՍԻԼԵՅՄԱՆ.— (Խոնարհելով) *Շատ լաւ, հայր, մի՛*
բարկանար :

Ահմէտ. — Բարկանալու բան մը չկայ, քանի չուտ է օգտուէցէք:

Միւլէյման.— (Խոնարհելով հօրը առջեւ ու դառնա-

լով օգնականներուն) **Քալեցէք, տղաք:** (Բոլորը միասին կը մեկնին Երուսաղէի անհետացած կողմը):

Ահմէտ.— (Դառնալով Սահիտին) Քիչ մը նստիր քովս, Սահիտ, տեսնենք թէ ե՛րբ պիտի վերադառնան:

Սահիր. — (Նստելով մեկ կողմը) Եթէ բռնեն չուս կը վերադառնան, որովհետեւ անծանօթ մը անկարող է անապատէն ազատիլ. իսկ եթէ Հիւրան բռնել՝ իրենց կեանքը վտանգել մէջ պիտի ըլլայ:

Քը վտանգել մէջ պիտի ըլլայ։
Ահմէտ.— Միթէ ամօթ պիտի չըլլա՞յ իրենց, որ
մարդ մը չկարենան բռնել։ Այս աւաղներուն մէջէն ո՞ւր,
ո՞ւր պիտի փախչի ան, ուղտերն անգամ իրենց ճամբան
կը կորսնցնեն, ալ ո՞ւր մնաց որ այդ մարդը չկորսնցնէ։
Էհ, եթէ չբռնեն, (Գլուխը շարժելով) այլեւս զաւակ պի-
տի չընդունիմ տանս մէջ։ (Գրպանէն ծխախոտը հանելով
տի չընդունիմ տանս մէջ։) (Գրպանէն ծխախոտը հանելով
տի չընդունիմ տանս մէջ։) Սահիտ, դուն պզտիկ պատմութիւն մը պատմէ,
կը ծխէ) Սահիտ, դուն պզտիկ պատմութիւն մը պատմէ,
մինչեւ որ անոնք վերադառնան։

Սահիտ.— Ի՞նչ, ի՞նչ պատմութիւն դու
 ես... Երբեք արեւ պատմէ:

Ահմէտ.— Ինչ որ կ'ուզես այն պատմէ։

Սահիտ. — Շատ պատմութիւն չեմ գտած, որ իմ
սածներս պիտի պատմեմ, ես ալ չեմ հաւատար իմ պատ-
մածիս, բայց որովհետեւ երկուքս ալ մահմետական ենք,
կ'ուզեմ պատմել: Արդեօք ճիշտ է պատմելիքս, չեմ գի-
տեր, ես ալ չատ դարմացած եմ ու շատ ալ կոռած եմ
քրիստոնեաներու հետ այդ պատմութեան համար: Կ'ը-
սեն որ «Մուհամէտ հասարակ մարդ եղած է ոչ թէ փե-
ղամպէր»:

Պատմություն» :

Ահմեդ — Հապա մարդ է ի՞նչ է, (մեղմությամբ) Բէօ-
պէ ետրապի, նորէն զիս նեղացուցիր հա՛, պատմէ ինչ որ
պիտի պատմես:

Սահիտ.— (Կը պատմէ) Մեր Մուհամէտը գետինը
փորեր ու հոն տնկերով ջուր է թաղեր, որպէս զի ժողո-
վուրդին առջեւ հրաշք գործէ ու մարդարէ դառնայ: Տի-
կերը թաղելէ վերջ պացեր է քաղաք մը ժողովուրդին քա-

րողելու որ ինք մարդարէ է, եթէ չէ՞ք հաւատար եկէ՞ք տե-
սէ՞ք թէ ի՞նչպէս գետնէն ջուր կը հանէմ: Այն մեր փե-
ղամպէրը ժողովուրդին հետ կուգայ հորերուն քով եւ
յանկարծ կը տեսնէ որ խողեր լեցուած են տիկերուն վը-
րայ ու իրենց քթերը միսած կը բզբտեն զանոնք, բայց
բարեբախտաբար քանի մը տիկ վնասուած չեն եղեր:
Այդ միջոցին կը տեսնէ որ խողերը կը փախչին հիւսիս ու
հարաւ. մեր մարդարէն կ'ըսէ «անիծեալ ըլլաք», եւ ժո-
ղովուրդին դառնալով՝ «այս կենդանիներուն միսը չու-
տէք, որովհետեւ Աստուած անիծեր է զանոնք»: Յան-
կարծ ծերուկ մը կը պոռայ Մուհամէտին վրայ. «Դուն
քու փէղամպէրութիւնդ ցոյց տուր մեզի»: Այդ միջոցին
մեր Մուհամէտը սրածայր դաւազանը կը խրէ տիկերուն
մէջ ու ջուր կը վազցնէ, բայց երբ ջուրը անմիջապէս կը
հատնի՝ ժողովուրդին դառնալով կ'ըսէ. «Ով որ խողի
միս ուտէ դժոխք պիտի երթայ, ով որ չուտէ արքայու-
թիւն: (Մօտենալով Ահմէտին) Արդեօք իրակա՞ն է այս
պատմութիւն:

Ահմէտ. — (Գլուխը վերցնելով) Ամա՛ն, Սահիտ, ես
բան մ'ալ չեմ գիտեր Մուհամէտի մասին, որ սխալն ու
հիշտը քեզի ըսեմ, բայց ինչո՞ւ այսքան ուշացան աղաքը:
Սահիտ. — Հիմա կուգան, դուն քու հանգստութեանդ
նայէ:

Ահմէտ. — Թեւէս բռնէ որ ոտքի ելլեմ:

Սահիտ. — Շատ պառկելիւ լաւ չէ, աւելի կը ծանրա-
նաս: (Թեւեթէն բռնելով ոտքի կը կանգնեցնէ):

Ահմէտ. — (Տփալով ոտքի կ'ելլէ) Վա՛յ, աչքերս...:

Սահիտ. — Տակաւին չե՞ս առողջացեր չէյա:

Ահմէտ. — Ի՞նչ առողջանալ ինչ բան, երանի թէ այս
կողմերը չէի եկեր:

Սահիտ. — Մի՛ յուսահատիր, համբերէ՛, հիմա կու-
գան...:

Ահմէտ. — Այլեւս համբերանք մնա՞ց որ համբերեմ,

այդ խնդիրն ըրածը մինչեւ կոկորդոս հասաւ, այլեւս չեմ
կրնար համբերել:

Սահիտ. — (Աչքերը չորս կողմը դարձնելով) Ահա՛
կուգան, բռնած են, քաշելով հըշտկելով կը բերեն: Ա-
մա՛ն, վրան գլուխը արիւնի մէջ թաթխուած է:

Ահմէտ. — Որո՞ւ, որո՞ւ վրայ գլուխ արիւնի մէջ է,
Սիւլէյմանի՞նը թէ...:

Սահիտ. — Արմէնէի տղուն վրայ-գլուխը:

Ահմէտ. — (Շունչ մը փաշելով կը ժպտի) Ա՛խ, սիրտս
հանգստացաւ ու պաղեցաւ քիչ մը, անիկա իմ աչքերս
ծխախոտով պիտի կուրցնէր, ես (ձեռքը մէջքի սուրին
տանելով) այս սուրին ծայրովը պիտի կուրցնեմ, հոգին
պիտի առնեմ, այն ատեն թող գիտնայ թէ չէյաի մը հետ
գործ ունենալ ի՞նչ կը նշանակէ:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՆՈՅՆՔ, ԵՐՈՒԱՆԻ, ՍԻԼԵՅՍՄԱՆ ԻՐ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Սիւլէյման. — (Երուանդի հետ յառաջանալով Ահ-
մէտի մօտ) Հայր, փափաքդ կատարեցի ու հա՛ա քեզի կը
յանձնեմ...:

Ահմէտ. — Քույս բերէ՞ք տեսնեմ: (Մօտենալով Եր-
ուանդի) Այդ դո՞ւն էիր, որ ինծի դէմ այդքան համար-
ձակ կը խօսէիր:

Երուանդ. — (Կուրծքը դուրս ցցած) Ինչո՞ւ կը դար-
մանաք:

Ահմէտ. — (Ապուակ մը զարնելով) Ա՛ռ, ուրեմն:

Երուանդ. — Ինչո՞ւ կը զարնես, դադան:

Ահմէտ. — Ե՞ս դադան:

Երուանդ. — Այո, դուն ես դադան, որ այսքան ան-
մեղ կոյսերու արիւնին մէջ կը լողաս, ծնանելէդ ի վեր
ոճիրով կ'զբաղես:

Սիւլէյման. — (Բարկացած) Լեզուդ քեզի քաշէ, թէ
ոչ մէկ զնդակով գետին կը փռեմ:

Երուանդ.— Այո, գիտեմ որ կրնաս փութիլ, բայց այդ քաջերու գործ չէ, այլ թոյլերու, ես գնդակահարուելէ չեմ վախնար, կը վախնամ միայն անկէ որ ամէնքէն բարձր է:

Ահմէտ.— (Դառնալով իր օգնականներուն) Կապեցէ որ լեզուն չափաւորէ: (Դառնալով Սիւլէյմանին) Քոյս եկուր, Սիւլէյման:

(Օգնականները կը հասնին եւ Երուանդի թեւերը ու ծով մը կը կապեն):

Սիւլէյման.— (Մօտենալով Ահմէտի) Հրամայէ, հայր:

Ահմէտ.— (Ձեռքերը Սիւլէյմանի ուսին վրայ դնելով) Կեցցէ՛ր զաւակս, ապրի՛ս, Մուհամէտի օրհնութիւնը վրադ ըլլայ, որ այսպիսի թռչուն մը որսացիր մեր հըսկայ անապատէն:

Սիւլէյման.— Հայր, դուն չե՞ս գիտեր որ զաւակիդ ձեռքէն թռչուններն անգամ չեն կրնար փախչիլ, ալ ի՞նչպէս մարդիկ ազատին...:

Ահմէտ.— Ապրի՛ս զաւակս: (Դառնալով իր օգնականներուն, աչքերը վեր վերցնելով) Փէղամպէրը մեզի զօրութիւն տայ որ միշտ յաղթող ըլլանք:

Օգնականները.— Ամէն...:

Ահմէտ.— (Ձեռքը ականջին տանելով կ'սկսի երգել) Ալլահ էֆպէր, Ալլահ էֆպէր, հաշատ իւլ Ալլահ, հաշատ Մուհամէտ ոստու իւլ Ալլահ:

Օգնականները.— (Ծունկի գալով ազօթ կ'ընեն ելնելով իջնելով գետին):

Երուանդ.— (Այս միջոցին տետրակ մը կը հանէ եւ երեսի արիւնը վրան քսելով՝ կը ձգէ մէկ կողմ):

Ահմէտ.— (Ոտքի ելլելով) Ոտքի ելէ՛ք որ երթանք:

Սիւլէյման.— (Օգնականներուն հետ միասին ոտքի ելլելով կը դառնայ օգնականներուն) Ձգուչացէ՛ք որ չի փախչի այդ խնդիրը:

Ահմէտ.— Հա՛, հա՛, ալ ի՞նչպէս կրնայ փախչիլ: (Բոլորը միասին կը փախն դէպի գիւղը խօսակցելով՝ Երուանդը հետերնին առած) Սպաննե՞նք, ո՛չ, չսպաննենք...: Սպաննե՞նք, ո՛չ, չսպաննենք...:

ՏԵՍԻԼ Թ.

ԱՐԳԱՐ ԱՌԱՆՁԻՆ

Արգար.— (Ձեռքը ուսին կը մտնէ բեմ ինքնիքին խօսելով) Օ՛Ք, այս ոտքերս... այնպէս մը եղան, որ կարծես հարիւր տարեկան ծերուկ մը դարձեր եմ: (Կը նստի ֆաբին վրայ, յանկարծ խօսակցութիւն մը կը լսէ հետուէն ու կ'սկսի ականջ դնել) Այս ի՞նչ ձայն է, արդեօք... (Նոսի ելլելով կը փախչի չորս կողմը կը դիտէ) Ա՛հ, Երուանդը ձերբակալեր են ու կը տանին: (Պոռալով) Այս հայկազը ձերբակալերուն պիտի չթողում որ տանիք, պիտի չլսեմ ձեզմէ իմ ընկերս: (Ետ դառնալով մի քանի քայլ, կը ծռի գետին, յանկարծ տետրակ մը կը վերցնէ) Այս ի՞նչ արիւն է, Աստուած իմ, արդեօք Երուանդը վիրաւորուած է... ընկեր Երուանդ, Երուանդ իմ... (Դառնալով դէպի այն կողմը) Մի՛ յուսահատիր, ես պիտի ազատեմ քեզ: (Պոռալով) Պիտի յափշտակեմ, ո՞ւր կը տանիք, գաղաններ... (Կը վազէ անոնց կողմը):

(Վարպտոյր)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ե.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԵՐՈՒԱՆԴ, ԱԶՆԻԻ, ԱՀՄԷՏ, ՍԻԼԷՅՄԱՆ ԵՒ ՍԱՀԻՏ

Տեսարանը կը ներկայացնէ շէյխ Ահմէտի տան ընդաք՝ ձախ սրահը, որ շինուած է հաստատուն քարերէ, գետինը փռուած է խոտերով գործուած մեծ մինտար մը, որուն վրայ փռուած են բուրդով լեցուած մինտարներ ու բարձեր: Բարձերուն վրայ ընկողմանած է շէյխ Ահմէտ, ձեռ-

քը առած է ծխելիքի երկայն խողովակը ու կը ծխէ: Անկէ քանի մը քայլ հեռու շրջալուծած է Երուանդը, գգեստները աղտոտած ու բզբտուած, մագերը երկարած, մօրուսը եկած եւ այլանդակ կերպարանք մը ստացած է: Երուանդի քով նստած է Ազնիւ, որ գլուխը կախած կը մտածէ: Պատերը զարդարուած են վահաններով, սուրերով ու ցորենի սափերով զործուած ափսէներով: Սրահին մէջէն երեք դուռ կը բացուին, մէկը պարապ սենեակ մը կ'առաջնորդէ, միւսը դուրսի դուռն է եւ մէկն ալ հարէմնոցինը:

Ահմէտ.— (Ձեռքը ձեռքին զարնելով) Ռամօ', Ռամօ':

Ռամօ.— (Խոնարհելով գետինը) Հրամայեցէք տէր իմ, պատրաստ եմ ծառայելու...:

Ահմէտ.— (Դառնալով Ռամօի) Մեզի լաւ սուրճ մը պատրաստէ:

Ռամօ.— Գլխուս վրայ չէյիս: (Խոնարհելով կ'երթայ սուրբ պատրաստելու):

Ազնիւ.— (Քաղաքավարութեամբ ու զգուշութեամբ մօտենալով Ահմէտի) Խնդրեմ, չէյիս, ազատէ իմ եղբայրս, քակէ իր շղթաները, քեզի կը ծառայեմ մինչեւ մահ:

Ահմէտ.— Ես ծառաներ չատ ունիմ, կ'ուզեմ որ ամուսնանաս զաւակիս հետ. եթէ կ'ընդունիս, լաւ, իսկ եթէ չես ընդունիր, թէ քեզ եւ թէ եղբայրդ կը յանձնեմ կառավարութեան:

Սիւլէյման.— (Քթին տակէն ժպիտ մը արձակելով) Շատ ալ ճիշտ է հայրս, աւելի աղէկ պիտի ըլլայ որ նախ հետս ամուսնանաս ու ապա ես ազատ կ'արձակեմ եղբայրդ:

Երուանդ.— (Մտիկ ընելով Ահմէտի եւ Սիւլէյմանի խօսակցութեան) Քեզի պէս մարդիկը (դառնալով Սիւլէյմանի) արժանի չեն իմ քրոջը, մանաւանդ որ մահաճակատին մըն ես:

Սիւլէյման.— (Ոտքի ելլելով կը յարձակի Երուանդի վրայ) Ձի հաւնեցա՞ր ինծի եւ մահաճակատներուն...:

Ազնիւ.— (Վագելով Երուանդի առջեւ կը կանգնի) Ձի մօտենաս եղբորս:

Սիւլէյման.— Դուն որո՞ւ դէմ է որ այդքան ազատ կը խօսիս: (Հատ մը կը զարնէ Երուանդի ու Ազնիւի ձեռքէն բռնելով կը քաշէ մէկ կողմ) Հեռացի՛ր դուն ալ:

Ազնիւ.— (Զարնելով Սիւլէյմանի) Ձեմ ուզեմ, որ իմ եղբորս զարնես:

Սիւլէյման.— (Դառնալով Սահիտի) Սա անպիտան աղջիկը ներս տար Սահիտ, եւ դուռն ալ վրան դոցէ:

Սահիտ.— (Ազնիւի ձեռքէն բռնելով) Քալէ հիմա որ խելօքնաս. դուն ի՞նչպէս չէյիս տղուն հրամանը չես կատարել: (Երկու քայլ կ'առնեն դէպի դուռը):

Սիւլէյման.— (Դառնալով Ահմէտի) Կը տեսնե՞ս հայր, այդ կեանքուրի աղջիկը կը խօսի իմ առջեւ, եթէ ամուսնանամ, վայրկեան մը պիտի չմնայ, թողունի նման պիտի փախչի:

Ահմէտ.— Ոչ, դաւակ, տակաւին չատ մը բաներ ունի սորվելիք. եթէ չսորվի եւ կամ չընդունի մեր հարէմը ու օրէնքը, այն ժամանակ դուրսը կը կտրենք:

Սիւլէյման.— (Նեղուած վիճակով) Ո՛չ, հայր, ինչո՞ւ պիտի կտրենք, մեղք չէ՞ այդպէս գեղեցիկ մը...: Իմ ձեռքս հաղիւ անցած է գեղեցիկ աղջիկ մը. նոյն իսկ Արաբիոյ մէջ եթէ փնտռելու ըլլամ, պիտի չկրնամ գտնուիլ այդպիսի գեղեցիկ աղջիկ մը: Շոյելով կը համոզեմ, դուն երբեք մի մտածեմ այդ մասին:

Ահմէտ.— Քանի որ կերպը դիտես, այլեւս ի՞նչ հարկ կայ ինծի հարցնելու. հայտէ՛ր, քիչ մը նստիր հանգըստացիր:

Սիւլէյման.— Հայր, ինծի հանգստանալու պէտք չի կայ: (Կը նստի):

Ահմէտ.— Հանգստանա՛ւ, ի՛նչպէս պէտք է՛, բայց
դուն ինքդինքդ կը նեղես:

Սիւլէյման.— (Ժպտելով) Ես այդպիսի բաներու կա-
րեւորութիւն չեմ տար:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՌԱՄՕ

Ռամօ.— (Մօտենալով Ահմէտի կը խոնարհի) Տէր,
զինուորական մը եկեր ձեզ կ'ուզէ:

Ահմէտ.— Ի՞նչ զինուորական է:

Ռամօ.— Զինուորական մը, տէր, չգիտեմ:

Ահմէտ.— Հոս առաջնորդէ զայն:

Ռամօ.— (Խոնարհելով) Շատ լաւ, տէ՛մ իմ: (Դուրս
կ'ելլէ):

Սիւլէյման.— (Ահմէտի դառնալով) Հայր, չըլլայ որ
կառավարութիւնը զիտնայ թէ մենք աղջիկ փախցուցեր
ենք:

Ահմէտ.— (Խնդալով) Հա՛, հա՛, հա՛, թող զիտնայ,
արդէն կառավարութեան ուղածն է որ վերջացնենք բոլոր
կեանքերը:

Սիւլէյման.— Ռւբեմն վախ մը չունինք:

Ահմէտ.— Ի՞նչ վախ պիտի ունենանք, կառավարու-
թիւնը արդէն հրաման տուած է, ինչ որ ուզենք այն կա-
րող ենք ընել:

Սիւլէյման.— (Ոտքի ելլելով) Քանի որ այդպէս է,
երթամ այդ զինուորականը հոս առաջնորդեմ: (Կը վա-
զէ դուրս):

Ահմէտ.— (Ոտքի կանգնելով կը մօտենայ Երուան-
դին) Է՛հ, ի՞նչ կը խոստանաս որ կեանքդ ազատեմ...:
Եթէ կը խոստանաս ինծի տալ քոյրդ, այն ժամանակ ես
քեզ ազատ կ'արձակեմ, իսկ եթէ չուզես յօժար կամքով՝
բունի պիտի ամուսնացնեմ եւ քեզ ալ կառավարութեան
պիտի յանձնեմ:

Երուանդ.— (Շղթայուած ձեռքերը ցարժելով) Ո-
չինչ կը խոստանամ քեզ նման անբարոյականներու:

Ահմէտ.— (Բարկացած ապտակ մը կը զարնէ Եր-
ուանդի) Ե՛ս, անբարոյական: Արդէն դուն քու խօսքիդ
վրայ հաստատ ես ու չես հրաժարիր, (գլուխը շարժելով)
բայց մօտ է ժամը հրաժարելու:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ, ԱՐԳԱՐ ԵՒ ՍԻԼԷՅՄԱՆ

(Արգար ծպտուած քուրք զինուորականի մը հա-
գուստով, մէջքը կախած երկար սուր մը, որուն ծայրը
գետնին կը հասնի, գլուխը դրած փափախ՝ ոչխարի մօր-
քէ շինուած, որուն վրայի մասը խաչաձեւ տափակ ու
մէկ մատի չափ ոսկի դերձաններով բանուած է, պիտերը
ոլորած Սիւլէյմանին հետ կը յառաջանայ բեմ):

Սիւլէյման.— (Դառնալով Ահմէտի) Հայր, հաւա-
սիկ, մեր ազնուական հիւրը բերի, քիչ վերջը Դամաս-
կոս պիտի մեկնի:

Ահմէտ.— Շատ ուրախ եմ, որ մեր բարի թագաւո-
րին մարդէկը միշտ մեր տունը կ'այցելեն, հազար բարի,
գլխուս վրայ տեղ ունիք: (Դառնալով Արգարի) Հրամա-
նէք, հրամանէք...:

Արգար.— Սէլամ ալէքիմ, չէյի էֆէնտի:

Ահմէտ.— Ալէքիմ սէլամ, փաշա էֆէնտի, (կը նստի)
այս ի՞նչ է, խե՛ր է որ այս կողմը եկած էք:

Արգար.— (Պաղարիւնութեամբ) Ես ալ չեմ գիտեր
չէյի, թէ ի՞նչ պատճառաւ այս կողմերը եկայ:

Ահմէտ.— Ինչո՞ւ, պէյ, այդչափ տրամած էք, արդ-
եօք բան մը պատահած է:

Արգար.— Ի՞նչպէս չի տրամիմ, այս անձրեւին չի
կրցայ գիտնալ թէ՛ ի՞նչ եղան մեր զինուորները, բոլորն
ալ կորսնցուցի, բանակիս մէջ զինուոր չի մնաց, չեմ գի-

տեր թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ այս մեր զինուորներուն անկանոնութիւնը:

Ահմէտ.— Թուրք զինուորները իրապէս կռուասէր են, կը յառաջանան ամէն կռուի մէջ եւ կը քալեն բոցերու մէջէն, եթէ կուշտ կերակրուին:

Արգար.— (Բարկանալով ձայնը կը բարձրացնէ) Ի՞նչ ի՞նչ, արդեօք մեր Օսմանի զինուորներն ա՞լ անօթի են, ոչ մէկ տէրութեան զինուոր մերիններուն պէս կուշտ չէ:

Ահմէտ.— (Սրտին մէջ դող մը ինկածի պէս) Արափի Ալլահ, քէօպէ եարապի, սիալեցայ պէյ էֆէնտի:

Սիւլէյման.— (Արաքական քերթը ձեռքին կը կարդայ, կը խնդայ) Հա', հա':

Արգար.— (Դառնալով Սիւլէյմանի) Ի՞նչ լուր կայ թերթին մէջ որ կը խնդաս ու երջանիկ կ'երեւաս, թէ ոչ դաւեշտ մըն է որ կը կարդաս:

Սիւլէյման.— Սքանչելի լուր — հայերու կիներն ու աղջիկները բռնի կ'ամուսնացնեն:

Արգար.— (Տրտմելով կեղծ մեղամաղձոտութեամբ) Քանի՞ հոգի են այդ հայուհիները:

Սիւլէյման.— Ի՞նչ քանի, ի՞նչ հազարներ...:

Արգար.— (Կեղծ ժպիտ մը ձգելով իր վրայ) Քանի որ այդքան չատ են, ինչո՞ւ հատ մըն ալ դուն չես առներ:

Սիւլէյման.— (Հեգնելով) Ամա՛ն, ի՞նչ պիտի ընեմ, հատ մը բերած եմ...:

Արգար.— Բաղդաւոր ես, չըսե՞ս...:

Սիւլէյման.— Բաղդաւորը ի՞նչ է, եղբայր, արդէն ամէն կողմ լեցուած են ջուրի նման, կը տառապին հոս ու հոն:

Արգար.— (Երուանդին նայելով եւ յետոյ Սիւլէյմանի խօսելով) Այդ մարդը ո՞վ է (կը ցուցնէ) որ այդքան թշուառ կ'երեւի, որ խօսիլ անգամ չի կրնար:

Ահմէտ.— (Բարձրու վրայէն մէկ կողմ ընկղմելով գլուխը կը շարժէ) Եթէ խօսելու պատեհութիւն տաս ա-

նոր, ամբողջ տեղը տակն ու վրայ կ'ընէ, դուն այդ թըշուառութեան մի նայի՛ր, այլ գազան, ոճրագործ...:

Արգար.— (Զարմանալով) Ինչո՞ւ, աւագա՞վ մըն է արդեօք, թէ փախստական մը բանակէն:

Ահմէտ.— Աւագակներէն ալ վար, որ մեր կրօնքը կ'ուզէ ոտնակոխել:

Արգար.— (Ժիր մը Ահմէտի նայելով) Ի՞նչ ըսել կ'ուզես...:

Ահմէտ.— Ըսել կ'ուզեմ թէ մեր թագաւորութեան դիմադրողներէն մէկն է, այսինքն հայ քոմիթաճի մը:

Արգար.— Թագաւորութեան դաւադրողներէն մին... ի՞նչ աղբ է:

Ահմէտ.— Արմէնի, արմէնի է, ողորմելին:

Արգար.— (Քահ, քահ խնդալով) Հայ մնացե՞ր է տակաւին... ու այս մարդն ալ դեռ իր խաւարած կրօնքը չուզե՞ր թողուլ:

Ահմէտ.— Ուշ կամ կանուխ պիտի թողու, իսկ եթէ չխոստովանի իր ըրածները, ա՛յն ատեն...:

Արգար.— Ի՞նչ ըրած է...:

Ահմէտ.— Օսմանեան կառավարութեան հանդէպ դաւաճանութիւն: Ասկից քանի մը ամիս առաջ մեր զինուորները սպաննելով աւագներուն մէջ թաղեր է, տակաւին կ'ուզէ որ ձեռքէս ալ աղատի, հը՛մ, իմ ձեռքէս մարդ չի կրնար աղատիլ, ինծի անապատի շէյխ կ'ըսեն:

Արգար.— (Բարկանալով գրպանէն քուլք մը կը հանէ եւ կը մօտեմայ երուանդի) Դուն կառավարութեան զինուորները սպաննե՞ր ե՞ս, անունդ ի՞նչ է:

Երուանդ.— Ի՞նչ հարկ կայ անունիս...:

Արգար.— Ես քեզի կ'ըսեմ թէ անունդ ի՞նչ է, դուն չես զիտեր թէ ես ո՞վ եմ:

Երուանդ.— Անունս Երուանդ է, խորբերդէն, երկար ժամանակէ ի վեր վաճառականութիւն կ'ընեմ հօրս հետ Դամասկոսի մէջ:

Աբգար.— (Թուղթին վրայ գրելով ու հատ մը Երուանդի գարնելով) Անպիտաններ, հերիք չէ՞ ձեր երեսէն այսքան չարչարանք քաշենք:

Երուանդ.— (Բարկութեամբ) Ձեռքդ հեռու պահէ, թող ձեր կառավարութեան դատարանը իմ դատ տեսնէ: Դուք երբեք իրաւունք չունիք չէզոքներու հետ այդպէս վարուելու, դուք միայն ձեր զինուորներուն կրնաք հրամայել:

Աբգար.— (Երուանդի վիզէն բռնելով յատուկէն քուղքը կը յանձնէ) Լռէ՛, ես ալ կառավարութեան պաշտօնեաներէն եմ: (Քանի մը ապտակ գարնելով կամաց մը Երուանդի ականջին կը փսփսայ) Ինչ որ ընեմ՝ դիմադրէ, այդ թուղթն ալ կարդա եթէ առիթ ունենաս:

Երուանդ.— (Թուղթը առնելով գաղտնի մը գրպանը կը դնէ) Ինչո՞ւ կը զարնէք, ի՞նչ իրաւունքով:

Աբգար.— (Երուանդի գարնելով) Հիմա նորէն լիզուդ պլպլալ սկսաւ, խային կեանք ունենաւ...:

Երուանդ.— (Գլուխը բարձր բռնելով ու կուրծքը դուրս ցցած) Հայ լեզուն ամէն տեղ ազատ է, ոչ ոք չի կրնար կապել դայն:

Աբգար.— Ձայնդ կտրէ կեանքը: (Ահմէտին դառնալով) Ձգուշացէք որ չի փախչի, ես երթամ ոստիկանութեան լուր տալու:

Ահմէտ.— Ի հարկէ պէտք է զգուշանալ, եթէ ոչ թռչունի պէս կը փախչի երբ առիթ ունենայ: (Քիչ մը մտածելով) Բայց ես ձեզի բան մը ըսել կ'ուզեմ, եթէ չէք նեղուիր:

Աբգար.— (Ժպտելով) Նեղուելու բան չկայ չէ՛ս էֆէնտի, ըսէք ինչ որ կ'ուզէք:

Ահմէտ.— Քանի որ մենք բարեկամութիւննիս յայտնեցինք իրարու, կ'ուզեմ ըսել որ մենք հարսանիք պիտի ընենք, հազիւ քառասուն տարեկան օրէնքով զաւակս պիտի

ամուսնացնեմ, ուստի, կը խնդրէի ձեզմէ որ ինծի լաւ պարուհի մը բերէիք, որ ձեզի պէս ազնուական հիւրերը ուրախ պահէր հարսանիքին մէջ: Դուք արդէն ներկայ կ'ըլլաք:

Աբգար.— Մեծ ուրախութեամբ, եթէ պատահութիւն ունենայի, բայց քանի որ պարտականութեան վրայ կը դնուիմ, պէտք է մեկնիմ: Ձեր ուզած՝ պարուհին ալ կը դրկեմ, դուք անհող եղէք: Իսկ ես կը փախաքիմ որ ձեր հարսնացուն տեսնեմ, եթէ կարելի է:

Սիւլէյման.— (Ժպտելով) Սպասեցէք... (Կը վազէ եւ Ազնիւի սենեակին դուռը բացալով) Օրի՛որդ, օրի՛որդ, կը հասիք, մեր հիւրը քեզ տեսնել կ'ուզէ: (Ազնիւի ձեռքէն բռնելով ներս կը բերէ) Ահաւասիկ, մեր հարսնացուն:

Երուանդ.— (Շղթայուած ձեռքերը բացած Ազնիւին կ'ուղղէ) Ազնիւ, քոյր իմ, Ազնիւ, քոյր իմ:

Ազնիւ.— (Դառնալով Երուանդի եւ քեւերը բանալով) Երուանդ, եղբայր իմ, (կ'սկսի լալ):

Աբգար.— (Ահմէտի եւ Սիւլէյմանի դառնալով) Հէլէ սա կեանքը ինչո՞ւ չի կ'երեւի ազգական են: Սքանչելի աղջիկ է խկապէս:

Ահմէտ.— Եթէ գեղեցիկ չըլլար, մեր զաւակը հոս ինչո՞ւ պիտի բերէր:

Աբգար.— (Ազնիւի դառնալով) Ո՞րտեղացի ես:

Ազնիւ.— (Ձի պտտալսանք, այլ կուլայ):

Աբգար.— (Դառնալով Սիւլէյմանի) Թուրքերէն կրնա՞յ խօսիլ:

Սիւլէյման.— Այո, շատ մաքուր թուրքերէն:

Աբգար.— (Դառնալով Ազնիւի) Հոս եկուր տեսնեմ, անունդ ի՞նչ է, ո՞րտեղացի ես եւ ո՞ր կէտ կուգաս:

Ազնիւ.— (Աբգարի մօտենալով, գլուխը կուրծքին վրայ կախած) Անունս Ազնիւ է, Խարբերդցի եմ:

Աբգար.— (Ձեռքը փակաւոր տանելով ետ կը փաշուի)

ու կ'սկսի շփոթիլ) Շուտ, հեռացուցէք ինձմէ, իր տեղը տարէք:

Սիւլէյման.— Ի՞նչ եղար պէյ, հանգիստ ըրէ՞ք պէյ: (Ազնիւի թեւէն բռնելով նորէն սենեակը կը տանի ու կը վերադառնայ):

Ահմէտ.— (Տեղէն ելլելով Արգաթի թեւը կը բռնէ) Ի՞նչ եղար պէյ:

Արգաթ.— Բնութիւն մը ունիմ որ եթէ կիներու հետ երկայն խօսիմ անմիջապէս դլուխս կը դառնայ ու կ'ըստ-կըստիմ նեղուիլ:

Ահմէտ.— Այո, մարդիկ կան որ այդպէս են, մարդիկ ալ կան որ դլուխ կ'ուռեցնեն:

Արգաթ.— Այո, ճիշտ ես: (Գրպանէն ժամացոյցը հանելով) Ես պէտք է մեկնիմ, ժամանակը անցած է, ես ահ սէլամի (կը մեկնի):

Ահմէտ եւ Սիւլէյման.— Ալահի էֆիմ սէլամ:

Ահմէտ.— (Դառնալով Սիւլէյմանի) Նստի՛ր տես-նեմ, զաւակս, (նստելով բարձերուն վրայ) ես աւելի ուրախ պիտի ըլլամ, եթէ այդ սպան չվերադառնայ ու մեր հարսանիքին ներկայ չըլլայ, որովհետեւ ինծի այնպէս մը կը թուի որ լրտես մըն է ան:

Սիւլէյման.— Ի՞նչպէս, ո՛չ, ո՛չ, հայր, չտեսա՞ր սուրն ու դէնքը, եւ կուրծքի նշանները:

Ահմէտ.— Այո, տեսայ, ամէն ինչ կար վրան, բայց դարձեալ ես կը կասկածիմ անոր վրայ, ինծի կը թուի որ այս մարդը անգլիական լրտես մըն է:

Սիւլէյման.— Հայր, դուն անհոգ եղիր, երկրի վրայ ամէն տեսակ մարդ կայ եւ մարդը մարդու կը նմանի, եթէ այդ մարդը թուրք մը չըլլար, այդքան լաւ արարեղէն չպիտի խօսէր:

Ահմէտ.— Եաւրուս, դուն չես գիտեր, այնպիսի մարդիկ կան, որ ոչ թէ լաւ արարեղէն կը խօսին, այլ գիտեն թէ արձակուած գնդակ մը ո՞ւր կ'իյնայ: Ինչ որ է, ես

չեմ խորհիր որ պիտի վերադառնայ, արդէն ինքն ըսաւ, որ չպիտի գայ, այլ պիտի երթայ իր պաշտօնին՝ Դամասկոս:

Սիւլէյման.— (Ռամօն կանչելով) Եա Ռամօ', Ռամօ':

ՏԵՍԻԼ Դ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՌԱՄՕ

Ռամօ.— (Գետին խոնարհելով) Հրամէ չէյս:

Սիւլէյման.— Սպասէ: (Դառնալով Ահմէտի) Հայր, չըլլա՞ր որ անմիջապէս սկսի՞նք:

Ահմէտ.— (Ժպիտ մը երեսին վրայ) Այդ քու գործդ է, զաւակս:

Սիւլէյման.— Ուրեմն սկսի՞նք: (Դառնալով Ռամօի) Գնա նուագախումբը կանչէ:

Ռամօ.— Գլխուս վրայ: (Խոնարհելով դուրս կ'ելլէ):

Ահմէտ.— (Դառնալով Սահիտի) Ուրեմն, դուն ալ այս տեղերը քիչ մը կարգի բեր:

Սահիտ.— (Ոտքի կանգնելով) Գլխուս վրայ, չէյս էֆէնտի, (կ'սկսի կարգի բերել եւ պտուղ, կերակուր, եւ այլն կը շարէ գարգին վրայ):

Ահմէտ.— (Կը ծխէ անհամբեր) Ախ, երբ պիտի գան:

Սահիտ.— (Գործը կարգադրած միջոցին) Հիմա կու-գան, հիմա, հա'...:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆՔ, ՌԱՄՕ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱՆՈՒՄԲ

Ռամօ.— (Նուագախումբին հետ ներս մտնելով եւ Ահմէտ շէյխի առջեւ խոնարհելով անկիւն մը կը նստին) Ահա պատրաստ են, չէյս էֆէնտի:

Ահմէտ.— Նստեցէ՛ք մինչեւ որ հարսնեւորները գան: (Մտածելով) Տէ՛ նուագեցէ՛ք քիչ մը տեսնեմ:

(Նուագախումբը կ'սկսի նուագել եւ երգել):

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՆՈՅՆՔ, ՇԻՒՔՐԻ, ՀԱՃԻ ԵՈՒՍՈՒՅ, ՀԱՄՏԻ
ԵՒ ԱՊՏՈՒԼԼԱ

Բոլորը.— (Միասին ներս մտնելով շէյխին բարեկուտան) Սէլամ ալէֆիմ:

Ահմէտ.— (Հետեւորդներուն հետ ռոֆի կանգնելով կը խոնարհին) Ալէֆիմ սէլամ, փատալի եա սէյտի, հրամեցէք: (Դառնալով Սիւլէյմանի) Օղի, (կը վերցնէ ու կը լեցնէ գաւաթները):

Սիւլէյման.— Անուշ թող ըլլայ:

Ապտուլլահ, Շիւքրի, Հանի Եուսուֆ, Համտի.— (Միասին) Ուրախութիւն, լո՛ւ, լո՛ւ, լո՛ւ, (կը խմեն)

Ահմէտ եւ Սիւլէյման.— Անուշ թող ըլլայ, հաղիթէթի փէղամպէրը մեզ խայիճներուն ձեռքը թող չձգէ:

Բոլորը միասին.— Ամէ՛ն, ամէ՛ն...:

Սիւլէյման.— (Նուագախումբին դառնալով) Նուագեցէք որ լաւ մը խաղանք:

Նուագախումբը.— (Կ'սկսի նուագել ու երգել):

Բոլորը միասին.— ո՛ւլ ո՛ւլ, լո՛ւ լո՛ւ, հա՛ հա՛, եա՛ եա՛...:

Ահմէտ.— (Դառնալով քմբկահարին) Սանկ խաղ մը կանչէ որ տակաւին Արաբիոյ մէջ չէ լսուած:

Քմբկահարը.— (Ձեռքը ակնջին տանելով արաբերէն խաղ մը կ'երգէ)—

Եա մարի եա եա, սօվա ըէլ, ալ պապու պահրիա, Օվուտ եա գէմանի օվուտ.

Վալիս գունթօ պէյրուք, լօ մաալի, լա սգօնկ պէյրուք, օվուտ եա գէմանի օվուտ,

Բոլորը միասին.— Հա՛ հա՛, հէ՛յ հէ՛յ, կանչէ եալլի, կանչէ:

Ապտուլլահ.— (Ծափահարելով) Արաբիոյ աղջիկները ձայնիդ դուրսան ըլլան, քեզի աղջիկ չտուողին ի՞նչ ըսեմ, հա՛ դուն կանչէ:

Սիւլէյման.— (Ոտքի ելլելով կը դառնայ նուագախումբին) Լաւ, նուագեցէք որ պարեմ: (Կ'սկսի առանձին պարել):

Ահմէտ.— (Ուրախութեամբ) Պարէ զաւակս պարէ, այսօրը քու երջանկութեանդ օրն է, քու սիրոյդ ես ալ պիտի պարեմ: (Կ'սկսի պարել):

(Նոյն միջոցին դուռը կը գարնուի):

Սահիտ.— (Մօտենալով դուռը կը բանայ եւ նամակ մը ստանալով կը բերէ Ահմէտի կը յանձնէ) Տէր, նամակ մը ունիք, կին մը տուաւ, ինքը դրան առջեւ կ'սպասէ:

Ահմէտ.— (Նամակը առնելով կը կարդայ ու մատով նշան կ'ընէ ժողովուրդին) Խնդրեմ, ամէն մարդ թող լուէ: (Լոռքիւնը տիրելէ վերջ Կ'սկսի կարդալ նամակը) Յարգելի հանդիսականներ, այս նամակը ուղարկուած է իմ մէկ մտերմիս կողմէ, կ'ուզեմ կարգաւ ձեզի:

Շէյխ Ահմէտ

Սիրելի բարեկամ,

Ձեր յանձնարարութիւնը կատարելով կ'ուզարկեմ պարտին, Օր. Ճամիլա, իլ հապիպ, որ նշանաւոր պարտիներէն մին է, իսկ ես պիտի չկրնամ մասնակցիլ ձեր ուրախ հարսանիքին, որովհետեւ պարտականութեան վրայ կը գտնուիմ: Բանակովս պիտի մեկնիմ կռուի դաշտ նիշտ այսօր: Ներողամիտ եղէք ինծի:

Ընկերդ ՌԱՇԻՏ Պէճ

Սիւլէյման.— (Ահմէտի մօտենալով) Հայր, ես քեզի չըսի՞ թէ այդ մարդը անկեղծ է, կը տեսնե՞ս թէ իր խօսքին վրայ հաւատարիմ գտնուելէ զատ քեզի նամակ ալ դրած է:

Ահմէտ.— Այո, կարծիքդ ճիշտ է եղեր: (Դառնալով Սահիտի) Սահիտ, ներս առաջնորդէ օրիորդը: (Դառնալով ներկայանալուն) Նամակին նայելով լաւ պարող է, տեսնե՞ք:

Սահիտ.— (Դուռը բանալով պարուհին ներս կը բերէ) Հրամեցէք, (խոնարհելով) :

Համտի.— (Դառնալով Ահմէտի) Իսկապէս պարուհի ձերք ունի, չեմ կարծեր որ հատ մըն ալ կայ ասոր պէս :

Ահմէտ.— (Աչքերը պարուհիին վրայ ձգելով ու ժրպտելով) Ա՛հ, հրամեցէք Փատալի, եա խանըմ, հրամեցէք, հրամեցէք, հանգիստ ըրէք: (Տեղ մը կը ցուցնէ) :

Արգար.— (Ծպտուած հագած է արարական պարուհիի տարագ, ականցները օդ, բազուկները ապարանջան գլխուն վրայ ներմակ քելերով գործուած վիլօ մը, կը մօտենայ Ահմէտի ու ժպտելով) Բարի տեսութիւն, չէ՞յ Ահմէտ: (Կը նստի բարձերուն վրայ ու կ'սկսի ծխել) :

Ահմէտ.— Նոյնպէս, փափուկ օրիորդ, քաղաքէն ի՞նչ տեղեկութիւն ունիք :

Արգար.— (Մեղմ ձայնով մը) Ամէն ինչ լաւ է, մեզի համար աշխատող ձեռքեր շատ ունեցանք այս տարի, զրեթէ ամէն մարդ մէկ սպասուհի ունի իր տան մէջ :

Ահմէտ.— (Ժպտելով) Այո, կը հասկնամ ձեր ըսածները, իմ հարցս սպասուհի մասին չէ, այլ օտարներու :

Արգար.— Այն մարդը որ խիղճ ունի, բռնի ամուսնութիւն չի կատարեր :

Ահմէտ.— (Գունատելով գուլթը կը դարձնէ նուագախումբին) Հէ՛յ, նուագեցէք որ մեր պարուհին պարէ. (Արգարի դառնալով) Կ'ուզե՞ս պարել :

Արգար.— (Ժպտելով) Ինչու չէ՞, ամենայն սիրով. (Ցնծղանքը մատներուն անցնելով պարել կ'սկսի) :

Ահմէտ եւ բոլորը.— (Միասին կը ծափահարեն) Խաղա՛ եա հապիպի իլ Շամի :

Արգար.— (Պարած միջոցին գրպանէն ատրճանակը հանելով գնդակ մը կը պարպէ) Անձնատուր եղէք, եթէ ոչ... (Ձախ գրպանէն ատրճանակ մը հանելով կը նետէ երուանդի) Ա՛ն այս ատրճանակը ու բանալին եւ ինք-

զինքդ ազատելու ճարը նայէ, ես քրոջ մասին կարգադրութիւն կ'ընեմ՝ եթէ կրնամ :

Երուանդ.— Արգար, իմ ընկերս... (Ատրճանակը ու բանալին առնելով կը քակէ իր շրթանքը ու կը հեռանայ) :

Արգար.— Ձի շարժիք: (Պոռալով գլխին անցուցած կեղծ մագերը նետելով մէկ կողմ, կ'սկսի աղջկայ զգեստները հանել, հին զգեստին տարագը երեսան կուգայ ու Սահիտի դառնալով) Տո՛ւր բանալին ինձի :

Սահիտ.— (Դողալով կը մօտենայ Արգարի ու բանալին կը յանձնէ) Հրամեցէք էֆէնտի, քեզի մատաղ... :

Արգար.— (Բանալիները առնելով կը մօտենայ Ահմէտի) Ո՞ւր է այն հայ աղջիկը, զոր կը բաղձաս տղու հետ պսակել, բեր որ ես կատարեմ պսակի արարողութիւնը, չո՛ւտ, չո՛ւտ, հոս բերէք այն հայ աղջիկը :

Ահմէտ.— (Ձեռքերը վեր դողալով) Հիմա էֆէնտի, հիմա :

Սիւլէյման.— (Նոյն միջոցին գաղտուկ մը Արգարի ետեւ անցնելով եւ ատրճանակը հանելով քելը կը վիրաւորէ) Ա՛ն սա արդարութեան փամփուշտը :

Արգար.— (Ձեռքի ատրճանակը կ'իյնայ գետին, յետոյ ինք եւս կ'իյնայ) Վա՛յ մա՛յր իմ, մա՛յր իմ, Ագնիւս... :

Ահմէտ եւ բոլորը.— (Միասին չոփելով Արգարի վերայ վիզէն ու ռոտերէն շրթայով կը կապեն ու կը ծեծեն) Գեղի՛ կեալուռ, ո՞ւր պիտի փախչիս: (Հատ մը զարնելով) Դո՛ւն ես որ մեր դէմ ատրճանակ կը գործածես, ես հիմա կը ցուցնեմ քեզի թէ ի՞նչ ըսել է ատրճանակ գործածել: (Ատրճանակը կ'ուղղէ Արգարի վրայ) :

Համտի.— (Դառնալով Ահմէտի) Կեցի՛ր, կեցի՛ր, մի՛ սպաննէր, մենք պիտի որոշենք անոր պատիժը: (Դառնալով ընկերներուն) Յմահ բանտարկութիւն... :

Արգար.— (Կուրծքը դուրս ցցած) Եթէ երկաթներու

մէջ դնէ՛ք՝ նորէն պիտի փախչիմ ու պիտի հասնիմ իմ նպատակիս :

Ահմէտ. — Քու եւ աղջկան նպատակը պիտի յանձնեմ գերեզմանին :

Արգաթ. — Գերեզմա՛ն... ես գերեզմաններէ չեմ վախնար, ես միշտ գերեզմաններու դուռն եմ, բայց եւ այնպէս նորէն ողջ եմ :

Ահմէտ. — (Ապտակ մը գարնելով) Ձայնդ կտրէ, տա-
կաւին համարձակութի՞ւն ունիս : (Դառնալով Ռամօի եւ Սահիտի) Տարէք սենեակ մը մինչեւ որ կարգադրութիւն մը ընենք :

Ռամօ եւ Սահիտ. — Այ ոստի, գլխուս վրայ չէյիս : (Արգաթի քեւերէն բռնելով կը տանին սենեակ մը ու դուռը գոցելով կը վերադառնան) :

Ահմէտ. — (Դառնալով ներկաներուն) Ասիկա այն չարագործն էր, որ սպայի տարազով եկած էր լուր առնելու մեղմէ, քանի մը ժամ առաջ հոս էր եւ կ'ըսէր թէ իր զինուորները կորսնցուցած էր եւ չգիտէր թէ ո՞ր դայեր էին : Յանցաւորը մասամբ մը Սիւլէյմանն է, բայց ինչ որ է, պէտք է որ սպաննեմ այդ չարագործը :

Համտի. — Սպաննելը դիւրին է, անոնք անպատճառ չէյիս ձոճիի դիւղը կ'երթան, որովհետեւ միեւնոյն կրօնքը կը դաւանին :

Ահմէտ. — Ճիշտ ես, բարեկամ, բայց ես քեզմէ բան մը պիտի խնդրէի, ես կ'ուզեմ որ դիւղի բոլոր երիտասարդութիւնը հաւաքենք, անոնց զէնք բաշխենք ու միասին չէյիս ձոճիի դիւղին վրայ յարձակինք ու դտնենք այդ չարագործ կեանքը :

Համտի. — (Եւ բոլորը միասին) Բոլորս ալ համա-
կիր ենք ձեր հրամանին չէյիս, հրամայեցէք, մենք կը կարգադրենք ձեր հրամանը, մենք համակիր ենք ձեզի :

Ահմէտ. — (Ուրախութեամբ կը դառնայ Սահիտի եւ

Ծիւֆրիի) Սահիտ, Ծիւֆրի՛, ես պիտի տամ ինչ որ կ'ուզէք, միայն թէ պարտականութիւն մը կայ ձեր առջեւ :

Ծիւֆրի. — Ամէն ինչ պատրաստ ենք ընելու, չէյիս :

Ահմէտ. — Կ'երթաք սենեակս, զէնքերը կ'առնէք եւ կը բաշխէք դիւղի բոլոր երիտասարդներուն : Եթէ ձեզի հարցնեն թէ՛ «այդ ի՞նչ է», այն ժամանակ կը պատասխանէք. «Ծէյիս ձոճին կ'ուզէ մեր դէմ կռուիլ, կ'ուզէ մեր դիւղը թալանել, այդ պատճառաւ զէնք կը բաշխենք ձեզի, որպէս զի քաջերու պէս կռուիք եւ թոյլ չտաք որ դան մեզ կողոպտեն» :

Ծիւֆրի եւ Սահիտ. — (Միասին) Մեր գլխուն վրայ : (Խոնարհելով կը մեկնին) :

Ահմէտ. — (Դառնալով Համտիի) Խօճա Համտի, անշուշտ դուք ալ մեզի կ'օգնէք :

Համտի. — Կասկած չկայ, ամենայն սիրով, խօսակցութիւնը թող մնայ դալ շարթուայ, հիմա, իրիկուընէ պէտք է մեկնինք :

Հանի Եուսուֆ. — (Մէջ մտնելով) Այո, թող գալիք շարթուայ մնայ, մահ սէլամի : (Երկուքը միասին կը մեկնին) :

Ահմէտ եւ Սիւլէյման. — Այսին սէլամ, փառալի քաման նորէն հրամեցէք : (Ահմէտ դառնալով նուագախումբին) Դուք ալ ձեր տեղը գացէք, չըլլայ որ այս իրիկուն ձայն լսեմ :

Նուագախումբը. — (Ոտի ելլելով կ'երթան իրենց ննջարանը) :

Սիւլէյման. — Հայր, քեզ յօգնած կը տեսնեմ, դայէք հանգստացէք, արդէն եղածը եղաւ :

Ահմէտ. — Այո, Սիւլէյման, յօգնած կ'զգամ, բայց չմոռնաս բանտարկեալը, քիչ մը սպասէ մինչեւ որ Սահիտ վերադառնայ : (Դուրս կ'երթայ) :

Սիւլէյման. — Շատ լաւ հայր : (Զէնքը առնելով սենեակին առջեւ կը կանգնի) :

(Վարագոյր)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Զ.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ԱՐԳԱՐ ԵՒ ՍԱՀԻՏ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ շէյխ Ահմէտի ապարան-
ֆին բանտը, ապարանֆին մէջէն կը բացուին երկու դռ-
ներ, մէկ դուռը դուրս կը տանի, իսկ միւսն ալ դէպի
բանտ: Արգար խառնուած մագերով եւ մօրուֆով, շրգ-
թայուած ներս կը բերուի: Շրգթային մէկ ծայրին կապ-
ուած է երկաթէ ծանր գունդ մը, իսկ միւս ծայրը՝ վի-
զին ու բագուկներուն: Վրան աղտոտ, ֆովը դրուած է
պզտիկ կուծ մը եւ հողէ շինուած պնակ մը: Սահիտ գէն-
ֆը ձեռքին նստած է ֆայլ մը հեռաւորութեան վրայ):

Արգար. — (Կիսատ շունչ մը առնելով) Ա՛խ, ո՛վ
երկնային: (Զեռքերը դէպի երկինք կը բարձրացնէ):

Սահիտ. — (Ոտքի ելլելով կ'սկսի ման գալ) Զայնդ
կտրէ անդգամ, գիտես թէ քրիստոնեաներդ շատ յառաջ
գացեր էք, տեսնենք թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ վերջը: Դուն
կախաղան պիտի ելլես արդէն, իսկ մնացածները չեմ
գիտեր:

Արգար. — (Մօտենալով կ'սկսի շրքան ֆաշել հտնէն,
բայց ի գուր, կապուած է եւ չի կրնար մօտենալ Սահիտի,
ձեռքերը երկարելով) Կը հաճիս քիչ մը ծխախոտ տալ ինձ:

Սահիտ. — (Գրպանէն հանելով ծխախոտի տոպրակը
կ'սկսի գլանիկ մը փաթթել ու երկարելով Արգարի) Ա՛ռ,
պիտի չտայի, բայց ինչ որ է, ես սիկարէթի մը համար
չեմ մեռնիր:

Արգար. — (Գլանիկը առնելով կ'սկսի ծխել) Իրաւ ես,
դուք Արաբներդ չէք մեռնիր սիկարէթի մը համար, բայց
շատ անգամ ալ հողինիդ վրայ կուտաք, (կ'սկսի խնդալ)
քահ, քահ, քահ:

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՀՄԵՏ

Ահմէտ. — (Ներս մտնելով) Սահիտ, դուք չափեր,
Սահիտ, որ չի փախչի, եթէ մինչեւ վերջ պահես, դեղե-
ցիկ եղ մը պիտի տամ քեզի:

Սահիտ. — (Ոտքի ելլելով) Շատ լաւ, չէյի ֆէնտի,
չնորհակալ եմ մեծապէս:

Ահմէտ. — Հիմա այդ անիծեալը դուրս հանէ, որ քիչ
մը լոյս տեսնէ մեռնելէ առաջ: (Դուրս կ'ելլէ):

Սահիտ. — (Գրպանէն բանալին հանելով կը մօտե-
նայ դրան եւ կ'սկսի բանալ) Հէ՛յ, ել, իմ խերուս քիչ մը
լոյս տես, այսօր ալ իմ խէրովս վայելէ:

Արգար. — (Դուրս ելլելով) Շնորհակալ եմ, բարի
մարդ:

Սահիտ. — (Զէնֆը Արգարի ուղղելով) Նստէ հիմա:
Արգար. — (Նստելով գետնին վրայ) Շատ շնորհակալ
եմ բարեկամ, որ ինձի այսքան բարութիւն կ'ընես:

Սահիտ. — (Գլանիկ մը եւս տալով Արգարի) Ա՛ռ,
սա սիկարէթն ալ ծխէ ու սկսէ սանկ դեղեցիկ եղանակ մը
երգել ձեր եղանակով:

Ազնիւ. — (Սոյն միջոցին կ'սկսի դուռը ծեծել
դուրսէն աղաղակելով) Դուք բացէք, Աստուծոյ սիրուն
բացէք, վա՛յ մայրիկ, մեռայ, դուք բացէք:

Սահիտ. — (Դառնալով դէպի դուռը) Զայնդ կտրէ
կեալուռի աղջիկ, ապա թէ ոչ քեզ ալ շղթայի կը զար-
նեմ հա՛, հերթք է կեալուռի լեզուով պլպլաս: (Դառնա-
լով Արգարի) Սկսէ տեսնեմ:

Արգար. — Շատ լաւ: (Զեռքը նակատին տանելով
կ'սկսի երգել):

Համբերէ Ազնիւ, համբերէ,
Որ երուանդը մեզ լուր բերէ:

Համբերէ անմեղ աղջիկ, համբերէ,

Որ Երուանդը մեզի մամբայ գտնէ:

Ես եմ ձեր դրացի Արգար,

Շղթայուած եմ, ձեռքերս ոտքերս ծանր են,

Ու չեմ կարող շարժիլ, բեռներս ծանր են:

Սահիտ.— Հա՛, հալրու՛մ, հա՛, հէ՛յ: (Կ'սկսի մրա-
փել մատած տեղը):

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՍԻԻԼԵՅՄԱՆ

Սիւլէյման. (Ծխելով ներս կը մտնէ ու բարկու-
թեամբ կը մօտենայ Սահիտի) Հէ՛յ, ի՛նչ կը քնանաս, ու-
շադրութիւն չի դարձնե՞ս, այդպէ՞ս պահապան կ'ըլլաս:

Սահիտ.— (Մէկէն ոտքի կը ցատկէ) Շէյխ էֆէնտի,
ներողութիւն, քունս տարաւ քիչ մը: (Սիւլէյմանի փէ-
շէն համբուրելով):

Սիւլէյման.— Լաւ ուրեմն, բանտարկեալը լաւ մը
կապէ ու եկուր հարէմնոցը, քեզի ըսելիքներ ունիմ: (Կը
մեկնի):

Սահիտ.— (Դողալով կը մօտենայ Արգարի ու լաւ մը
կը կապէ) Ձի մօտենաս, հա՛, թէ ոչ գնդակ մը կուտես
հա՛:

Արգար.— (Բարկանալով) Կորսուի՛ր անօթի գազան:

Սահիտ.— Այդ որո՞ւ կ'ըսես: (Կը հարուածէ գէնգին
կոքով) Հայտէ, հիմա փախիր, քեզ մինակ պիտի թողում
այս սրահին մէջ, (գլուխը շարժելով) վերադառնամ որ
չկա՞ն, ես ընելիքս գիտեմ: (Ինգնիբեն) Օ՛ֆ, այս ծանր
երկաթը ի՛նչ պիտի ընեմ հետս տանիմ, քանի որ նորէն
պիտի վերադառնամ: (Զէնգը նետելով դուրս կ'իլլէ):

Արգար.— (Ինգնիբեն) Սա անիծեալ շղթաները չկա-
պէիր, որ տեսնէիր թէ ի՛նչ պիտի ըլլար վիճակդ: (Պառ-
կելով երեսի վրայ ձեռքը գէնգին կ'երկարէ, բայց չի

հասնիր: Այդ միջոցին աղաղակելով բարձր ձայնով) Ոտ-
քի ե՛լ, գէ՛նք, ոտքի ել եւ դէպի զիս քալէ, ոտքի ելի՛ր:
(Ետ փաշուելով ձեռքերը կը տանի մագերան ու կը փա-
շէ) Ես պիտի ազատիմ ձեր ճանկերէն ու պիտի լուծեմ
վրէժս:

Ազնիւ.— (Դուրսէն) Արգա՛ր, Արգա՛ր, համբերէ:

Արգար.— (Երեսը դէպի դուռը ուղղելով) Դու՛ն ձայն
մի հաներ Ազնիւ, ձայն մի հաներ, այո՛, համբերենք,
համբերենք ու տեսնենք թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ վերջը:

Ազնիւ.— (Դուրսէն) Դժուար է ազատութեան դըռ-
ները բանալ, դժուար է...:

Արգար.— Մի նեղուիր, հանդարտէ, եղբայրդ ազա-
տեցաւ այս տեղէն, բայց չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ ուշացաւ,
քանի ամիս եղաւ որ լուր չկայ:

Ազնիւ.— (Դուրսէն) Ո՛վ գիտէ ինչ եղաւ, արդեօք
մեր վրայ չի՞ մտածեր, թերեւս անոր ալ բան մը պա-
տահած է, եթէ ազատ ըլլար, անպայման ճար մը կը
գտնէր մեզ ազատելու... օ՛ֆ, եղբայր իմ: (Կ'սկսի լալ):

Արգար.— Մի լար Ազնիւ, (փաշելով շղթաները) այն
որ ազատութիւն կ'ղղայ, պիտի տեսնէ անկախութեան եւ
ազատութեան դրօշակը Մասիսի գազաթին վրայ: (Այդ
միջոցին դուրսէն ոտքի ձայներ կը լսուին, Արգար իր տե-
ղը կը փաշուի ու կը դառնայ Ազնիւի) Ձայնդ կտրէ, մի
խօսիր Ազնիւ, հոս կուգան այս վայրկեանիս...:

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՆՈՅՆ ԵՒ ՍԱՀԻՏ

Սահիտ.— Շատ լաւ, շատ լաւ: (Ներս կը մտնէ) Օ՛ֆ,
այս չէյխն ալ գլուխս կը տաքցնէ հա՛, երբեք չի թողուր
որ քիչ մը հանգստանամ, զենէ սա պաշտօնս ուրիշի մը
յանձնէր եւ կամ բան մը ընէր, որ ազատէի ասկէ, միւ-
չեւ ե՞րբ պահապան պիտի ըլլամ այդ անպիտանին (մա-

տով ցուցնելով Արգարը) շահ մը չկայ ինծի: (Ծալապա-
տիկ կը նստի):

Արգար.— Այո, լաւ շահ մը պիտի ունենաս: (Դառ-
նորէն կը ծիծաղի):

Սահիտ.— (Արգարի բարկանալով) Ձայնդ կտրէ,
մէկը չկայ հետդ խօսող, ի՞նչ կը կարծես հոս, ձեր Հա-
յաստանի լեռները, թէ ոչ ջուրի հոսանքներուն քովերը:

Արգար.— Ինծի համար նոյնն է ամէն տեղ ուր որ
ոտք կը դնեմ, երբեք տարբերութիւն չըներ, լեռ կամ
դաշտ, կամ ջուրերու ամուսնները:

Սահիտ.— (Բարկութեամբ ոտքի կ'ելլէ) Ձայնդ կըտ-
րէ կ'ըսեմ քեզի, դուք հայերդ շատ բան առաջ պիտի բե-
րէք, ամա չէք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ ձեր վերջը:
(Հատ մը կը զարնէ Արգարի):

Արգար.— Քաշէ՛ քու գէնքդ քեզ, թշուառակա՛ն,
ի՞նչ կը զարնես:

Սահիտ.— Հա՛, հա՛ հա՛ (խնդալով) ինչո՞ւ կը զար-
նեմ, դեռ չե՞ս գիտեր թէ ինչու կը զարնեմ, հա՛, հա՛,
հա՛...:

Արգար.— (Աչքերը դարձնելով շղթաները կը քաշէ
ուծով մը) Վա՛յ չար շղթայ, հերիք չէ՞ ծանրանաս բա-
զուկներուն վրայ: (Կը նստի):

Սահիտ.— (Գլուխը շարժելով եւ յօրանջելով կը
նստի ծալապատիկ) Օ՛Ֆ, այս քունս ալ միշտ գլուխս է:

ՏԵՍԻԼ Ե.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԵՐՈՒԱՆԻ

Երուանդ.— (Ցնցոտի հագուստներու մէջ, ձեռքը գա-
ւազան մը, ուսէն կախուած հացի տոպրակ մը, գլուխը
անցուցած ազտոտ ֆէս մը, պիտներն ու մօրուքը երկար,
այլանդակ վիճակի մը մէջ եւ ծպտուած, ձեռքը դանակ
մը կը մօտենայ Սահիտի եւ ցած ձայնով) Քնացե՞ր ես,
ի՛ժ:

Սահիտ.— (Յանկարծ կ'արթննայ եւ կը նայի Եր-
ուանդի) Ի՞նչ կ'ուզես:

Երուանդ.— (Դանակը անմիջապէս տոպրակը ձգե-
լով գլուխը մէկ ուսին վրայ կը կախէ) Աղքատ եմ, չէյս,
պատառ մը հաց տուր, անօթի եմ, հացի կարօտութիւն
կը քաշեմ, զաւակներու տէր եմ, եկած ասդին անդին կը
թափառիմ, որ զաւակներս պահեմ:

Սահիտ.— (Ինքզինք շէյլի տեղ դնելով հպարտա-
բեամբ) Ի՞նչ աղք ես եւ ի՞նչ կրօնք...:

Երուանդ.— (Ցած ձայնով) Ա՛խ, չէյս, կրօնքս հախ-
միւսլիման է, հախ Մուհամէտի Գուրանը կը պաշտեմ,
ուզեցի ձեր քով դալ եւ ողորմութիւն խնդրել ձեր բարի
սրտէն, որ զաւակներս անօթութեանէ ազատեմ:

Սահիտ.— (Գլուխը առջեւը կախելով կը մոմռայ)
Եարապի տախիւա՛ք:

Երուանդ.— (Դառնալով Արգարի ու մատները շըր-
քունքին տանելով) Շո՛ւ, չը՛, չը՛, չը՛:

Սահիտ.— Կարող չեմ օգնել քեզ, եթէ տունս ըլլայի
հաց ու կերակուր, ամէն ինչ կուտայի, բայց հիմա դըժ-
բաղդաբար ես պաշտօնի վրայ եմ, ահաւասիկ, կը տես-
նե՞ս, տիրոջ հրամանով այս բանտարկեալը կը պահեմ:

Երուանդ.— (Գլուխը ուսին վրայ ծռելով կը մօտե-
նայ Սահիտի) Քանի որ այդպէս է, գթասիրտ եղէք, եւ
թոյլ տուէք որ բանտարկեալէն քանի մը դուրուշ ողոր-
մութիւն ստանամ. թերեւս բան մը նուիրէ:

Սահիտ.— Այդ անկարելի է:

Երուանդ.— Ինչո՞ւ անկարելի է, պատճա՞ռ:

Սահիտ.— Որովհետեւ արգիլուած է անոր մօտենալ:

Երուանդ.— Այո, ճիշտ ես, բայց քու տէրդ ի՞նչ պի-
տի գիտնայ որ անոր մարդ մօտեցեր է:

Սահիտ.— (Բարկանալով գէնքին կոքով գետնին կը
զարնէ) Դուրս ելի՛ր, արարեբէն չե՞ս հասկնար, ես քեզի

կ'ըսեմ թէ արդիւրեւած է, ի՞նչ, կ'ուզես քու խօսքդ առաջ քշել:

Երուանդ.— Թէօպէ եարապի, (ձեռքերը վեր վերցրեցնելով) մի՛ բարկանաք չէյիս, ես եւ դուք հախ օրէնքին կը հաւատանք, ժառը Ալլահին, մեղի պէս միւսլիմաններուն չի վայելէր, (ձեռքը գրպանը տանելով) առ սա տասը զուլուջը եւ թոյլ տուր որ մարդէն քիչ մը ողորմութիւն ստանամ, յետոյ մեր մէջ կը բաժնենք:

Սահիտ.— (Դրամը տեսնելուն պէս կը ժպտի, կ'առնէ ու կը գրպանէ եւ յետոյ գրպանէն հանելով կ'երկարէ Երուանդի) Ո՛հ, ո՛հ, բարեկամ, ես այդ բանը չեմ կրնար ընել:

Երուանդ.— (Զարմացած) Ինչո՞ւ բարեկամ: (Դրամը կ'առնէ ու ետ կուտայ Սահիտի) Ա՛ւ, ես քեզի նորէն մեծ գումար մը պիտի տամ:

Սահիտ.— (Ետ փաշտելով) Ո՛հ, ո՛հ, դուրս ել, անկարելի է, եթէ առնեմ այդ գումարը, զիս անպայման պիտի մեռցնեն, անպայման:

Երուանդ.— Կը զղջաս հա՛, բարեկամ, կը զղջաս:

Սահիտ.— Ո՛հ, չեմ զղջար, դուրս ելիր կ'ըսեմ քեզի: (Երուանդի քեւէն բռնելով կը հրէ):

Երուանդ.— (Մէջքէն պարան մը հանելով վայրկեանապէս Սահիտի վիզը կը ձգէ եւ ուժով մը կը փաշէ) Թոյլ չէ՞ս տար, հա՛, տէ հիմա թոյլ մի տար:

Սահիտ.— (Ծունկի գալով շատ ուժգին կ'ընէ, բայց անօգուտ, ձայնը կտրած) Ղը՛, զա՛, զը՛... (Կը մեռնի):

Արգար.— (Դառնալով Երուանդի) Բանալիները դօտիին մէջէն ինծի տուր ու գնա Ազնիւր ազատէ, այդ դրան ետեւն է, (մատովը ցոյց կուտայ):

Երուանդ.— (Անպարսպօքով բանալիները կ'առնէ ու կը նետէ Արգարին եւ կը վազէ Ազնիւի սենեակը բանալու) Քո՛ր իմ, անուշիկ քոյր իմ: (Դուռը կը բացուի, Ազնիւ կ'երեւի եւ կը փաթթուին):

Ազնիւ.— (Ուրախութեամբ լալով) Ո՛հ, անուշիկ եղբայր իմ, եղբայր իմ, (կը փաթթուի Երուանդի):

Արգար.— (Շղթաները փակելով կը վազէ, պատէն կախուած սուրերը կ'առնէ ու կուգայ Երուանդի ֆով) Ծո՛ւտ, աճապարեցէ՛ք, համբուրուելու ժամանակը չէ:

Երուանդ.— Մի լար քոյր իմ, մի լար:

Ազնիւ.— (Զեռքը Արգարի երկարելով) Տուր ձեռքդ, քանի՛ ամիս եղաւ որ միասին բանտարկուած ենք, բայց չի կարողացանք իրար տեսնել: Բարի տեսութիւն կը մաղթեմ:

Արգար.— Հոգ չէ, Ազնիւ, միայն քաջ եղիր, առ այս սուրը քու քաջութեանդ համար: (Դառնալով Երուանդի) Իսկ այս ալ քեզի: (Սուրը կ'երկարէ Երուանդի):

Ազնիւ.— Այո, քաջ պիտի ըլլամ ու վրէժ պիտի լուծեմ: (Սուրը պատեանէն հանելով կը համբուրէ ու վեր կը վերցնէ) Պէտք է մեռնինք...

(Երեքը զիմուրի նման պատրաստ կանգնած են):

Արգար.— (Սուրը վեր վերցնելով) Ի սէ՛ր ազգու-թեան եւ պատուոյ:

Երուանդ.— (Սուրը վեր վերցնելով) Սո՛ւրբ մահ: (Բոլորը միասին սուրերնին վար կը դնեն պատեաններուն մէջ):

Արգար.— Ո՞ւր պիտի երթանք, որ այս զազանները չի տեսնեն մեզ:

Երուանդ.— Ո՞ւր, ի՞նչ ըսել է ո՞ւր պիտի երթանք, դէպի 1918, Մայիս 28, Հայաստան, հոն ուր կը ծածանի եռագոյնը Արարատեան աշխարհի, հոն, ուր կ'ապրի Հայ ժողովուրդը խաղաղ ու ազատ...:

Արգար.— Հայաստան, եւ 1918, Մայիս 28, Հայաստանը ազատուեցաւ այդ թուականին:

Երուանդ.— Այո, ազատուեցաւ այդ թուականին, ամէն հայ կ'զգայ իր ազատութեան օրը, տակաւին քանի մը ամսուայ լուր է, ուրեմն յառաջ, առանց ժամ կոր-

սընցնելու դէպի Հայաստան: Ես ինծի հետ ունիմ քանի մը հայեր ու չէյս ձոճիկի օգնականները, որպէս զի եթէ բան մը պատահի կամ զէնքի ձայն մը լսուի, անմիջապէս գիւղը մտնեն:

Արգար.— Քանի՞ հոգի են:

Երուանդ.— Տասը հայ, իսկ քառասուն հատ քրիստոնեայ Սուրիացիներ, զիւղին կեդրոնը ծածուկ տեղ մը կ'սպասեն:

Արգար.— Զէ՞ք կարծեր որ աւելի ծանր փորձանքներու հանդիպինք այդ մարդոց պատճառաւ:

Ազնիւ.— (Մէջ մտնելով) Ոչ, ոչ, բանի մըն ալ չենք հանդիպիր, անոնք ալ մեզի պէս քրիստոնեաներ են:

Արգար.— (Զեռփերը Ազնիւի ուսին վրայ դնելով) Շատ ուրախ պիտի ըլլամ, եթէ առանց վտանգի ազատինք: (Դառնալով Երուանդի) Ի՞նչ որոշում կուտաս, Երուանդ, բայց ես վստահ եմ որ մինչեւ որ այս շրջանէն ելած չենք՝ ազատուած չենք սեպուիր:

Երուանդ.— Հոգ չէ թէ մեզի հանդիպին, (գէմքը վերցնելով) ծնած ենք մարդու պէս, կը մեռնինք մարդու պէս, հոգ չէ թէ մեռնինք: Ամօթ պիտի ըլլայ այն հայ եւրիտասարդին որ իր ազգին չի զոհուիր: Մեր հին ֆէտայի Սերոր փաշան կ'ըսէր. «Պատիւ ունեցողը թող դայ»:

Արգար.— Այո, մեծ ամօթ է, պէտք է կռուինք, որ իրաւունք ձեռք բերենք:

Ազնիւ.— Այո, պէտք է կռուինք որ ազատութիւն ձեռք բերենք:

Երուանդ.— Կեցցե՛ս Ազնիւ, ահա այդպէս քաջ եղիր: (Դառնալով Արգարի) Ժամանակ չի կորսնցնենք, ժամը վեց կ'ըլլայ:

Արգար.— (Մտիկ ընելով դրան) Ահաւասիկ կուգան, դուք անմիջապէս դացէք տղայոց քով, ես ճիշտ այս ժամուն հոն կ'ըլլամ, քիչ մը լուր առնելու է այս տեղէն:

Երուանդ եւ Ազնիւ.— Շատ լաւ: (Երկուքը միասին դուրս կ'ելլեն):

Արգար.— (Սուրբ քաշելով ու մեղմ ձայնով) Եկէ՛ք, եկէ՛ք, դաւաճաններ:

ՏԵՍԻԼ Զ.

ՆՈՅՆ, ԱՀՄԷՏ ԵՒ ՌԱՄՕ

Ահմէտ.— (Ռամօի հետ մերս մտնելով կը զարմանայ ու կը յառաջանայ Սահիտի դիակին քով) Այս ի՞նչ է, ի՞նչ կը տեսնեմ, սպանութի՛ւն: (Հակելով գետին շփաւները կը վերցնէ) Փախէ՛ր է... (Դառնալով Ռամօի) Նա՛յիր սենեակը եւ չորս կողմը:

Ռամօ.— (Կը յառաջանայ դէպի սենեակը ու կը նայի չորս կողմը) Ոչ, չէյս, մէկը չկայ, փախչած է...:

Ահմէտ.— Շո՛ւտ, աճապարէ ու Սիւլէյմանին լուր տուր եւ եղելութիւնը պատմէ, իր օգնականներով թող հոս դայ անմիջապէս, հինգ վայրկեանէն հոս պէտք է ըլլան:

Ռամօ.— (Խոնարհելով մինչեւ գետին) Գլխուս վրայ, ես չէյս: (Երկու քայլ կ'առնէ դէպի դուռը):

Արգար.— (Ատրճանակը հանելով մերս կը ցատկէ իր պահուրտած տեղէն ու կը կրակէ Ռամօի վրայ) Գնա լուր տուր, թող հինգ վայրկեանէն հոս ըլլան:

Ռամօ.— (Գլխի վրայ իյնալով գետին) Եա՛, եամօ՛: (Կը մեռնի):

Արգար.— (Դառնալով Ահմէտի եւ սուրբ ձեռքէն առնելով) Հապա դո՛ւն, անաստուած, հերիք չէ՞ այսքան անմեղ արիւններու մէջ մտնես:

Ահմէտ.— (Դողալով ետ ետ կը փառուի) Մի... մի... մի... զարներ, մի սպաններ ես խաւաճա... տալիսիս:

Արգար.— (Բարկացած սուրբ կը խրէ Ահմէտի ստամոքսին մէջ) Առ այս արդար սուրին զօրութիւնը, միայն այս սուրբ կարող էր ձեր դիրքը փոխել:

Անմէտ.— (Գետին քաւելով) Վա՛յ ըմբ'...:

Արգար.— Սատկիր... (Կ'սկսի խնդալ ու վագելով դէպի պատուհանը դուրս կը նային) Ո՛հ, Աստուած իմ, (եւ քաշուելով ու նորէն կը նայի պատուհանէն դուրս), ո՛հ, Աստուած իմ, պէտք է որ ազատենք այդ խեղճերը, (նստելով կ'սկսի գլխուն մագերան հետ խաղալ ու քաշել) Վա՛յ անիրաւներ, ո՛ւր կը տանիք այդ խեղճ կիները, ո՛ւր, (տոբի կ'ելլէ եւ նորէն պատուհանէն դուրս կը նայի) պէտք է Երուանդը դռնէմ եւ օղնակահներով այս դիւղին վրայ յարձակիմ՝ ազատեալ համար հայ դաղթականները: (Եւ դառնալով կը վագէ դէպի դուրս):

ՏԵՍԻԼ Է.

ՍԻԻԼԵՅՄԱՆ ԵՒ ՇԻԻՔՐԻ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Սիւլէյման.— (Ներս կը մտնէ իր օգնականներով ու կը վագէ հօրը դիակին վրայ, խելագարի պէս, ու կ'սկսի լալ, յետոյ տոբի կանգնելով) Սպասեցէ՛ք, դո՛ւք կեա-վուռներ, սպասեցէ՛ք, ուշ կամ կանուխ այս ճանկերու մէջ պիտի իյնաք (մատները գոցելով), այն ատեն պիտի քամեմ ձեր բոլոր ժառանգութիւնները, ձեր եկեղեցիները, խաչն ու Աւետարանը եւ վերջապէս պիտի չխնայեմ ոք ոքի:

Շիւքրի.— (Սիւլէյմանի քեւէն բռնելով կը կեցնէ) Եա իպն չէյիւ, Մուհամէտ մարգարէն ողորմած է, լալը ոչինչ է, մեռելները ետ չեն դառնար:

Սիւլէյման.— Տարէք իր սենեակը, եւ պատուիրեցէ՛ք որ մարդ չի մօտենայ դիակին, մինչեւ որ մենք վերադառնանք անմիջապէս: (Մտածելով) Նստեցէ՛ք բոլորդ ալ:

Շիւքրի եւ Օգնականները.— (Կը նստին):

Սիւլէյման.— (Մեղմ ձայնով) Դուք դիտէք արդէն, որ քիչ առաջ հօրս դիակը տարուեցաւ իր սենեակը, հիմա սա պիտի ըսեմ, ձեզի պիտի նուիրեմ այնպիսի բաներ

որ տակաւին չէք ունեցած, ձեզի ալ յայտնի է, որ այս կեալուռները եկած են մեր երկիրը, սոյն ու սպանու-թիւնը բերած են իրենց հետ: Պիտի չարուակուի այս, եթէ առաջը չառնենք այս չարութեան, մենք անոնց հետ չենք կրնար կուռիլ, անոնք խելացի ու խորամանկ ազդ են, եթէ մենք չի կարողանանք այս չարութեան առաջը առնել, մենք պիտի քանդուինք, ուստի միանալ բոլորս եւ արշաւենք չէյիւ ճոճիի դիւղին վրայ: Իմ տալիք վարձատրութիւնս ալ ամէն մէկ մարդու 15 չափ ցորեն եւ 20 չափ դարի պիտի ըլլայ: Ի՞նչ կ'ըսէք...:

Բոլորը միասին.— Այո, այո, կը հաւանինք:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՀԱՄՏԻ

Համտի.— (Ներս մտնելով կը բարեւ ու կը նստի մէկ կողմի վրայ) Սէլամն ակէփմ:

Սիւլէյման.— Ալէփմ սէլամ: (Գետնէն համբոյր առնելով):

Շիւքրի.— (Դառնալով Համտիի) Հաճի Համտի, այս մեր խնդիրը ի՞նչ պիտի ըլլայ, թերեւս հիմա ո՛ւր որ չէ, ետեւէս պիտի դայ:

Համտի.— Օ՛ք, աման Եարապի տախիլաֆ, ի՛նչպէս կուգայ, խենթ խենթ կը խօսիս... իրական խենթերն անգամ չեն խօսիր: (Դառնալով Սիւլէյմանի) Եա իպն էլ չէյիւ, ի՞նչ պատահած է, որ այսքան տրտում կը տեսնեմ քեզ:

Սիւլէյման.— (Հագիւ բերանէն արտասանելով) Մի հարցնիր:

Համտի.— (Զարմացած կը մօտենայ Սիւլէյմանի) Ի՞նչ է պատահած արդեօք: (Դառնալով օգնականներուն) Ի՞նչ է, ինչո՞ւ չէք խօսիր:

Շիւքրի.— (Մեղմ ձայնով) Շէյիւ Ահմէտը սպաննեցին Սահիտին հետ:

Համտի.— Ո՞վ սպաննեց, (զարմացած) Ի՞նչ կը խօսիք։ (Դառնալով Սիւլէյմանի) Ձայն տուր, ո՞վ սպաննեց։
Սիւլէյման.— (Գլուխը վերցնելով) Այն կեալուռնեբը, որ հոս բանտարկուած էին։

Համտի.— Արդեօ՞ք, եւ ձեզմէ ոչ մէկը չի գիտեր թէ ո՞ւր փախան։

Շիւքրի.— Ո՞ւր պիտի փախին, թերեւս շէյխ Ճոճիի գիւղը, որովհետեւ անոնք ալ քրիստոնեայ են։

Սիւլէյման.— Ես ալ այդպէս կը կարծեմ։

ՏԵՍԻԼ Թ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՖԱԹՄԱ

Ֆաթ-մա.— (Կռակը առած երեսայ մը ներս կը մտնէ ու բարկութեամբ Շիւքրիի կը մօտեցայ) Ես վալէտ, դուն ի՞նչ կ'ընես հոս, եկուր տուն, գործերուդ տէր եղիւր, այս ի՞նչ է, հերիք է այսքան նեղես զիս, հիմա ուղտերը եւ ոչխարները կուզան, ո՞վ հոգ պիտի տանի...։

Շիւքրի.— (Բարկանալով ոտքի կը կանգնի) Ճահ-նամը երթաս ու չի վերադառնաս, քու հոս գալու ժամանակն է, ի՞նչ վաղեցիկ ետեւէս անմիջապէս։ (Պռռալով) Հայտէ՛, դուրս ելիւր, չո՛ւտ, խըբսը մի հաներ հա՛, նո-րէն, հիմա չո՛ւտ տուն գնա եւ գործդ կարգադրէ։

Ֆաթ-մա.— Ես վալէտ, դուն չե՞ս գիտեր որ գործ ունիս (մատնեքում վրայ համբելով), կենդանիները կուգան հիմա, պզտիկը ժամանակ չունի, կը տեսնես որ հետո միասին բերած եմ։

Շիւքրի.— Ա՛խ, կնիկ, կնիկ, քեզի ալ, կենդանիներուն ալ, կերակուրին ալ, զաւակին ալ, հէլէ կեցիր խօսք հասկցիր թէ ինչ պիտի ըսեմ։

Ֆաթ-մա.— Գլուխդ ուտէ քու խօսքդ, ի՞նչ խօսք ունիս, որ պիտի հասկցնես ինձի։

Շիւքրի.— (Ցած ձայնով) Եավրու, մարդը մի նե-

ղացներ, նահնամ եղիր գնա, քեզի կ'ըսեմ թէ մեր շէյխ Ահմէտը սպաննուած է կեալուռնեբու կողմէ, խեղճ Սահիտն ալ հետը միասին։

Ֆաթ-մա.— (Ապշած կը նայի Շիւքրիի երեսը) Տա-խիլ Ալլահ, հապա խեղճ Սահիտի կինը լսէ՛ կը խենդե-նայ, խե՛ղճ կին։

Սիւլէյման.— (Մօտենալով Ֆաթ-մայի) Ֆաթմա, դուն տուն գնա, մենք ամուսինդ կը շրկենք անմիջապէս։

Շիւքրի.— (Դառնալով Ֆաթ-մայի) Տէ, հայտէ՛, մի սպասեր։

Ֆաթ-մա.— Շատ լաւ։ (Խոնարհելով դուրս կ'ելլէ)։

Շիւքրի.— (Մտածելով) Այդ ճոճի օլաճալը երբ ձեռքս անցնի, գիտեմ թէ ի՞նչ պիտի ընեմ։

Համտի.— Ինչո՞ւ այդքան բարկացար մէկէն։

Շիւքրի.— Դուն տակաւին լուր չունիս, իմ եղբայրս այդ ճոճիի աղջկան վառած էր, քանի անգամ ուղեցինք փախցնել, չի կարողացանք։ Շատ կռիւներ եղան ասկից տարի մը առաջ, անպիտան աղջիկը չէր ուղեր մահմե-տականի հետ ամուսնանալ, խեղճ ռաիմէտլի եղբայրս այդ վարնոց քրիստոնեայ աղջկան համար մեռաւ։

Սիւլէյման.— Եթէ քու եղբայրդ չի կրցաւ, ես պի-տի կրնամ հայրն ու իր ժողովուրդը սա սուրիս վրայէն վաղեցնել։

Բուրբը միասին.— Կեցցէ՛ իպն շէյխ Ահմէտ։

Սիւլէյման.— (Դառնալով Շիւքրիի) Ինձ մօտիկ ըրէ թէ ինչ պիտի ըսեմ։

Շիւքրի.— (Մօտենալով Սիւլէյմանի) Ըսէ, տէր իմ, կարող եմ օգնել ամէն վայրկեան։

Սիւլէյման.— Կ'երթաս բոլոր տղաքը կը հաւաքես ու ուղղակի հոս կուգաս, կը պատմես եղելութիւնը եւ կ'որոշես վարձքը։

Շիւքրի.— Շատ լաւ, զլխուս վրայ։ (Խոնարհելով դուրս կ'ելլէ)։

Համտի.— (Ձեռքը Սիւլէյմանի ուսին վրայ դնելով)
Երբեք մի մտածեր թէ մենք քու հօրդ վրէժը պիտի չլուծենք քեզի հետ, դուն քաջ ու անվախ եղիր:

Սիւլէյման.— (Համտիի ձեռքը բռնելով կը սեղմէ)
Շատ շնորհակալ եմ ձեր օգնութեան համար, հաճի Համտի, եթէ քու միտքարութիւնդ չըլլայ, ես ա՛լ կարողութիւն պիտի չունենամ գործ յառաջ տանելու:

Համտի.— Ոչ, ոչ, այդպէս մի ըսեր, դուն Ահմէտի զաւակը չե՞ս: Միայն բան մը ըսեմ քեզի, արդեօք դուն կը ճանչնաս հայրդ սպաննողը, եթէ տեսնես:

Սիւլէյման.— Ի՞նչպէս պիտի ճանչնամ, անիծեալները հազար ու մէկ ձեւի կը մտնեն, այնպէս որ անկարելի է ճանչնալ, մանաւանդ որ լաւ արարերէն կը խօսին, ես կը դարմանամ:

Համտի.— (Գլուխը շարժելով) Հը՛մ, հը՛մ, անոնք դուն գիտե՞ս թէ ինչ տեսակ խելացի ժողովուրդ են եւ ի՛նչ ճարպիկ ու խորամանկ, որ աղուէսի ծակէն նոյն խկ կարող են ազատիլ, եթէ ուղես ձեռք ձգել՝ անոնց ետեւէն գաղտնի պիտի դարնես, որ ձեռք իյնան, հապա թէ ոչ անկարելի է:

ՏԵՍԻԼ Ժ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՇԻՒՔՐԻ

Շիւքրի.— (Ներս մտնելով կը մօտենայ Սիւլէյմանի եւ Համտիի) Տէր շէյխ, ինձմէ առաջ կինս դացեր բոլոր գիւղացիներուն պատմեր է եղելութիւնը. ես քանի մը տղոց հանդիպեցայ ու պատուիրեցի որ հոս գան ճիշտ այս վայրկեանիս:

Սիւլէյման.— (Խօսքը բոլորին ուղղելով) Ուրեմն, մտիկ ըրէք, երբ գիւղը մտնենք, բնաւ մի խնայէք ոչ մէկ բանի, կողոպտեցէք, զարկէք եւ ուղածնիդ ըրէք, միայն

ճոճիի աղջիկն ու այն հայ աղջիկը ողջ ողջ բերէք մեր հարէմը:

Շիւքրի.— (Դառնալով Սիւլէյմանի) Ձեմ խորհիր որ մենք անոնց յաղթենք որքան ատեն որ այն երկու կեանք վուռները մէջերնին են: Թէ իմ խօսքիս դաք, բնաւ չենք մօտենար, անոնք մէկ գնդակով կարող են հինգ մարդ սպաննել:

Սիւլէյման.— (Հպարտութեամբ) Անոնց բերնէն ինչ կեր է որ մեզ սպաննեն, հիմա պիտի գա՞ս թէ ոչ, յետոյ դուն գիտես հա՛:

Շիւքրի.— (Վախճալով) Այո, կուգամ, բայց սիրտս կ'ըսէ որ «պիտի մեռնիմ»:

Սիւլէյման.— Անոնց գնդակը մեզի պէս իսլամներուն չեն դպչիր, ինչո՞ւ այդքան մոռնալով թուրքին կ'ընես, քեզ այդքան թոյլ չէի կարծեր:

Շիւքրի.— Բայց մենք պիտի կոռւինք... առիւծներու դէմ:

Համտի.— (Դառնալով Շիւքրիի) Առիւծ մի ըսիր, խո՛ղ ըսէ, խո՛ղ: Մուհամէտի օգնութիւնը մեր վրայ է:

Բոլորը.— (Միասին գլուխնին կը ծռեն) Ամէն...:

ՏԵՍԻԼ ԺԱ.

ՆՈՅՆՔ, ՀԱՃԻ ԵՒ ԵՌԻՍՈՒՅ

Երուսաղ.— (Վագելով ներս կը մտնէ շնչապառ եւ հեծալով շուրջ կուտայ ու կ'առնէ) Ես չէյի, երկու հայերը ու շէյխ ճոճին արշաւեցին գիւղին վրայ, եւ խանին մէջի հայ զաղթականութիւնը ազատելով սկսան զրկել դէպի գիւղ, իսկ իրենք ալ հոս պիտի գան ճիշտ այս պէիս, Անգլիական զօրքն ալ օրէ մը Դամասկոս պիտի մտնէ:

Սիւլէյման.— Ո՞ւրկէ լսեցիր:

Երուսաղ.— Երբ գիւղ կը մտնէին տեսայ եւ լսեցի որ հոս պիտի դան:

Սիւլէյման.— Ուրեմն պատրաստուեցէ՛ք որ ղիմադ-
րենք կարելի եղածին չափ: (Երկու քայլ վազելով դէպի
դուռը յանկարծ ձայն մը կ'առնէ, ետին կը նայի ու կը
կրակէ Աբգարի վրայ):

ՏԵՍԻՆ ԺԲ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՐԳԱՐ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Արգար. — Յառաջ տղայք: (Դառնալով Սիւլէյմանի)
Կեցի՛ր ամբարիւշտ, ո՞ւր կը փախչիս:

Սիւլէյման.— (Ակոսմեքը սեղմելով կը կրակէ Ար-
գարի վրայ) Ա՛ռ գնդակը:

Արգար. — (Զեռֆի գեմբը գետին կ'իյնայ ու կը վիրաւորուի կուրծքէն) Մայր, մայր, (դառնալով Սիւէյմանի), սպասիր դաւաճան, սպասիր եւ քաջութիւնդ ցոյց տուր: (Դառնալով իր օգնականներուն) Յառաջ տղայք, մարդ չի փախցնէք: (Յարձակելով Սիւէյմանի վրայ ու վիզին չոփելով) Հայտէ՛, քեզ տեսնեմ, փախցուր աղջիկները ու տար հարէմդ յեցուր:

Սիւլէյման.— (Ծունկի գալով Աբգարի ոտքը կը համբուրէ) Թող տուր եա իպն Արմէնի:

Արգար. — Սորամանկութիւնն ալ գիտես, քաշուիր ինձմէ, այսքան անմեղ արեւններու մէջ լողացեր ես եւ. այսքան մարդոց կեանքին պատճառ ես եղեր: (Սեղմելով վիզը) Գնա եւ մեղքերդ Դատաստանին Օրը մաքրէ: (Կր հրէ գետին):

Սիւլէյման .— (Կոնակի վրայ պառկելով) Վա՛յ ըմի
դը դը :

Արգար — Դուռն լսեցիր այսքան անմեղներու աղա-
չանքն ու լացը, բայց սիրտդ քար կտրած էր, կ'ուզէիր
անոնց արիւնը ջուրի տեղ գործածել: (Յարձակելով վը-
րան կր խեղդէ):

Սիւլէյման .— (Թուլանալով) Վա՛յ, բմի տալսել ի :

Արգար.— (Ոտքի ելլելով) Ինչո՞ւ պառկեցար, չէ՞յո՞ւ

Ճոճիի գիւղին աղջիկները հարէմդ լեցուած են ու քու-
ծառաներդ հրամանիդ կ'սպասեն, քու հրամանիդ կ'ըս-
տասեն, որ հարէմին դռները բանաւ, ելի՛ր, հարէմիդ
դռները անօթի դայլերու նման բերաննին բացեր օրիորդ-
ներու կ'սպասեն: (Բայլ մը առնելով կ'իյնայ գետին)
Վա՛յ, մայր իմ...:

Վահյ, մայր իմ... :
 Օգնականները. — (Դուրսեն այս ձայնը կը լսուի)
 «Յաղթուի՛ր, յաղթուի՛ր մեր՝ քրիստոնեաներուն
 կողմն է շնորհւի քաջ Արմէնիներուն» :
 (Թեւերը երկինք իջնալով) : (Թեւերը երկինք

Արգար.— Փա՛ռք քեզ Աստուած: (Թեւերը երկինք բարձրացնելով) Յաղթութիւնը մերն է, շնորհակալ եմ քեզմէ, փա՛ռք քեզ Տէր...:

ՏԵՍԻՆԷ ԺԳ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱԶՆԻԻ

Ագնիւ.— (Վազգելով կուգայ Արգաթի վրայ ու կ'սկսի լալ) Ի՞նչ եղար, Արգաթ:

1ա) Ի՞նչ եղար, Արդար: Արգար.— (Ազնիւի մագերը շոյելով) Մի լա՛ւ, Ազնիւ, ուրախ եղի՛ր որ աղատութեան համար զոհուեցանք: Աստուած... ամէն... վայրկեան... ի՛ր հեռատես աչքե-րը... Հի հեռացներ մեզմէ: Սա պիտի ըսեմ քեզի, իմ սի-րը... Գի հեռացներ մեզմէ: Սա պիտի ըսեմ քեզի, իմ սի-րելի Ազնիւս, կոռեցէք... պատուոյ եւ աղատութեան համար: Միշտ օգնեցէք... մեր թափառական... բեկոր-ներուն... անոնք Աղբիւն ու Հայաստանի ապագայ դա-ւակներն են...: Արդէն աղատուած է Հայաստանը... հոն-կը ծածանի եռագոյնը, ԿԱՐՄԻՐ, ԿԱՊՈՅՏ, ՆԱՐԵՁԱ-ԳՈՅՆ...:

ՏԵՍԻԼ ԺԴ.

ՆՈՅՆՔ, ԵՐՈՒԱՆԻ ԵՒ ՇԷՅԽ ՀՌԻԺԻ ՕԳՆԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Երուանդ եւ Ճոնի. — (Վազելով Արգարիի քով, ծունկի կուգան) Ի՞նչ է պատահել, վիրաւորուած է:

Ազնիւ.— Այո, կուրծքէն վիրաւորուած է:

Արգար.— (Դառնալով Երուանդի) Երուանդ (քեւերը բանալով) եկուր գրկեմ:

Երուանդ.— (Լալով կ'իյնայ Արգարի կուրծքին վրայ) Մի յուսահատիր Արգար, յաղթութիւնը մերն է, եւ բոլոր հայ զաղթականները ազատուած են:

Արգար.— Այո, գիտեմ, անոնք որ ի սրտէ կը կըռուին միշտ կը յաղթեն... (Դառնալով շէյխ Ճոնիի) Ձեռքդ տուր, իմ անդին բարեկամս, շնորհակալ եմ... որ մեզի օգնեցիր...:

Ճոնի.— Ո՛չ, Արգար էֆէնտի, այդ իմ պարտականութիւնս էր, որովհետեւ ես միշտ վտանգի մէջ էի այս անդգամներուն դէմ: Ես պէտք է շնորհակալութիւն յայտնեմ, որովհետեւ ձեզի պէս քաջերը ինծի սիրտ տուին կռուելու:

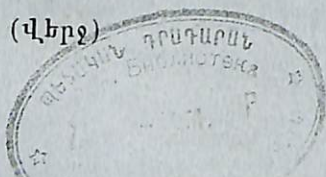
Արգար.— (Դառնալով Երուանդի) Տո՛ւր ձեռքդ Երուանդ եւ դուն շէյխ Ճոնի, Երուանդ, իմ ընկերս, այսքան տարի կռուեցանք թշնամիներու դէմ միասին, եւ այսօր պիտի բաժնուինք առանց իմ անուշ ու թանկագին Հայաստանը տեսած ըլլալու... մի սպասէք այս օտար հողին վրայ, դացէք Հայաստան... ծառայեցէք անոր... եւ սրբեցէք անոր արդար արցունքը... (հառաչելով) Աստուած իմ, դացէք Հայաստան, ան կը կարօտի ձեզի պէս քաջերու, դացէք ու ըսէք «ՄԻ ԼԱՐ ՄՍՅՐ ԱՐԱՔՍԻ»:

Ազնիւ.— (Բոլորը միասին ոտքի՝ կը բարեւեմ նահատակին դիակը երբ դրօշակը վրան փռելով սուրը վեր կը վերցնէ) Մեռնի՛նք...:

Բոլորը միասին.— Ի սէր հայութեան ու պատուոյ...:

(Վարագոյր)

(Վերջ)

56.757

891.99

2/-26